

Muassislar:

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,
O'zbekiston yoshlar ittifoqi

1982-yildan chiqa boshlagan.

Tahrir hay'ati:

Sirojiddin SAYYID
Alisher SA'DULLAYEV
Minhojiddin MIRZO
Iqbol MIRZO
Nodir JONUZOQ
G'ayrat MAJID
O'razboy ABDURAHMONOV
Kengesboy KARIMOV
Abatbay DANİYAROV
Shuhrat SIROJIDDINOV
Bahodir KARIMOV
Sobir O'NAR
Ilhom TO'XTASINOV
Rustam MUSURMON
Farrux JABBOROV

Bosh muharrir v.b.:

Nurilla ChORI

Mas'ul kotib:

G'iyosiddin O'NAROV

Muharrir:

Sardor TOLLIBOYEV

Rassom:

Asliddin KALONOV

Manzilimiz:

Toshkent shahri, Chilonzor tumani,
Bunyodkor ko'chasi, Adiblar xiyoboni,
O'zbekiston Yozuvchilar
uyushmasi binosi.
Indeks 100066

E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz

Web sayt: www.yoshlikjurnali.uz

Tel.: (71) 231-20-58, 231-20-59

Navbatchi muharrir: G'O'narov

12

Nurilla Choriyev
Adabiyot tafakkurni
tarbiyalaydi

14

Sobir O'nar
"Yaxshi asarlar yozishga
intilish kerak..."

21

Asqad Muxtor
Fano va baqo

Vafo Fayzulloh

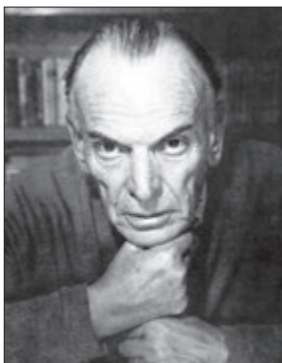
“Chaqmoq yorug‘ida yozaman”

40**Bahodir Karim**

“Bahodir haqida Bahodir...”

54**68****Xayrullo
Xolto‘rayev**Shudring
nafasiday sofdil
ko‘ngil bor...**70****Konstantin
Paustovskiy**

Sovg‘a

73**Latofat
Amirova**Ishqni yuragimga
berkittim bexos!..**38****Xurshid
Nurullayev**To‘lqinlarga naqsh
soladi nur...**40****Nafisa Davron**

Baxt guli

58**E‘zoza Alimova**– Nima gap, ayt-chi,
Hamdam?**59****Dil Bonu**

Taqdir bezagi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston yoshlari forumida so‘zlagan nutqi

Hurmatli forum ishtirokchilari! Qadrli yoshlar!

Sizlar bilan bugun mamlakatimizda birinchi bor o‘tkazilayotgan O‘zbekiston yoshlari forumida uchrashib turganimdan g‘oyat xursandman.

Ushbu muhtasham zalda to‘plan-gan, shuningdek, shahar va tumanlar-dagi studiyalarda o‘tirgan faol va tash-abbuskor o‘g‘il-qizlarimizni, butun mamlakatimiz yoshlarini bugungi an-juman bilan chin qalbidan samimiy tabriklayman.

Men har gal yoshlarimiz bilan uchrashganimda, sizlarning g‘ayrat-shi-joatingizdan kuch-quvvat olaman, ko‘nglim tog‘day ko‘tariladi. Har biringiz jonajon Vatanimiz va xalqimizga sidqi-

dildan xizmat qilish orzusi bilan yonib yashayot-ganingizni yaxshi bilaman. Sizlarni **O‘zbekis-tonning eng katta boyligi, bebaho xazina-si** sifatida yuksak qadrlayman.

Biz yurtimizda qanday islohotlarga qo‘l urmaylik, avvalo, siz kabi yoshlarga, sizlarning kuch-g‘ayratingiz va azm-u shijoatingizga suyanamiz.

Barchangiz yaxshi bilasiz, biz bugun o‘z oldimizga ulkan marralarni qo‘yganmiz. **Ona Vatanimizda Uchinchi Renessans poy-devorini yaratishga kirishdik.**

Biz oila, maktabgacha ta‘lim, maktab va oliy ta‘limni hamda ilmiy-madaniy dargohlarni bo‘lg‘usi Renessansning eng muhim bo‘g‘inlari deb hisoblaymiz. Shu sababli, ushbu sohalarda tub islohotlarni izchil amalga oshirmoqdamiz.

Ishonamanki, mamlakatimiz taraqqiyotining yangi poydevorini yaratishda **sizlar singari fidoyi va vatanparvar** yoshlarimiz faol ishtirok etib, munosib hissa qo'shadilar.

Barchangizga ayonki, bugun dunyo shiddat bilan o'zgarimoqda. Har kuni, yangi-yangi muammo va vazifalar paydo bo'lmoqda. Ayniqsa, yakunlanib borayotgan yilimiz insoniyat uchun juda og'ir va sinovli bo'ldi. Koronavirus pandemiyasidan millionlab odamlar aziyat chekdi.

Shunday murakkab davrda mard va fidoyi yoshlarimizning oldingi saflarda turganiga hammamiz guvoh bo'ldik.

El boshiga ish tushganda, yoshlarimiz, kerak bo'lsa, aziz jonlarini garovga qo'yib, xalqimiz dardiga darmon bo'ldilar. Sizlarning tengdoshlaringiz uyma-uy yurib, karantin davrida qiynalgan oilalarga amaliy yordam berdilar. Ayniqsa, **“Saxovat va ko'mak” umumxalq harakatida** minglab o'g'il-qizlarimiz ko'ngilli sifatida faoliyat olib borganini bugun alohida ta'kidlab o'tmoqchiman.

Yuragida ezgulik va mehr-oqibat tuyg'ulari jo'sh urgan ana shunday yoshlarimizga, ularga ta'lim-tarbiya bergan ota-onalari va ustoz-murabbiylariga bugun yana bir bor samimiy minnatdorchilik bildiraman.

Aziz farzandlarim!

Xabaringiz bor, yaqinda yoshlar bilan ishlash bo'yicha Toshkent shahri namunasi yaratildi. Ushbu tajriba doirasida poytaxtimizda o'tkazilgan **“Yoshlar oyligi”**da o'g'il-qizlarimizning muammolari, taklif va istaklari “mahallabay” o'rganildi. Ularning yechimlari bo'yicha manzilli dasturlar ishlab chiqildi.

Bu ezgu tashabbus mamlakatimiz bo'ylab keng qanot yozdi. Shuningdek, barcha shahar va tumanlarda Yoshlar festivallari bo'lib o'tdi. Ko'pchiligingiz ushbu tadbirlar doirasida qator vazirlar, hokimlar, bankirlar va boshqa mutasaddilar bilan ochiq muloqot qildingiz.

Men ham mazkur jarayonlarni televideniye orqali har kuni kuzatib bordim. Yoshlarimizning dolzarb masalalarni dadil ko'tarib chiqishi, tashabbuslari va shijoati menga juda ma'qul bo'ldi. Dunyoqarashi keng, jonkuyar, ilg'or fikrli

farzandlarimiz ko'pligini ko'rib, to'g'risi, nihoyatda quvondim.

Endi biz Toshkent shahri tajribasini butun mamlakat bo'ylab keng joriy qilamiz. Bu borada Toshkent, Qashqadaryo va Xorazm viloyatlarida allaqachon amaliy ishlar boshlab yuborilgan.

Yoshlarga doir siyosatimizni samarali amalga oshirish, ularning ijtimoiy muammolarini tizimli o'rganish va muvofiqlashtirish vazifasi mutasaddi tashkilotlarga yuklatildi.

Bundan buyon viloyat, tuman va shahar hokimlari, vazirlar va boshqa mas'ul rahbarlar joylarda yoshlar bilan uchrashuvlarni doimiy ravishda tashkil etib boradilar. Hokimlar va sektor rahbarlari yoshlar muammolarini hal etishga qaratilgan amaliy “yo'l xaritalari”ni ishlab chiqib, ijrosini ta'minlaydilar. Shu masala bo'yicha har 6 oyda mahalliy kengashlarga hisobot beradilar va kelgusi yarim yillik uchun aniq rejalarni belgilab oladilar.

Savdo-sanoat palatasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi bilan birgalikda **“Yoshlar: 1+1”** dasturi doirasida palataning hududiy o'quv markazlarida uyushmagan va ishsiz yoshlarni kasb-hunar va tadbirkorlikka o'qitishni tashkil etadi.

Kuni kecha Savdo-sanoat palatasi yig'ilishida **“Har bir tadbirkor - yoshlarga madadkor”** tamoyili asosida 1 nafar tadbirkorga 1 nafardan ishsiz yoshlarni biriktirish yuzasidan xayrli tashabbus e'lon qilindi. Bu tashabbus ko'plab tadbirkorlarimiz tomonidan qizg'in qo'llab-quvvatlandi.

Kelgusi yilda kamida 500 ming yoshga ish joyi yaratishi mumkin bo'lgan ushbu harakatni biz ham, albatta, ma'qullaymiz.

“Hunarli kishi xor bo'lmas”, deydi xalqimiz. Ammo keyingi paytlarda farzandlarimizning usta-hunarmandlar qo'lida kasb-hunar o'rganishiga yetarli e'tibor bermay qo'ydik. Vaholanki, ustoz ko'rgan o'g'il-qizlarimiz domlasiga munosib bo'lishga intiladi, hayotda ularning ko'magi bilan o'z o'rnini topadi. Shu bois, hududlarda **“ustoz-shogird”** an'anasini yanada kuchaytirsak, o'ylaymanki, nur ustiga a'lo nur bo'ladi.

Bu ezgu ishga jalb etiladigan hunarmand ustalarni Bandlikka ko'maklashish jam'arma-

sidan moddiy rag'batlantirish tizimi joriy etiladi. Bu muhim vazifalarni joylarda amalga oshirish uchun Savdo-sanoat palatasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisi, viloyatlar va Toshkent shahri hokimlari shaxsan mas'ul bo'ladilar.

Barchangizga yaxshi ma'lumki, ayni paytda yurtimizda erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalarini tezkor rivojlantirish bo'yicha yetarli tajriba to'plandi. Endi, orttirgan tajribamiz asosida respublikamizning barcha shahar va tumanlarida **"Yoshlar kichik sanoat zonalarini"** tashkil etiladi. Ushbu sanoat zonalarida yoshlar loyihalarini amalga oshirishga ko'maklashish uchun zarur bo'ladigan barcha infratuzilma obyektlari joylashtiriladi.

Tijorat banklarining hududlarda faoliyat boshlagan **"Loyihalar fabrika"**lari yoshlarimizning ilg'or g'oyalari asosida loyihaviy taklif va biznes rejalarini tayyorlab beradi.

Yoshlar loyihalarini moliyalashtirish uchun Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi qoshida alohida jamg'arma tashkil etilib, ushbu jamg'armaga 100 million dollar mablag' ajratiladi. Ushbu jamg'arma yoshlarning loyihalariga qulay shartlarda va past foizlarda kredit beradi.

Bundan tashqari, kichik sanoat zonalarida ishlab chiqarish binolari qurilib, yoshlarga imtiyozli shartlarda ijara va lizing asosida beriladi.

Joylarda **"Yoshlar kichik sanoat zonalarini"**ni tashkil etish bo'yicha Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimlari bir hafta muddatda taklif kiritadilar. Yoshlar loyihalarini qo'llab-quvvatlashda soliq va boshqa imtiyozlarni berish yuzasidan qaror qabul qilinadi.

Hurmatli yig'ilish qatnashchilari!

O'rni kelganda ta'kidlash kerakki, yoshlarimiz muammolarini tizimli hal etish borasida ko'plab kamchiliklar haligacha saqlanib qolmoqda.

Albatta, bugun o'z tengdoshlariga ibrat bo'layotgan, jamiyatdagi o'zgarishlarda faol ishtirok etib kelayotgan g'ayratli yoshlar juda ko'p. Lekin hayotda o'z o'rnini topishga qiynalayotgan, yo'ldan adashgan, ko'makka muhtoj yoshlar ham, afsuski, yo'q emas.

Shuning uchun, Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi Yoshlar ishlari agentligi bilan birga yoshlar, ayniqsa, ularning uyushmagan qatlami bilan mas'ullar o'rtasida to'g'ridan to'g'ri muloqot o'rnatishga xizmat qiluvchi **"Yoshlar murojati"** elektron platformasini yaratishi kerak bo'ladi.

Yaqinda o'tkazilgan ijtimoiy so'rovlar aksariyat yoshlarimizda ijobiy motivatsiya, biznes va tadbirkorlik sohasida zarur bilim va malaka yetishmasligini ko'rsatdi. Demak, ularga tadbirkorlik asoslarini o'rgatishga qaratilgan ishlarimizni yanada kuchaytirishimiz lozim.

Shuni inobatga olib, "Mikrokreditbank" kasb-hunar va tadbirkorlikka o'qib, sertifikat olgan yoshlarga imtiyozli foizlarda mikrokreditlar ajratish choralarini ko'rsin. Bunday kreditlar 3 yil imtiyozli davri bilan 7 yil muddatga beriladi. Bank tomonidan ushbu maqsadlar uchun kelgusi yilda 45 million dollarlik mikrokreditlar ajratiladi.

Shuningdek, **Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturi** orqali har bir viloyatga yoshlarning tadbirkorlik loyihalari uchun 100 milliard so'mdan kredit mablag'lari yo'naltiriladi.

Ushbu dasturlar orqali yoshlarning biznes loyihalari samarali amalga oshirilishiga joylarda hokimlar va sektor rahbarlari shaxsan mas'ul bo'ladilar.

Bugun o'g'il-qizlarimizni qiynayotgan jiddiy muammolardan biri – o'qishni tamomlagan yoshlar bandligini ta'minlashdir. Ko'plab maktab va kollej bitiruvchilari, ba'zan oliy ma'lumotli yigit-qizlar ham ish topishda qiyinchilikka uchrarmoqda.

Ma'lumki, bu yildan Andijon, Farg'ona va Namangan viloyatlarida 7–11-sinf o'quvchilariga maktabda ta'lim berish bilan birga, ularni kasbga o'rgatish tizimi joriy etildi.

O'quvchi 11-sinfga o'tdimi, u tuman yoki shahar hokimligining bevosita nazoratida bo'lishi lozim. Agar bola oliy o'quv yurtiga kira olmasa, mahalliy rahbarlar uni, albatta, ish bilan ta'minlashi shart. Buning uchun ish beruvchilar yosh mutaxassisni o'z jamoasiga qabul qilishdan manfaatdor bo'lishi kerak.

Shu sababli, Vazirlar Mahkamasiga ish beruvchilarga yosh kadrlarni ishlatgan davri uchun tegishli imtiyozlar taqdim etish masalasini ko'rib chiqish vazifasi topshiriladi.

Qadrli yoshlar!

Ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar farzandlarini qo'llab-quvvatlash, yosh oilalarni uy-joy bilan ta'minlash ham ustuvor vazifalardan hisoblanadi.

O'tgan uch yilda respublikamizda 5 mingdan ortiq yosh oilalar uchun arzon uy-joylar qurildi va ularga 200 milliard so'm miqdoridagi boshlang'ich badal pullari to'lab berildi. Mana shunday ezgu ishlarimizning mantiqiy davomi sifatida, 2021–2023-yillarda Yoshlar uylarini qurish dasturi amalga oshiriladi.

Hurmatli o'g'il-qizlarim!

Xalqimiz azaldan oilani muqaddas bilib, uni doimo asrab-avaylab keladi. Oila qanchalik mustahkam bo'lsa, jamiyat ham shunchalik barqaror bo'ladi.

Bir narsani unutmasligimiz lozim: xonadonlarimizdagi tinchlik-totuvlik, avvalo, oiladagi sog'lom muhit, mustaqil hayot ostonasida turgan qizlarimizni oilaviy turmushga tayyorlash bilan bevosita bog'liq.

Afsuski, bu muhim masalaga loqaydlik va e'tiborsizligimiz natijasida joriy yilning o'tgan 11 oyida yosh oilalar o'rtasida 25 ming ajrimlar qayd etilgan. Bu salbiy holat barchamizni jiddiy bezovta qilishi va qattiq tashvishga solishi kerak.

Axir, o'zingiz o'ylang, 25 ming ajrim – agar har bir oilaning kamida uch nafar a'zosi bo'lsa, bu – 100 ming odam hayotining barbod bo'lgani emasmi?! Buning oqibatida qanchadan qancha begunoh bolalar tirik yetim bo'lib qoladi. Qancha insonning taqdiri izdan chiqib, sarson-sargardon bo'ladi.

Nega mana shu oilalarni saqlab qolish uchun mahallada harakat qilmadik, yoshlarga to'g'ri yo'l-ni ko'rsatmadik?

Men, bugungi imkoniyatdan foydalanib, keng jamoatchilikka, avvalambor, ko'pni ko'rgan mo'tabar nuroniyalarimizga, oqila va mehribon onalarimizga murojaat etmoqchiman. Bu og'riqli masalada bizga yordam beringlar, deb iltimos qilaman.

Oilaviy nizolarning oldini olish, ajrimlarni kamaytirish borasida siz – aziz yoshlarimiz ham tashabbus va faollik ko'rsatsangiz, men barchangizdan cheksiz minnatdor bo'lar edim.

Hurmatli anjuman ishtirokchilari!

Bugungi forum sizlarning kelgusidagi maqsad va rejalaringsizni belgilab olish uchun qulay bo'lgan katta imkoniyatdir.

Buyuk ajdodimiz Muhammad Xorazmiyning: **“So'z – gul, ish – meva”**, degan hikmatli so'zlari bor. O'ylaymanki, bugun belgilab oladigan rejalaringsiz qanchalik pishiq-puxta bo'lsa, ishingiz ham shunchalik yaxshi samara beradi.

Sizlar ko'p kitob o'qigan, bilimli avlod vakillari sifatida yurtimiz o'tmishda jahon sivilizatsiyasi beshiklaridan biri bo'lganini yaxshi bilasiz.

Siz – Xorazmiylar, Farg'oniylar, Beruniy va Ibn Sinolar, Ulug'bek, Navoiy va Bobur-lar, Buxoriylar va Termiziylar avlodisiz.

Ana shunday buyuk vatandoshlarimiz yaratgan bebaho bilim va kashfiyotlar bugun ham insoniyatga beqiyos xizmat qilmoqda.

Bu o'rinda, qomusiy olim Muhammad Xorazmiy asos solgan ilm – **“algoritm”**ni eslashning o'zi kifoya. Bu ulug' zotning ulkan xizmatlarini butun bashariyat hanuzgacha minnatdorlik bilan eslamokda. Uning olamshumul kashfiyotlari bugungi axborot texnologiyalarini yaratishda ham mustahkam asos bo'lmoqda.

Kuni kecha Ispaniyaning Madrid shahridagi Komplutense universitetida alloma bobomizning haykali o'rnatildi. 500 yillik tarixga ega bu nufuzli universitet mamlakatda birinchi o'rinda turadigan oliygoh hisoblanadi. Mashhur ajdodimiz xotirasiga ko'rsatilgan bunday ulkan ehtiromni biz ayni vaqtda xalqimizga, uning qadimiy tarixi va boy ilmiy merosiga ko'rsatilgan yuksak hurmat ramzi sifatida qabul qilamiz.

Fursatdan foydalanib, Ispaniya hukumatiga, universitet rahbariyati va ilmiy jamoasiga butun el-yurtimiz va yoshlarimiz nomidan samimiy tashakkur bildiram.

Atoqli shoir Abdulla Oripov yozganiday, Beruniy bobomizning **“aql mash'ali”** butun bashariyatni haligacha hayratga solib kelayotganini siz – aziz yoshlar yaxshi bilasizlar, albatta.

Eng muhimi, bu ulug' allomalarimiz o'zlarining olamshumul kashfiyot va ixtirolarini sizning yoshingizda – ayni kuchga to'lgan navqiron chog'larida amalga oshirganlar. Siz ham buyuk ajdodlardan ibrat olib, hayotda mo'jizalar yaratishga astoydil intilishingiz kerak.

O'z tajribamdan kelib chiqib, sizlarga aytadigan maslahatim shu: **ilmni qadrlang, ilmga intiling! Bir soniya vaqtingiz ham bekor o'tmasin! Yoshlik – umrning eng bebaho davri. Ilm va bilim – o'tda yonmaydigan, suvda cho'kmaydigan, hech kim sizdan tortib ololmaydigan boylik ekanini aslo unutmang!**

Sizlar mustaqillik farzandlarisiz. Ota-bobolaringiz ko'rgan to'siq va qiyinchiliklarni ko'rmay, ozod Vatanda erkin nafas olib voyaga yetayapsizlar.

Yuksak maqsadlar yo'lida siz – yoshlar hal qiluvchi kuch bo'lishingiz kerak.

Men sizlarning zimmangizga yuklangan ana shunday ulkan mas'uliyatni, tom ma'nodagi tarixiy vazifani sharaf bilan ado etishingizga qat'iy ishonaman.

Sizlar zamonaviy ilm-fan va yuqori texnologiyalarni mukammal egallashingiz uchun barcha kuch va imkoniyatlarni ishga solyapmiz.

Men hududlarga borganimda sizlarning tengdoshlaringiz bilan uchrashib, ularni qiynayotgan dolzarb muammolarni o'rganishga alohida vaqt ajrataman.

Dunyoda globallashuv va raqobat tobora kuchayib borayotgan bugungi vaziyatda barcha sohalarida yuksak bilimli kadrlarni tayyorlamasak, taraqqiyotdan ortda qolib ketishimiz mumkin.

Shu maqsadda, ta'lim tizimida tub islohotlarni amalga oshirayapmiz. Sohada mutlaqo yangi tizim – Prezident va ijod maktablarini, matematika, ximiya, biologiya fanlari bo'yicha maxsus maktablarni tashkil etayapmiz. Yoshlarimizga "IT" texnologiyalarni chuqur o'rgatadigan ta'lim maskanlarining soni kun sayin ko'payib bormoqda.

Biz bu ishlarimizning ilk mevalarini ko'ra boshladik. So'nggi uch yilda mamlakatimiz yoshlari nufuzli xalqaro tanlov va musobaqalarda besh yarim ming sovrinli o'rinlarni qo'lga kiritdilar.

Toshkent shahridagi Prezident maktabi o'quvchisi Firdavs Abduqayumov IELTS dasturi bo'yicha yuqori ball to'plab, AQSHning Jon Keroll universitetida tahsil olish uchun 96 ming dollarlik grant sohibiga aylandi.

Firdavs o'g'limni, uning ota-onasi va ustozlarini chin dildan tabriklab, ularga sihat-salomatlik tilayman.

Firdavsning izdoshi sifatida, Toshkent shahridagi Prezident maktabidan Temur Sulaymonov grant asosida, Namangandagi maktabdan Mironshoh Inomjonov va Azimjon Alijonov hamda boshqa ko'plab o'quvchilar nufuzli xorijiy ilm dargohlariga o'qishga kirganlar va ularning soni kun sayin oshib bormoqda. Biz bunday iqtidorli yoshlarga o'z vaqtida har tomonlama e'tibor qaratib, qo'llab-quvvatlasak, o'ylaymanki, ular katta-katta zafarlarni qo'lga kiritadilar.

Shu sababli, yoshlarimizning nufuzli xorijiy oliygohlarda tahsil olishi uchun har tomonlama ko'maklashishga alohida e'tibor qaratamiz. Jumladan, xalqaro ta'lim dasturlari bo'yicha eng yuqori ball to'plagan iqtidorli yoshlarga imtihon topshirish xarajatlari to'liq qoplab beriladi.

Hurmatli tadbir ishtirokchilari!

Bugun umumxalq harakatiga aylangan **besh muhim tashabbus**ni amalga oshirishda yoshlarimiz faol ishtirok etayotgani bizni cheksiz quvontiradi.

Albatta, bu yo'nalishda ma'lum natijalarga erishgan bo'lsak ham, hali qiladigan ishlarimiz judayam ko'p. Joylardagi madaniyat markazlari, sport zallarini ta'mirlash va jihozlash, yangilarini qurish haqida bugun jiddiy bosh qotirishimiz kerak.

Shu munosabat bilan Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashiga, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklariga bir oy muddatda besh muhim tashabbusni amalga oshirish bo'yicha qaror qabul qilish topshiriladi.

Ushbu qarorlarda joylardagi 459 ta madaniyat markazida zamonaviy sharoitlar tashkil etish, ularni ta'mirlash va jihozlash ko'zda tutilishi lozim.

Bu muammoni, albatta, hal qilamiz. Lekin, meni masalaning boshqa jihati ko'proq o'ylantiradi. Madaniyat va san'at yo'nalishida o'qishni

tamomlagan yoshlarimizning ko'pchiligi poytaxtda qolishni afzal ko'ryapti. Bu ahvolda katta xarakterli evaziga joylarda barpo etilayotgan madaniyat va ma'rifat markazlarida ertaga kim ishlaydi? Qishloqlardagi yosh iqtidor egalarini kim izlab topadi, ularni kim tarbiyalaydi?

Shu munosabat bilan viloyat hokimlari har qaysi tuman va shahardan 5 nafargacha yoshlarni madaniyat va san'at oliygohlarida mahalliy budjet hisobidan o'qitadi. Kelgusida ularni o'z hududida uy-joy va mutaxassisligi bo'yicha ish bilan ta'minlash choralarini ko'radi.

Vazirlar Mahkamasi Madaniyat vazirligi, O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti, hudud rahbarlari bilan birgalikda ushbu masala bo'yicha ikki oy muddatda alohida dastur ishlab chiqadi.

Yana bir muammo – joylarda iste'dodli bolalarning aksariyati o'z qobiliyatini ro'yobga chiqarish uchun tegishli sharoitga ega emas. Talantli yoshlarni aniqlash, ularni qo'llab-quvvatlash bo'yicha joylardagi ishlar talab darajasida emas.

Misol uchun, qaysi hududdan qancha Zulfiyachi qizlar chiqdi? Nechtasi "Nihol" mukofoti sovrindori bo'ldi? Qaysi yosh shoir yoki yozuvchining kitobi nashr etildi? Qaysi yosh talant respublika **yoki xalqaro tanlovlarda, sport musobaqalari va fan olimpiadalarida g'olib bo'ldi?**

Agar masalaga chuqurroq qaraydigan bo'lsak, ertaga mana shunday yoshlar tuman yoki shaharning "oltin fondi"ga aylanadi va ular shu hududning obro'sini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Shuning uchun har qaysi tuman va shahar hokimiga **10-15** nafar mana shunday iste'dodli yoshlarni saralab, **ularni har tomonlama tarbiyalash va muntazam rag'batlantirish tizimini yo'lga qo'yish vazifasi topshirildi.**

Yana bir muhim masala!

Xabaringiz bor, yaqinda yangi bir tajribani joriy qildik. Unga ko'ra, ayni kunlarda hokimlar yil yakuni bo'yicha o'z hududlarida amalga oshirilgan ishlar, mavjud kamchilik va muammolar hamda

kelgusi rejalari haqida mahalliy kengashlar oldida hisobot beryaptilar.

Afsuski, yoshlar tarbiyasi, ularning muammolari va yechimlari hali ushbu hisobotlarda o'z aksini topmayapti. Viloyatlar, tuman va shahar rahbarlari kelgusi yildagi ish rejalari bu muhim masalaga ustuvor darajada ahamiyat qaratishlari zarur.

Keyingi yilda ham joylarda izlanuvchan yigit-qizlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida **"Yoshlar texnoparklari"** qurilishini davom ettiramiz.

Joriy yilda yoshlar o'rtasida eng yaxshi ilmiy ishlanmalar uchun umumiy qiymati 30 milliard so'mdan ortiq bo'lgan **"Yosh olimlar"** innovatsion loyihalar tanlovi e'lon qilingan edi.

Innovatsion rivojlanish vazirligi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi 2021-yildan boshlab maktab o'quvchilari va oliy o'quv yurtlari talabalari o'rtasida **"Bo'lajak olim"** tanlovini tashkil qilsin. Bu orqali yoshlarning eng yaxshi innovatsion hamda startap loyihalariga 50 milliard so'm mablag' yo'naltirilsin.

Bu ishlarni davom ettirgan holda, kelgusi yilda 100 dan ziyod shahar va tumanlarimizda "IT"ni chuqur o'rgatadigan zamonaviy o'quv markazlarini tashkil qilamiz.

Shu maqsadda, yangi yildan Toshkent viloyatida Axborot texnologiyalari universiteti filiali hamda barcha hududlarda mazkur yo'nalishda texnikumlar o'z faoliyatini boshlaydi.

Shuningdek, keyingi yildan yoshlarimizga xalqaro "IT" sertifikatlarini olish xarajatlarining 50 foizgacha bo'lgan qismi budjetdan qoplab beriladi.

Yaqin ikki yilda "Bir million dasturchi" loyihasi doirasida 300 ming nafar yoshlar kompyuter dasturlash asoslariga bepul o'qitiladi.

Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari bilan birgalikda bir oy muddatda ushbu loyiha doirasida sohaga qiziqadigan yoshlarni aniqlash, o'qitish va ish bilan ta'minlashga qaratilgan dastur ishlab chiqsin.

Bundan tashqari, o'rta maktablarda hamda oliy ta'lim muassasalarida yoshlarning iqtidor va talantlarini to'la ro'yobga chiqarish uchun tizimli

ishlarni yo'lga qo'yish lozim. Bunda yoshlar yetakchilari birinchi navbatda o'zlari tashabbuskor bo'lishlari kerak.

Yoshlarimizning liderlik qobiliyatini kuchaytirish, ularning faolligini oshirish, har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ilg'or ish tajribalarini ommalashtirish uchun **“Kamalak yulduzlari”, “Yilning eng faol yoshlar yetakchisi”, “Yil sardori”** kabi ko'rik-tanlovlarni o'tkazish, o'ylaymanki, maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu bilan bir qatorda, oliy o'quv yurtlari o'rtasida **Talabalar festivali, Intellectual o'yinlar haftaligi, “Yil talabasi”** singari ko'rik-tanlov va musobaqalarni o'tkazish ularning intellektual salohiyatini va tashkilotchilik qobiliyatini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Shu munosabat bilan Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi, Yoshlar ishlari agentligi, Rektorlar Oliy Kengashi, Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi birgalikda 2021-yildan e'tiboran ushbu tanlovlarni tashkil etish va yuqori saviyada o'tkazish, g'oliblarni munosib rag'batlantirish yuzasidan chora-tadbirlar dasturini tasdiqlasin.

Aziz yoshlar!

Sizlarga yana bir muhim yangilikni aytib o'tmoqchiman. Keyingi yildan oliy ta'lim muassasalariga kirish imtihonlarida eng yuqori ball to'plagan 200 nafar yoshlar uchun **Prezident granti** joriy etiladi. Agar mavjud Prezident stipendiyasi faqat bir o'quv yili uchun mo'ljallangan bo'lsa, ushbu grant talaba o'qishni bitirguniga qadar, ya'ni, to'rt yil davomida to'lab boriladi.

Shuningdek, kelgusi o'quv yilidan boshlab, respublikamizdagi xorijiy oliy o'quv yurtlarining bakalavriat bosqichi talabalari uchun ham Prezident va davlat stipendiyalari joriy etiladi. Chunki, bunday ta'lim maskanlarida ta'lim olayotgan yoshlar ham o'zimizning farzandlarimiz. Ular ham ertaga yurtimiz taraqqiyoti uchun xizmat qiladi. Shunday ekan, ularga bugun g'amxo'rlik qilib, iste'dodini rag'batlantirsak, o'ylaymanki, bu ham adolatdan bo'ladi.

Ilm yo'lini tanlagan iqtidorli yoshlarimizni qo'llab-quvvatlash maqsadida, keyingi yildan boshlab magistratura va doktorantura bosqichlari

uchun Prezident stipendiyasi kvotasini ikki barobarga oshiramiz.

Ishonchim komil, albatta, bunday imkoniyat va imtiyozlarga, avvalo, yangi Renessans poydevorining chinakam bunyodkorlari sazovor bo'ladi.

Yana bir dolzarb masala. Yurtimizda bir necha farzandi oliygohlarda tahsil olayotgan otionalarning aksariyati, ochig'ini aytganda, o'qish xarajatlarini qoplashda qiynaladilar. Shuning uchun ikki va undan ortiq farzandi oliy o'quv yurtida shartnoma asosida o'qiyotgan oilalarga **imtiyozli ta'lim krediti** berish tartibi ishlab chiqiladi. Bunda kreditni o'qish davri tugab, yoshlarimiz ishga joylashgandan so'ng qaytarish nazarda tutiladi.

Moliya vazirligi tijorat banklariga ushbu arzon kreditlar uchun maqsadli resurslar ajratilishini ta'minlasin.

Hurmatli kelajagimiz vorislari!

Xabaringiz bor, kelgusi yili buyuk bobomiz Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini sizlar bilan keng nishonlaymiz.

Yoshlarimizga hazrat Navoiy ijodini chuqur o'rgatishni tizimli yo'lga qo'yish muhim ahamiyatga ega. Alisher Navoiy asarlarining bugungi yoshlar tushunadigan ixcham namunalarini yaratib, turli mobil ilova va elektron dasturlar ishlab chiqish kerak. Bu masalaga Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi hamda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti rahbarlari mas'ul etib belgilanadi.

Ayni vaqtda, kelgusi yili biz atoqli shoir va adiblarimiz Abdulla Oripov, O'tkir Hoshimov, buyuk san'atkor Botir Zokirovning yubiley sanalarini ham keng nishonlaymiz.

Bu borada belgilangan tadbirlarni xalqimiz, avvalambor, yoshlarimizning xotirasida yorqin iz qoldiradigan darajada, chinakam adabiyot va san'at bayramlari sifatida o'tkazishimiz kerak. Shu maqsadda, **“Abdulla Oripov izdoshlari”, “O'tkir Hoshimov asarlari bilimdoni”, “Botir Zokirov san'ati davomchilari”** ko'rik-tanlovlarning tuman, shahar, viloyat va respublika bosqichlarini tashkil etib, g'oliblarni munosib taqdirlash zarur.

Madaniyat vazirligi, Yozuvchilar uyushmasi, Badiiy akademiya, mahalliy hokimliklar mazkur tadbirlarni yuqori darajada o'tkazish choralari ko'rishini lozim.

Hurmatli do'stlar!

Jahon tarixi shundan dalolat beradiki, har qanday yangi sivilizatsiya, yangi Uyg'onish davri kitob va kutubxonalaridan boshlanadi. Biz ham yangi Renessansning ilk qadami sifatida Toshkent shahrida zamonaviy, muhtasham kutubxona barpo etsak, nima deysizlar?

Bu ma'rifat saroyi ilm-fanning so'nggi yutuqlari asosida jihozlanadi. Bu dargohda yurtimiz va jahondagi eng nodir, noyob va bebaho asarlar jamlanadi. U buyuk ajdodlarimizning boy merosi va nomlarini butun dunyoga tarannum etadigan, barcha yurtdoshlarimiz, birinchi navbatda, siz – qadri farzandlarimiz uchun chinakam ziyo maskaniga, g'urur va iftixorimiz ramziga aylanadi, deb ishonaman.

Aziz yoshlar!

Mana, yaqinda mamlakatimizning sport hayotida quvonchli yangilik bo'ldi. Osiyo Olimpiya Kengashining qaroriga ko'ra, 2025-yilda Yoshlar o'rtasidagi Osiyo o'yinlariga Toshkent shahri mezbonlik qilishi belgilandi.

Bu musobaqada Osiyo qit'asidagi 45 ta davlat yoshlari 20 ga yaqin sport turi bo'yicha o'zaro bellashadilar. Bunday nufuzli xalqaro sport o'yinlarining O'zbekistonda birinchi marotaba o'tkazilishi barchamizga faxr-iftixor bag'ishlaydi, albatta. Shu bilan birga, u bizga g'oyat katta mas'uliyat ham yuklaydi. Mana, sizlar kabi navqiron va azamat yoshlarning o'z kuch va mahoratini ko'rsatib, Vatanimiz bayrog'ini yuksaklarga ko'tarishlari uchun yana bir zo'r imkoniyat!

Shu munosabat bilan ushbu sport bayramini yuqori saviyada o'tkazish va unga iqtidorli yoshlarimizni tayyorlashga hozirdanoq kirishishimiz lozim. Shu maqsadda, Osiyo o'yinlari dasturiga kiritilgan sport turlari bo'yicha tuman, shahar, viloyat va respublika chempionatlari, "Hokim kubogi" musobaqalarini tashkil etish kerak.

Vazirlar Mahkamasi ushbu masala bo'yicha tegishli qaror loyahasini ikki oy muddatda tayyorlab kiritсин.

Yurtimizda yosh avlodning jismoniy va ma'naviy yetuk bo'lib ulg'ayishi, jumladan, ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil qilish, ommaviy sportga keng jalb etish maqsadida **"Sog'lom turmush tarzi"** elektron platformasi ishlab chiqilmoqda. Hududlarda piyoda va velosipedda yurishga mo'ljallangan **"Salomatlik yo'laklari"** barpo etilmoqda.

Keyingi yillarda mahallalarda tashkil etilgan sport maydonchalari yoshlarning sevimli maskaniga aylandi. Bu ishlarni yanada rivojlantiramiz. Ayni paytda, maktab sport zallaridan darsdan tashqari vaqtlarda ham unumli foydalanish choralari ko'riladi.

Bundan tashqari, 2021-yildan boshlab yoshlar o'rtasida har yili **"Jismoniy tayyorgarlik darajasi"** sport sinovlarini o'tkazish tizimi yo'lga qo'yiladi. Ushbu sinov talablarini bajarganlarga sport razryadlari beriladi, muddatli harbiy xizmatga borish va "Temurbeklar maktabi"ga kirishda imtiyozlar joriy etiladi.

Eng muhimi, mana shunday sinovlarda toblanib, irodasi chiniqqan farzandlarimiz jismoniy va ma'naviy jihatdan barkamol insonlar bo'lib voyaga yetadi.

Bir paytlar "Vatanparvar" tashkiloti yoshlarga nafaqat harbiy sohada, balki katta hayotda ham zarur bo'ladigan musobaqa va sport o'yinlarini tashkil etardi, ularni texnik kasblarga o'rgatardi. Shu sababli, yigit-qizlarimiz o'rtasida unga qiziqish yuqori edi. Afsuski, keyingi paytlarda uning faoliyati susayib ketdi. Tashkilotning avvalgi nufuzini tiklashimiz zarur.

Shahar va tuman hokimlari, sektor rahbarlariga, har bir hudud va soha kesimida "Vatanparvar" tashkiloti bazasida yoshlarni mehnat bozorida ehtiyoj yuqori bo'lgan kasblarga o'qitish vazifasi topshiriladi.

Aziz farzandlarim!

Yoshlar tarbiyasi haqida gap ketganda, yana bir muhim masalaga e'tibor qaratishingizni istardim. Men bu o'rinda yoshlar ma'naviyati bilan bog'liq ayrim muammolarni nazarda tutyapman.

O'zingiz guvohsiz, jahonning ko'plab mintaqalarida hamon keskin vaziyat saqlanib qolmoqda. Turli nizo va ziddiyatlar avj olmoqda.

Hozir butun dunyoda terrorism, ekstremizm va boshqa tahdidlar Internet makoniga kirib, moslashib olgan. Shuning uchun ularga qarshi kurashish oson kechmayapti.

Afsuski, ba'zi yoshlarimizda Internetdan to'g'ri foydalanish ko'nikma va madaniyati yetarli emas. Ayrim yigit-qizlar Internetni axborot, bilim va ma'rifat manbai deb emas, balki shunchaki ko'ngilochar vosita deb bilishadi.

Mana shunday mafkuraviy kurash sharoitida yoshlarimiz sezgir va ogoh bo'lishi, har bir masalada, avvalo, Vatan manfaatini o'ylab ish tutishi zarur.

Ilm-ma'rifat va kasb-hunarga intilish, oilani muqaddas bilish, ma'naviy poklik, kattalarga hurmat, kichiklarga shafqat, ezgu qadriyatlarga sadoqat kabi fazilatlar azaldan xalqimiz va millatimizning qonida bo'lib kelgan. Biz mana shunday bebaho merosimizni nafaqat asrashimiz, balki uni yanada boyitishimiz, kelgusi avlodlarga beza'vol yetkazishimiz kerak.

Shu o'rinda, men hurmatli ota-onalar, bobolarimiz va momolarimizni, jonkuyar ustoz va murabbiylarni, muhtaram ziyolilarimiz, keng jamoatchiligimizni bu masalaga befarq bo'lmasdan, yoshlar tarbiyasiga qaratilgan ishlarimizni yanada kuchaytirishga da'vat etaman.

Qanchalik qiyin bo'lmasin, biz yoshlar tarbiyasi bo'yicha o'zimizga xos va ta'sirchan, bugungi kunga hamohang usullarni izlab topishimiz kerak. Jondan aziz farzandlarimizni buzg'unchi va zararli g'oyalar, jinoyatchilik, giyohvandlik, loqaydlik, ma'naviy qashshoqlik, iste'molchilik kayfiyatidan asrashimiz zarur. Bunday salbiy holatlarni bartaraf etishda barchamiz, avvalo, siz, aziz yoshlar faol bo'lishingiz kerak.

Xalqimizning ma'naviy qudrati va boqiy qadriyatlarini asrab-avaylash va butun dunyoga tarannum etishga sizlar, albatta, qodirsiz.

Qadrli yosh do'stlarim!

Mamlakatimizda yoshlarga oid davlat siyosatini to'laqonli ro'yobga chiqarish uchun bundan keyin ham barcha resurs va imkoniyatlarni keng safarbar qilamiz. Biz uchun bu borada mayda masalaning o'zi yo'q. Sizlarning kelajagingiz bilan bog'liq har qanday vazifa – birlamchi ahamiyatga ega.

Yoshlar bilan ishlash Prezidentdan tortib vazirgacha, hokimdan tortib mahalla raisigacha – hammamizning eng asosiy ishimizga aylanishi zarur.

Bundan buyon barcha darajadagi rahbarlar faoliyatiga yoshlar bilan ishlash, ularning muammolarini bartaraf etish yuzasidan amalga oshirgan ishlariga qarab baho beriladi.

Fursatdan foydalanib, yana bir bor takrorlayman. Yoshlar tarbiyasi bilan, ularning muammolarini yechish bilan bugun shug'ullanmasak, ertaga kech bo'ladi. Bu, avvalo, yosh avlodimizga nisbatan xiyonat bo'ladi.

Har qaysi hokim, har bir vazir, har qaysi mahalla raisi: **“Bugun men yoshlar uchun nima ish qildim? Ertaga yoshlar manfaati uchun yana nimalar qilishim kerak?”** degan savollarga javob beradigan, shunday e'tiqod bilan yashaydigan vaqt keldi. Yosh avlodimiz hayotini yaxshilash, ularning orzu-intilishlarini ro'yobga chiqarish haqida bosh qotirmaydigan, bu masalaga beparvo bo'lgan rahbarlarning biz bilan yelkadosh va safdosh bo'lishga haqqi yo'q.

Aziz farzandlarim!

Xalqimiz, Vatanimiz sizlardan buyuk ishlar kutayotganini hech qachon yodingizdan chiqarmang!

Yurtning yuksak ishonchi va umidini to'la oqlash, unga munosib bo'lish – dunyodagi eng ulug' baxtdir.

Shunday sharaf, barchangizga nasib etsin!

Fursatdan foydalanib, Yangi yilda sizlarga sihat-salomatlik, ulkan yutuq va zafarlar tilayman. Hamisha sog'-omon bo'ling, aziz bolalarim!

ADABIYOT TAFAKKURNI TARBIYALAYDI

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasida 2021-yilni mamlakatimizda **“Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili”**, deb nom berishni taklif etdi. Bu taklif Murojaatnomani tinglagan har bir yurtdoshimiz tomonidan qo'llab-quvvatlandi.

Hayotning oddiy bir qonuni bor. Bu ham bo'lsa, ota-onalarning orzu-niyatlaridir. Albatta, har bir ota-ona farzandlarining kamolini ko'rishni, ularning ilmli va ma'rifatli bo'lishini istaydi. Ayni mana shunday ruhda ulg'aygan o'g'il-qizlargina bir kun kelib jamiyatning, yurtning ravnaqiga hissa qo'shishadi. Davlat rahbarining 2021-yilni “Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili”, deb nom berish taklifini o'rtaga tashlaganida ham katta ma'no mujassamligi ko'rinib turibdi.

Bu mulohazaga kelishimning boisi, yaqinda yurtimiz tarixida birinchi bor o'tkazilgan O'zbekiston yoshlari forumida Prezidentimiz ishtirok etib, mamlakatimiz yoshlariga qarata: **“Men har gal yoshlarimiz bilan uchrashganimda, sizlarning g'ayrat-shijoati-**

ngizdan kuch-quvvat olaman, ko'nglim tog'day ko'tariladi. Har biringiz jonajon Vatanimiz va xalqimizga sidqidildan xizmat qilish orzusi bilan yonib yashayotganingizni yaxshi bilaman. Sizlarni O'zbekistonning eng katta boyligi, bebaho xazinasi sifatida yuksak qadrlayman”, deb aytgan edi.

Anjuman davomida yoshlarning orzu va intilishlari bilan qiziqdi, maqsad va rejalarini tingladi, ularning fikr-mulohazalariga o'z munosabatini bildirdi. Forumda muhim loyihalar bo'yicha ko'rsatma, tavsiyalar berib, ma'naviy-ma'rifiy sohalarda amalga oshiriladigan masalalarga atroflicha to'xtaldi. Olis hududlarda yashayotgan yoshlar bilan dildan samimiy suhbatlashdi.

Bunday samimiy ruhdagi suhbatlarda davlat rahbari yoshlarning yaqin do'sti, qadrdoni, va albatta,

ularning rahnamosi ekanligi sezilib turdi. Qarang, davlatimiz rahbari yoshlarga qanchalar e'tiborli-a!

Murojaatnomada esa yoshlar oldiga qo'ygan ezgu maqsadlari yo'lida yanada mustahkam turishi kerakligi ta'kidlandi. Bu o'z-o'zidan jamiyatning har bir jabhasiga sezilarli o'zgarishlar olib kirishi, xalqimizni erkin va farovon turmush sari boshlashi, shubhasiz, uka-singillarimizning orzu-intilishlariga chambarchas bog'liq ekanligi barchamizga ma'lum.

Xususan, yoshlar hayoti bilan bevosita bog'liq tashkilot va idoralar, muassasalar zimmasiga sharafli va mas'uliyatli vazifalarni yuklaydi. Mamlakat rahbari yoshlarga keng imkoniyatlar yaratib berish, qo'llab-quvvatlash kerakligini joylardagi mutasaddi rahbarlarga uqtiryapti, deb aytsek aslo mubolag'a bo'lmaydi. Kirib kelayotgan yilda O'zbekistonning eng katta boyligi, bebaho xazinasini asrab-avaylash, o'zini namoyon etish uchun shart-sharoitlar yaratish borasida qator vazifalar belgilandi. Jumladan, bog'cha, maktab va oliy ta'limda sifatli ta'lim-tarbiya berishni yo'lga qo'yish belgilab berildi.

Murojaatnomada yana bir jihat – yoshlarni milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan, ezgu fazilatlar egasi bo'lgan insonlar etib voyaga yetkazish alohida ta'kidlandi.

Bunday muhim vazifa adabiyot zimmasiga ham zalvorli yuk qo'yadi. Ulkan vazifalarga yoshlar qalbida adabiyotga mehr-muhabbat uyg'otish orqaligina

“...ey, qardoshlar!
Adabiyot o'qiylik.
Adiblar yetishtiraylik,
“adabiyot kechalari”
yasaylik.”

erishiladi, albatta. Buning uchun joylarda – poytaxtimizdan to olis hududlardagi qishloq va ovullargacha bugungi adabiy jarayonning, yosh ijodkorlarning ovozi yetib borishi kerak.

Ushbu ezgu yo'lda 2021-yilda “Yoshlik” jurnali jamoasi mamlakatimizda amalga oshiriladigan keng ko'lamlı ishlarni, xususan, xalqimiz, avvalambor, yoshlarimizning xotirasida yorqin iz qoldiradigan darajada, chinakam adabiyot va san'at bayramlari sifatida o'tkazishi ko'zda tutilayotgan buyuk bobomiz Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligi hamda “Abdulla Oripov izdoshlari” va “O'tkir Hoshimov asarlari bilimdoni” ko'rik-tanlovlarini bosqichma-bosqich yoritib borish, tanlov ishtirokchilarini adabiy jamoatchilikka tanishtirish va chekka hududlarda yashab ijod qilayotgan iste'dodli yoshlarni qo'llab-quvvatlashni maqsad qildi.

Xalqimizning tong yulduzi – Cho'lpon aytganiday: **“...ey, qardoshlar! Adabiyot o'qiylik. Adiblar yetishtiraylik, “adabiyot kechalari” yasaylik.** Ruh, his, tuyg'u, fikr, ong va o'y olaylik, bilaylik”.

Zero, barcha muvaffaqiyatlarning asosi – keng tafakkurdir. Millatning tafakkurini uning adabiyoti tarbiyalaydi. Albatta, adabiyot barchamizga ruh, tuyg'u, shijoat beradi. O'ylaymizki, bu ezgu ishlarni amalga oshirishda O'zbekiston yoshlarining yagona adabiy-ijtimoiy nashri – “Yoshlik” jurnali bilan qator vazirlik va idoralar, viloyat hokimliklari faol hamkorlik qiladi.

Nurilla CHORIYEV

“YAXSHI ASARLAR YOZISHGA INTILISH KERAK...”

Taniqli yozuvchi Sobir O'NAR bilan yoshlarning onlayn suhbat

Gurungni Do'stbek Sulaymonov tayyorladi.

– Sobir aka, asarlaringizni o'qigan kitobxon tanti va sodda qishloq odamlari orasida yurgandek bo'ladi, xuddiki, ular yaqin odamlaring, jigarlaringdek tuyuladi. Ayting-chi, bu qahramonlaringizning hayotda prototipi bormi yoki to'qima obrazlarmi?

– Yozuvchi odam prototipni qanchalik o'ylab topdim degani bilan baribir voqeaning yoki xarakterning qaysi bir jihati bilan o'sha asardan hayotdagi bir prototip bo'y ko'rsatib turaveradi. Menimcha, aslida o'ylab topgan yaxshiroq. O'ylab topilgan obraz o'zi uchun yoqimliroq bo'ladi, lekin hayotda yashaganingdan keyin zamondosh yoki taqdiridosh bo'lgan odamlarning hayoti haqida o'zgacha yoki o'zga odamnikini yozish qiyin. Chunki, yozuvchi xohlaydimi-xohlamaydimi, u baribir qalb odami. Atrofni, o'zining qalbiga yaqin odamlarni, qahramonlarni, shuningdek, o'ziga yaqin bo'lgan insonlar taqdirini nazardan

o'tkazishga majbur. Adib so'zi qandaydir o'quvchidan yiroq, qanaqadir bir ko'pchilikdan ustun yozuvchilik qobiliyatiga ega degan tushuncha emas. Yozuvchi ham bir odam, uning, ehtimol, o'jizligi ham, o'quvchiga yaqinligi ham shundan bo'lsa kerak.

– Asarlaringizda milliy o'yinlarimizdan biri ko'pkari ko'p uchraydi. Masalan, “Bir o'larman chavandoz”, “Aka-ukalar”, “G'ov” hikoyalaringizda bu bo'rtib ko'rinadi...

– Ko'pkari xalq o'yini, jahonda boshqa xalq o'yinlariga nisbatan ko'proq tomoshabop. Tomoshabinni zavqlantirishga qodir chavandoz va uning otiga ham bo'lgan ixlosingni chandon oshiradigan bir o'yin. Shu ma'noda, men endi aynan ustoz yozuvchi Tog'ay Murod va boshqalar singari ko'pkari va chavandoz mavzusini alohida qalamga olaman deb o'ylamaganman, ma'lum

bir o'zimning yuragimga ta'sir qilgan vaziyatlarda shularni qoralab qo'rganman. Siz tilga olgandan tashqari boshqacharoq, yirikroq hajmdagi yana bir narsa yozildi. Masalan, ko'pkari nimasi bilan odamni maftun qiladi yoki nimasi bilan jozibali? O'ylaymanki, ko'pkarida polvonlikdan tashqari mardlik, keskirlik, ma'lum bir manfaatlardan kecha olish jasorati ham bo'ladi. Mana shunday qahramonlarimdan biri keyingi hikoyalarimda bo'rtibroq ko'rindi. Yaqin kunlarda matbuot yuzini ko'rsa kerak.

Lekin, menimcha, yozuvchining hayotida mavzu cheklanmaydi. Aynan ko'pkari degan mavzuga intilmagan bo'lsam ham, o'sha chavandozlarning ichida, ehtimol, qarindoshlarim bo'lganligi sababli, ularning turmush tarzi mening hayotimga ma'lum ma'noda singib ketgan. Ularni begona deb hisoblamayman. Shuning uchun o'zimga yaqin mavzu, ko'ngilga yaqin, agar kerak bo'lsa, o'quvchigayam ma'lum ma'noda yaqinlik kasb etsa, shundan xursandman.

– *Asarning kitobxonni sehrlab qo'yishi, uni tobora o'ziga jalb etishining sababi nimada deb o'ylaysiz?*

– Bu, avvalambor, adibning mahoratiga ko'p jihatdan bog'liq. Masalan, shuni jo'nroq qilib tushuntirish mumkin. Bir xil mavzuda juda ko'plab qo'shiqlar yaratiladi va ayrim qo'shiq ijrochilarigina bizga yaqinroq. Biz ularni ko'proq sevib tinglaymiz. Shu singari adabiyotda ham yangi mavzuning o'zi yo'q. Har kim o'zining, masalan, ijtimoiy hayot bo'ladimi, sevgi-muhabbat haqida bo'ladimi yoki siyosiy mavzuda bo'ladimi, bundan qat'i nazar yozuvchi uni

o'quvchiga ohanrabodek yoqimli va jozibali qilib yetkaza olishi mumkin – yozuvchining vazifasi shu. Agar o'quvchiga ma'lum ma'noda yaqinlik bilan yetkazar ekan, bu muvaffaqiyat – faqat mahorat bilan bog'liq bo'lgan sir.

– *“Davlatning qaytishi” hikoyangizda asosiy maqsad har bir inson o'z taqdirini o'zi yaratadi, baxtli onlarni o'z qo'lida tutib qolishga qodir bo'lgan insonlargina baxtliman deb aytishga haqli ekanligini uqtirmoqchi bo'lgansiz. Hikoyani o'qish asnosida asar oxiri yaxshilik bilan tugasa kerak degan fikrni yuragimdan o'tkazib turgan edim. Umuman, hikoyada Davlatning taqdirini fojiali yakunlashdan maqsad nima? Unda nima nazarda tutilgan?*

– Hikoya janriga qo'l urganimdan beri birinchi marta ma'lum bir ma'noda ikki yo'nalishni bitta hikoyaga singdirishga harakat qilganman. Bu yerda men o'zim aslida o'sha Davlatni yaxshi ko'rib, unga uka sifatida ixlos qilib yondashganman. Lekin menga, baribir, dunyoning bevafoqligi, o'sha yosh bir yigitga nasib qilayotgan, ayni paytda ismiyam Davlat, uning qo'lga oson kirayotgan davlat ham aslida judayam omonat ekanligi va mana shu sovuqqon dunyoning odamga mehribon emasligi, davlat qo'lning kiri sifatida qolib ketishi, yosh bir yigitning erta umri xazon bo'lishi, uning atrofida do'stlari bo'lishi, ma'lum ma'noda o'sha yoshlarga xos bo'lgan kayf-u safo qilib yurishlari ham faqat omonatning o'zginasi. Ayni paytda o'ziyam omonat. Shuni, ehtimol, ta'kidlagim kelgandir. O'ylaganlarim shular. Agar aql o'rgatmoqchi bo'layotgan bo'lsam o'quvchiga

shuni uqtirmoqchi bo'lganman, xolos. O'sha jozibayam, o'sha yoshlik ham qo'lga kiritilgan mol-u davlat, bu bazm-u jamshid faqat omonat. Bu bir lahzada o'tib ketayotgan jilvalar, xolos. Sarob. O'shandan keyin qirq yoshgayam yetmasdan shamolday o'tib ketdi. Bu hayotda aslida bor yigit. Buni tanib qolishlaridan hadik olganman. Qisqasi, bu dunyoning o'ta sovuqqonligini dunyo bizning bino qo'yishimizga arzimaydi degan gapni aytmoqchi bo'lganman.

– *Realistik yo'nalishda ijod qilasiz, bu siz uchun qulay usulmi?*

– Realizm – eskirmaydigan uslub. Ramziylik, timsollar, metaforalarga qarshi emasman. Chunki Sharq adabiyoti – ramziylik ko'proq aks etadigan adabiyot. Kerak bo'lsa, xalq og'zaki ijodi, dostonlarimizda ham, biz xohlasak-xohlamasak, ichidan timsollar chiqib kelaveradi. Masalan, “Go'ro'g'li” obrazi. U mard davlat boshlig'i, uning qirq yigiti ko'paymaydiyam-kamaymaydiyam. Qaysidir mamlakatga yurish qiladimi, albatta, g'olib chiqadi. Va ayni paytda befarzand. Nima uchun farzandi yo'q? Qudratli podshoh bo'lsa. Uning tug'ilishi ham g'alati. Onasi vafot etgandan keyin, go'rda tug'iladi va o'zi parilarga uylanadi. Yunus pari bilan Misqol parilar uning malikalari. Ma'lumki, hayotda va afsonalarda, diniy asarlardayam parilar farzand ko'rmaydi. Chunki ular farishtalar. Go'ro'g'li farishtalarga uylangan va bundan keyin ham farzand tug'ilmasligi aniq. Bu g'alati bir timsol. Lekin mardlik, polvonlik, jasorat, adolatsizlik ustidan doim g'alaba qilishlari, Avazxon bo'ladimi, Hasanxon bo'ladimi va boshqalarga yor tanlashda har

doim ko'makdosh bo'lib kelgan. Ma'lum bir oddiylik bor, oddiylikning orqasida sirlilik, ya'ni o'zi farzand ko'rmay turib, asrandi o'g'illarining hammasini baxtli qilishga harakat qilgan podshoh. Shu ma'noda, biz o'yilasak-o'yilamasak, o'shalarga qaytishga majbur bo'lamiz.

Sizga ma'lumki, “Chambilbelning oydalasi” nomli qissam bor. Bu qissada “Go'ro'g'lining tug'ilishi” dostonidan foydalanganman. Mening zamonaviy qahramonim o'ladi-da, go'rda tirilib qaytib keladi. Qaytib kelgach, baribir avvalgi paytdagi g'irromliklarning ustidan chiqadi. Zamondosh va tengdoshlariga qo'shila olmaydi. Yana unga yondosh bir obraz bor. Otaqul qirg'iy. U oqsoqol odam, gapi keskir, faqat qishlog'ida emas, boshqa joylarda ham ta'siri kuchli. Uyam taqdir taqozosi bilan o'g'rilarning qo'lga tushadi-da, dashtda qolib ketadi. Cho'lda yilqiboqarlik qilishiga to'g'ri keladi. Zamonaviy boylarning qo'lga bejiz tushmagan; sinchiligi, otboqarligi, ko'pkaridagi beqiyos tajribasi minglab yilqisi bor boyga qo'l keladi. Bizning “Go'ro'g'li” bilan ikkovi bir-birini bilgan holda yondosh yashaydi. Ularning qarindoshlik jihatlari ham bor. Otaqul qirg'iy oxirida o'sha dashtdan qochish imkoniyati tug'ilganda “sizni olib ketaman” deb taklif qilinganida “men ketmayman” deydi. Uning o'ziga xos sababi bor. U el ustida yurgan oqsoqol odam, elga aql o'rgatib yurgan odam ma'lum bir muddat qulchilik qilishga majbur bo'ldi. Ana shu isnodni ko'tara olmadi. Isnod shunday, bundan ko'ra o'lib ketgani va dom-daraksiz ketgani afzal edi. Uni bedarak ketgan deb qidirishadi, topisholmaydi. Bu yerda men urg'u bermoqchi bo'lgan gapim shu – xalqning oqsoqoli bo'lgan odam endi bir muddat yo'q bo'lib ketdimi, bunaqa

g'ururli odam elga qo'shilmasligi aniq. Buni endi eksperiment, ma'lum jihatlari modern adabiyotga taalluqli deb talqin qilish ham mumkindir. Ba'zi adabiyotshunoslar gapirgan, lekin o'zim mohiyatini yaxshi anglaganim uchun o'sha ramzlardan foydalanishga harakat qilganman. Biroq realizm ustuvor. O'sha timsollar ham bor. O'zimning zamonaviy qahramonim xiyonat qurboni bo'ldi. O'zining do'sti xiyonat qildi. Oqibatda u o'limga yuz tutadi-da, aslida o'lmaydi, klinik o'lim bu – realizm. Lekin ayni paytda qabristonga qo'yib qaytib kelishgandan keyin, u o'zining avvalgi holatiga qaytib, tirilib keladi. O'sha cho'ldagi Otaqul qirg'iy bilan uchrashadi. Mening o'ylaganlarim – dunyo tor va ayni paytda dunyo keng. Dunyoning torligi mana shu ikkita taqdiri bir-biriga juda o'xshaydigan odamlar shu dunyoning o'zida ham ko'rishdi. Ular vafot etib, ruhlari narigi dunyoga borib uchrashishi shartmas deb uchrashtirdim. Bu hayot haqiqatiga to'g'ri keladimi-yo'qmi, bilmayman, biroq yozuvchi sifatida ishontirishga harakat qildim. Shu ma'noda timsollar, ramziylikka ham murojaat qilaman, lekin baribir meni realistik qahramonlar ko'proq maftun etadi. Menga masalan, kulgili obrazlar ham yoqadi, Bulgakovning, Gogolning asarlari yoqadi. Ayniqsa, Shukshin asarlaridagi rus qiyofasi, rus xarakteri judayam ma'qul keladi. Sholoxovdagi katta epik ko'lamdagi juda real obrazlar hatto Tolstoydan oshib tushgan. Masalan, Tolstoy narigi asrning voqeliklarini ifodalagan bo'lsa, Sholoxov bizga yaqinroq, chunki bizga taqdiri ma'lumroq bo'lgan odamlarni, obrazlarni, fojialarni ko'proq epik ko'lam bilan tasvirlaydi. "Tinch Don" – to'rt kitobdan iborat asar. Shu asarni yaxshi ko'raman. Realistik adabiyot, realistik qahramonlar hayotda borligi, ularning rostligi ko'proq ta'sir qilaveradi.

– *Asarlaringizda ko'plab shevaga xos so'z va iboralarni ishlatgansiz. Jumladan, "qora tovon", "kichik nashaxona", "cho'bir", "kechin ola", "chag'at joy", "tosrayib", "ertalabga dovur", "toshdevol", "murdor bo'ldi", "orqasi yer iskamas jaydari tabilchi", "bu o'larman", "bir pasilda", "shuytib", "chakamik", "dustaman", "sho'rg'alab"*

kabilarini uchratamiz. Boshqa asarlaringizda ham bu holatni kuzatamiz. Shubhasiz, u asarning o'qishligini oshirgan. Lekin siz izoh bermay ketasiz. Bu o'quvchini sinashmi yoki baribir tushunadi degan ishonchmi?

– Dastlabki hikoyalarimda nashr mas'ullari izoh talab qilishar edi. Keyin ma'lum bir muddat "Yoshlik" jurnalida ishlaganimdan keyin "Til sandig'i" degan rukn paydo bo'ldi. Bu yerda sheva so'zlari keltirilardi-da, adabiy tilda izohlanar edi. Rahmatli Ravshan Fayz bilan birga shu jurnalda faoliyat ko'rsatganimizda Qo'shrabot shevalarini to'plaganmiz. Keyin o'sha so'zlarning ba'zi birlarini "Navoiy asarlarining izohli lug'ati"da ko'rdim. Biz sheva deb ishlatayotgan so'zlar qachondir xalq orasida badiiy so'z sifatida ishlatilgan. Navoiy o'z asarlarida ayrim shevalarni adabiy so'z sifatida ishlatgan. Siz tilga olgan so'zlarning aksariyati adabiy tilda muqobili yo'q so'zlar. Masalan, adabiy til doim bir joyda qotib turmaydi, yangi so'zlar hisobiga boyib borishga majbur. Deylik, suvda qulochkashlab suzish – "moltish" degan so'z bor. Adabiyotda ham yo'q, adabiy tildayam yo'q. Moltimoq – suvda qo'l bilan oldinga harakat qilmoq. Oddiy bitta fe'l. Shu ma'noda men endi juda ba'zi birovlar o'ylaganiday shevaga o'chmasman, lekin ayni paytda o'sha qishloqda yashagan 18 yillik hayotimda o'zlashtirgan, ongimda qolib ketgan so'zlarni kerakli joylarda qo'llab ketishni yaxshi ko'raman. Adabiy tilda yo'q so'zlar shevalar hisobiga boyisa, yomon bo'lmaydi.

– *"Intizor" hikoyangizda muharrir uylanib bir bolaning otasi bo'lsa-da, lekin juvonni uchratishga jon-dildan ishonib turibman deydi. Uni nima majbur qiladi, nima uchun bu qarorga keladi? Siz muharrirning juvonga bo'lgan muhabbatini ko'rsatyapsizmi?! Bu holatni qanday izohlaysiz?!*

– Buyam avvaldan bir qismi yozib qo'yilib, keyinchalik davom ettirilgan va tugatilgan hikoya. Yozuvchi odamning ba'zan yalqovligi, dangasaligi pand beradi. "Tanovar"da "Asl yoring bo'lsa, xo'p toza bo'lsa" degan joyi bor. Asl yorning egasi, baxtli bir inson yozayotgan bo'lishi mumkin. Xalq qo'shig'i deyiladi, lekin

...yozuvchi bitta nuqtadan ta'sirlanib, juda ko'p narsa qilishi mumkin.

uniyam birovlar to'qiydi baribir. Odam hech qachon hayotda ham, o'sha o'zining baxtidan ham kerak bo'lsa, o'zining visoliga yetishgan ayolidan qoniqish hosil qilmaydi. Odamzod shunaqa yaratilgan-da. To ko'z tirik ekan, boshqa ideal ayollar kelaveradi. Shu ma'noda, avval uchrashgan, o'sha ko'z oldida qolgan ayolini qachondir uchratishga ko'zi yetib turadi. O'sha ideal ayol qachondir ro'parasidan chiqib qolishiga yoki birdaniga hayotiga kirib kelishiga odam qanaqadir ertakka ishongandek ishonib yuraverishi mumkin. Va hayotda shu ro'y berishi ham mumkin, aslida. Lekin odam hayotda kechikkan bo'ladi. Faqat o'sha insonning timsolini ko'ra oladi. Yuzi, ko'zi, kerak bo'lsa, mehrini his qila oladi. Lekin unga erisha olmaydi. Hayot o'zi shu. Hayot o'zi erishish uchun imkoniyatlar yaratadi, lekin erishtirmaydi. Hayotning qiziq tomoni ham o'zi shu. Ideallarimdan bittasi shu hikoya.

– *“Otamzamon hangomalari” asaringizni o'qib, yozuvchi kundaligini o'qigandek bo'ldim. Bu asarni yozish fikri sizda qanday bo'ldi? Asardagi qahramonlar barchasi siz tug'ilib o'sgan qishloqda yashagan va yashamoqda. O'quvchilaringiz bu asarga qanday munosabatda bo'lishdi?*

– *“Otamzamon hangomalari” nisbatan keyingi yillarda yozilayotgan holat. Odam og'ir o'ylardan, og'ir g'oyalardan chiqib ketishning ba'zi bir yo'llarini axtarib yuradi. Masalan, katta san'atkorga ham har doim “Munojot” yoki “Cho'li Iroq”ni qayta-qayta buyurtma berganing bilan aytgisi kelmay qoladi. Shu ma'noda “o'zim bilgan odamlarning hayotidan kichik hangomalar yozib ko'rsam-chi” degan fikr bor edi. Buyam eksperiment aslida. Hayotligida Abdulla Oripov ko'p e'tirof etardi. “Sobir, o'zing bilgan odamlar*

haqida kattaroq bir nima mo'ljallab qo'y”, derdi. Lekin bu odamning kayfiyati bilan bog'liq, bularning deyarli ko'pchiligi qarindoshlar, bobolar, momolar. Ularning birovga o'xshamaydigan qiliqlari, fe'l-atvori, xarakteri, kerak bo'lsa, esda qoladigan hayotidagi qiziqarli voqealar. Buni hikoya deb da'vo qilmayman. Hangoma-da.

Latifa bilan hikoyaning o'rtasida – hangoma degan janr bor. O'tirib-o'tirib hangoma ustida, suhbatlashib bo'ladigan narsa. Unda tugallik talab qilinmaydi. Badiiy chuqurlik ham, ehtimol, talab qilinmas yoki timsollar bilan ko'rsatish ham shartmasdir. Bor-boricha, yo'q holicha. Boyagi gapning davomi, o'sha mashhur hofiz orada “Yor-yor”niyam aytsa, yaxshi bo'ladi. Yozuvchiyam og'ir g'oyalar, og'ir ishdan o'tib bo'lgandan keyin yengilroq biror nima yozgisi keladi. Lekin bu yengil janr bo'lib ko'ringani bilan bor odamlarning xarakterlari, shu jihati bilan e'tiborli bo'lish kerak. Aslida, menga o'quvchilarning aytishlaricha, yaxshi asar bo'lgan. Hatto, bir ijodkor do'stimiz “bu “Sobirnoma” bo'libdi” degan edi. Bu kabi baholar menga dalda bo'lgan, xursand bo'lganman.

– *“Bibisora” qissangiz hozirgi kunda yoshlar o'rtasida ko'p muhokamaga sabab bo'lib kelmoqda. Ushbu qissangizning g'oyasi va mazmuni haqida kengroq ma'lumot bersangiz.*

– Bu qissaga sevimli shoirimiz Abdulla Oripov so'zboshi yozgan. Hatto Chingiz Aytmatov asarlarining havosi bor deb e'tirof etgan. Bundan qat'i nazar, “Bibisora” qissasi men uchun og'riqli asar. Yozuvchi bitta nuqtadan ta'sirlanib, juda ko'p narsa qilishi mumkin. Bir paytlar o'qigan edim. Tolstoy “Hojimurod” degan qissani yozishdan oldin bo'tako'z o'simligi mevasidan ta'sirlangan ekan. Lekin asarda bo'tako'z haqida hech narsa yo'q. Lekin bo'tako'z ta'sir qiluvchi manba bo'lgan. Menga ta'sir qilgan narsa shu bo'lganki, qishlog'imda “Qo'rg'ontepa” degan tepalik bor. Tepalikdan ko'tarilayotib, birdaniga bolalikka qaytdim.

Uchinchi sinf bolasiman. Bu paytda har qanday jonzot singari chiroyli qizlar yoqadi. Hali bariga erta deyish shartmas. O'sha chiroyga

maftun bo'lishi mumkinligini hech kim o'ylamaydi. Bolakay bir qizga xat yozadi va xat topib olinib, o'quvchi jazolanadi.

O'sha paytlar hatto sevgiga ham to'siq qo'yilgan davr edi degan fikr keldi. Sevgining yo'li to'sildi. Xayol va real hayotimda ro'y bergan voqealar birdan yozildi. To'g'ri, hajm jihatdan katta emas. Juda katta qoniqish bilan nuqta qo'ydim. Odamlarning xiyonatga beparvoligi, qishloqdagi nomusi bor insonlarning farzandlariga birov yomon ko'z bilan qarasa ham akssado bermaydigan bir g'alati toifa insonlar ekanligi meni o'ylantirgan. Haqiqatda u bola sifatida o'zining qanday zurriyot ekanligini o'ylaydi. Bu endi dahshat. Biz ongli hayotimizning bir qismini kechirgan bo'lsak, sho'ro mafkurasining o'ta tazyiqqa zo'r berganini bir ifoda qiluvchi asar sifatida taqdim eta oldim. Badiiy jihatdan o'zimga ham ma'qul bo'ldi. Menimcha, bu asarning muhokamasi davom etaveradi.

– *“Bibisora” qissangiz go'zal uslubda, shirali til bilan yozilgan, beixtiyor qahramonning iztiroblariga sherik bo'lib, quvonch-u qayg'ularini birga baham ko'rasiz. Asar voqealari endigina borliqning sir-asrorini taniyotgan sakkiz-to'qqiz yashar bola – Jahongirning dunyoni anglashi va unga munosabati tarzida berib boriladi. Bola ruhiyatidagi o'zgarishlar, sodda va samimiy qishloq odamining bolalarcha beg'ubor, birovga ziyoni tegmaydigan, faqatgina o'zining ko'ngil royishlari uchun aytgan maqtanchoqliklari bola tilidan maromiga yetkazib tasvirlangan. “Bibisora” qissangizning yaratilishi, uning o'ziga xos uslubi bo'lgan – bola tilidan hikoya qilinishi g'oyasi qanday paydo bo'ldi?*

Yozuvchi to qog'ozning ustiga kelib qalamni yurgizib boshlaguncha qolipni bunday yoki unday qilaman deb ko'raverish mumkin.

– Ha, bolaning o'rniga o'zimni qo'yish ma'qulroq edi. Bolaning o'sha holatiga o'zimni qo'yib “men” deb tasvirlash o'zimga qulaylik tug'dirdi. Bu adabiy usul desayam bo'ladi.

Aslida hikoya bo'ladimi yo qissa bo'ladimi, boshqa janrdagi asarlar bo'ladimi, yozuvchining xayolida, qalbida, avval ma'lum bir qolip yuzaga keladi. Yozuvchi to qog'ozning ustiga kelib qalamni yurgizib boshlaguncha qolipni bunday yoki unday qilaman deb ko'raverish mumkin. Lekin bitta qolip borib tushadi. O'sha qolip shundan iboratki, endi uni aytib bo'lishishga odamning ko'zi qiymaydi. Bu sinalgan usul bola tilidan hikoya qilish, Kortasardayam bor, Aytmatovdayam bor. Sakkiz-to'qqiz yashar bolaning holiga o'zim tushganman. Shuning ichida kerak bo'ldi.

– *Ilgarilari tarjima bilan ham shug'ullangansiz, qoraqalpoq adibi X.Tojimurodovning “Ov hangomalari”ni va turk yozuvchisi Bakir Yulduzning “Karbalo fojeasi” qissasini o'zbek tiliga tarjima qilgansiz. Ayniqsa, “Karbalo fojeasi” asari o'sha paytda barchaga manzur bo'lgan edi. Keyingi yillarda tarjima bilan shug'ullanmadingizmi? Yoki bundan biz bexabar qoldikmi?*

– Yo'q, keyingi paytlarda tarjima bilan mashg'ul bo'lmadim. Ba'zi bir chala tarjimalar bor-u, aynan muntazam shug'ullanishni talab qiladigan soha buyam. “Ov hangomalari”ni yozgan adibni eshitganman-u ko'rmaganman. Mahorat bobida ham judayam yaxshiligini his qilganim yo'q. Nashriyotning menga yuklamasi bo'lgan.

“Yoshlik” jurnaliga Tohir Malik bosh muharrir vaqtida menga “diniy ilmlardan yaxshi xabardor ekansiz, Bakir Yulduzning “Karbalo fojeasi” asarining tarjimasini bilan siz shug'ullaning”, dedi. Qo'lga oldim-u, boshladim. Ba'zan boshqa ishlarga mashg'ul bo'laman. Tohir akaning o'ziga xos fe'li bor ediki, peshma-pesh e'lon qilib boraverdi. Natijada muntazam tarjima qilishga majbur bo'ldim. Keyin kitob holida ham bosildi.

Qisqasi, tarjimachilik men uchun muntazam ishga aylanmadi. Ko'p yozuvchilarning hikoyalari tarjima qilib ko'rganman. Tarjimaning foydali tomoni, siz bilan bizga o'xshab shaharda yashamagan, rus tili muhitidan uzoq bo'lganlarga baribir birdaniga singishib ketish qiyin. Shu ma'noda, odamning so'z boyligi badiiy tarjimada qo'l keladi. Aynan o'zing gapirayotgan o'zbek tilini qamrovli va o'zbekcha jaranglata bilish muhim o'rin tutadi. Shuni bilganman.

Mohir tarjimonlar bilan suhbatlashib, ulardan o'rganishga intildim. Nizom Komilov, G'aybulla as-Salom kabi olimlardan nazariy bilimlarni oldim. Lekin Qodir Mirmuhammedov, Ibrohim G'afurovlarning tarjima asarlarini o'qiganda odam baribir tan beradi. Masalan, Markesning "Buzrukning kuzi" romanini I.G'afurov nihoyatda ajoyib, katta mahorat bilan tarjima qilgan. Ba'zan so'z yetishmay qolgan joylarda Qashqadaryo shevalarini ishlatib yuborgan. Bu aslida tarjimonning juda katta mahorati, juda katta salohiyati, qomusiy bilimini ko'rsatadi. Dostoyevskiyning qator asarlari, "Aka-uka Karamazovlar" tarjimalari ham juda ajoyib. Bunday tarjimonlar hali oramizda bor ekani, juda katta ma'naviy sarchashmalar bilan bizni bahramand qilib turganining o'ziyam juda katta boyluk. Yoshlarga ko'proq ishonamiz, ular orasida ham talantlar, olimlar va yozuvchilar chiqishiga, albatta, ishonamiz. Lekin bunday katta salohiyat bilan bugungi kunda boyagi aytganim asarlarni tarjima qilganlar tarixda qoladi. Nizom Komilov, Ibrohim G'afurov, Qodir Mirmuhammedovlar va boshqalar. Ayniqsa, Abdulla Qahhorning mahoratini alohida ta'kidlash kerak. Tarjima degani o'girish emas, o'zbekchalashtirish kerak. Gogol uning tarjimasida sof o'zbekcha gapirib yuborganiga guvoh bo'lasiz.

– *Hikoyalaringizning nomlanishida ham ramziy ma'no bor. Demoqchimanki, Siz hikoya sarlavhasida asar mohiyatini ochishga harakat qilasis. "Sarishtali odamlar" hikoyangizda ham shu holat seziladi. Siz hikoyada o'zbekning to'yini*

ko'rsatish asnosida, oxirida "men sendan kammi?!" qabilida to'y qilayotgan insonlar qiyofasini gavalantirgansiz. Hikoya so'ngini "...necha pul bo'lganini, uy to'yiga qudasi aytganda qancha pul berganini u va yangam biladi. Xabari bizga kelgani yo'q. Qanday sarishtali odamlar-a!" deb yakunlaysiz. Aslida-chi, hamma o'zbek xonadonida ham haqiqiy ahvol shundaymi?! Siz achchiq kinoya asnosida boshqa salbiy holatlarga ham urg'u bergandaysiz nazarimda. Shunday emasmi?!

– Bu hikoyani e'lon qilmasligim ham mumkin edi. Sababi uning ichida dramatism yo'q, katta bir kelishmovchiliklar yo'q, fojialar yo'q. Lekin odamlarning gap-so'zidan o'sha meshchanlikka ruju qo'yish, oson pul topish, oson pul topayotganlar bilan yaqinlashish, o'shalarning atrofida yurishdan lazzatlanishni – sezganman. Buning ortida jaholat yotadi. Men aytmoqchi bo'layotgan sarishtali odamlar aslida sarishtali odamlar emas. Turmushini ko'rkam qilib qo'ygan boylarga yaqinlashib, boylarning yuzaki madaniyatini o'zlashtirib olgan odamlarning johilligi ko'rsatilmog'chi, aslida. Buni muxlislar anglagan bo'lsa, xursandman.

– *Sizning tengdoshlaringiz allaqachon bir necha romanlar yozishga ulgurdi. Siz bu janrga negadir qo'l urmayapsiz? Sizda mahorat va tajriba yetarli-ku. Sababi nimada?*

– Oldin o'ylardim, odam roman yozish uchun ellikka kirishi kerak deb. Endi o'ylab qaragam, ellikka kirmasayam yozsa bo'larkan, Qodiriy yigirma besh yoshda yozgan bo'lsa, G'afur G'ulom umuman roman yozmagan.

Lekin, menimcha, yozish kerak deb o'ylayman. Hayotda ko'rganlarim haqida yoki tarixiy mavzuda yozishni mo'ljallab yuraman. Bu ishga bel bog'lagan kishi bo'lib, material to'plab yuraman. Bu endi hayotning ikir-chikirlari haqida bo'lmaydi. Millatni millat sifatida pastga tortadigan xunuk, o'jizona illatlarimiz haqida bo'ladi. Roman haqida jiddiyroq o'ylayapman. Vaqti keldi, chamamda.

Fano va baqo

(Hikoya)

“Bo’lmasa vasli mango, ikki jahonni na qilay”
(Mashrab)

“Yozganlarim bari – hayot va o’lim haqida”
(Edgar Po)

“Olohning va’dasi haq. Dunyoi-dun sizni hargiz aldab
qo’ymasin”
(Qur’oni karimdan)

Xotin kishi bilan ish bitgandan keyin odam behafsala bo’lib qoladi. Xolxo’ja buni ilgaritdan bilardi-yu, lekin bunaqangisi bo’lgan emas. Haligina “Huriniso! Huriliqo!” qilib erkalagani Hurixonning basharasini ko’rgisi kelmay, uning vannadan chiqishini ham kutmasdan ko’ylagini kiyib, ketishga otlandi.

Ob-havo nobop kunlar Xolxo’jaga ta’sir qilmaydi. Biroq bugun shomdanoq negadir ichi xira, bekordan bekor ezilib ketyapti. Kostyumini yelkasiga tashlab, derazadan boqsa, qora tun qo’ynida nimadir bo’g’iq gumburlab... yo’q, momaqaldiroq emas, samolyot yo vertolyot ham emas, yer qa’ridan vahimali, bo’g’iq guvillash ko’tarilayotganday. Bir zumdan keyin bo’lsa, uzoq-yaqinda itlar vovullab,

Asqad MUXTOR

tinchlikni buzdi. Xolxo'ja shahar joyda itning bunday chiyabo'riday xunuk ulishini eshitgan emasdi. Mash'um nishona...

Eshikka qarab yurdi. Yo'lakka chiqqanida tepasida nimadir qirsillab, ohak to'kildi. Sarg'ayibroq yonib turgan chiroqlar lipillab chayqalardi. Xolxo'ja boshi ustida beton plitaning darz ketganini ko'rib, og'zini ochib ham ulgurmay, oldinroqda shift to'sinlari qarsillab, nazarida devor ag'anadi. Qars-qars tebranayotgan zinapoyadan o'zini pastga otdi, xuddi gugurt qutisiday mayishib yanchilayotgan beton qavatlardan nechtasi orqada qoldi – bilmaydi, ro'parasidagi eshik kesakisi bilan o'pirilib, qattiq gumburdan keyin orqa-o'ngida quyuuq to'zon ko'tarildi. Ko'z ochib, nafas olib bo'lmas, chiroqlar o'chgan, tepadagi beton qavatlar xuddi bosib tushmoqda, na oldinga, na orqaga yo'l bor. Xolxo'ja nimagadir qoqinib-surilib, xavfsiz joy qayerda ekanini bilmasa ham, o'zini chetroqqa olishga urinar edi. Bir joyda turishga toqati chidamay, to'zon quyunida chang yutib, qorong'ida qandaydir g'isht uyumlaridan hatlab o'tib, devorni paypasladi. Qo'li nimadandir tilinib, bilagiga issiq qon yugurganini sezdi. Sezdi-yu e'tibor bermadi, chunki bu vaqt qayerdadir g'irchillab eshik ochildi. Tepada yana ham dahshatliroq gumburlashlar eshitalardi. Xolxo'ja toyibmi, bir nimaning zarbi bilanmi, shu zahotiyuq zinadan yumalab pastga tushib ketdi.

...Yotgan yerida lat yegan, shilingan joylarining og'rig'idan ham oldin kallasiga o'y keldi: bu mudhish zil zila edi, u esa – tirik. Lekin qayerda yotibdi? Fahmladiki, haligi g'irchillagan eshikni o'zi ochgan ekan: u yumalagan zina, bu zax joy – ko'p qavatli binoning podvali bo'lishi mumkin... Ha, yerto'la, hididan ma'lum.

U "tirikman" dedi-yu, ammo shubhalanib qoldi. Atrof zim-ziyo, quloqlari tom bitgan, faqat ...hid bilyapti, hid! Demak, nafas olyapti, dimoqni paxsalaydigan boyagi chang yo'q, zamin ham tinchidi chog'i. Xolxo'ja qo'l-oyog'ini qimirlatib ko'rdi, sal zirqirasa ham, xayriyat, bari butun. Atrofni paypaslab, turib o'tirdi. Barmoqlari bilan

quloq-burnini ushlab ko'rdi, shukr, u-bu sharpani eshityapti. Lekin quloqlari zing'illar, boshi g'uvillar edi. Keyin tushundi: jimjitlikdan ekan. Haligi mudhish gumburlashlardan keyingi bu jimjitlik undan battar vahimali tuyuldi...

Qani endi hozir birdan uyg'onib ketsa! Bordi-yu Huri qanjiqning to'shagida mizg'ib qolgan bo'lsa-yu... Koshkiydi. Mana bu ko'zga turtsang ko'rinmaydigan zimistonning sassig'i – tushga o'xshamaydi, tush emas. "Qanjiq" dema, u sho'ring qurg'urni ham hozir hoynahoy bosib qoldi-yov. Vannasida kafansiz ko'milib yotibdimi hali...

Shu zahoti necha yuzlab jon nobud bo'ldi, Xolxo'ja, sen tiriksan. Sen tiriksan, Xol! Olamda shu payt ikki narsa bor: o'lig-u tirik. Uchinchisi yo'q. Sen esa tiriksan, Xolxo'ja.

Shu o'ylardan keyin u bir dam nafas rostladi. Ammo qayerdandir yana bir nima qirsilladi, guv eshitildi. Zilzila "qaytdi" shekilli. Xolxo'janing endi o'lgisi yo'q, u o'limning dahshatini boshidan kechirdi. Qutuldim deganida... endi o'limni o'ylash ming bora mudhish... U devorni paypaslab o'rnidan turdi. Tizzalari qaltirar edi. Qorong'ida bittagina nur, zarracha bo'lsa ham yorug'lik qidirib, mo'ltirab turganida sal narida lip etib... voajabo, chiroq yondi. Xolxo'ja hushidan ketayozdi, birdan urilgan shu'ladan ko'zlarini chirt yumdi, yorug'likdan butun vujudi yayraganday bo'shahdi. Bu nima o'zi? Nima bo'ldi? Elektr chirog'i-ku! Kim yoqdi? Yo undan boshqa odam ham bormi? Xiragina qizarib, sal lipillab turgan kichkina lampa zim-ziyo yerto'lani kunday yoritgan edi. Biror joyda sim uzilgan bo'lsa, keyingi qimirlashda o'zidan o'zi bexos ulanib qoldi chamasi. Omad-da! Xolxo'ja omadli yigit o'zi. O'ylab qarasa, omad unga bir umr soyaday ergashib yurgan ekan: soldatlikka bir yarim yosh yetmay, qirg'in urushdan chetda qoldi, ta'qib-u qamoqlardan xudo asradi, qo'ying-chi, kasalxonaga ham tushgani yo'q-da. Baxt-u mol – dunyoning mo'may-mo'mayi gohida shundoqqina osmondan oyog'ini uzatib tushaverdi, olamda o'zidan bo'lak g'ami yo'q. Omad bu safar ham ro'parasidan chiqib qolsa, ne ajab.

U ehtiyotlik bilan devor bo'ylab yurib, bir umid ilinjida yerto'lani aylanib chiqdi, eshik-

teshik degan narsa yo'q. Orqa tomon butunlay bosib yotibdi – yaqinlashish xatarli. Kirgan eshigi, yumalab tushgan zinapoyasi qayoqda edi, aqli yetmadi. G'isht beton, tuproq o'pirilib tushgan, hammayoq gum... Xolxo'janing vahimasi oshib, havo yetmayotganday, badanidan sovuq ter chiqib ketdi: tirik ko'milgan bo'lsa-ya! Nima bo'ladi unda? Avval aqldan ozib, jinni bo'ladi. Keyin ochlikdan, yolg'izlikdan talvasada jon berib... murdasi sasib yotadi. Bir sichqonmi – kalamush ham yugurib o'tmaydi bu yerda... Yo'q. Nima "yo'q"? U kuchi boricha ovoz berib ko'rди, yerto'lani yana aylanib, jon-jahdi bilan baqirib-chaqirdi. Bo'g'iq yangragan ovozni yerto'la qora go'rday o'z qa'riga yutardi. Xolxo'ja shaytonlaganday zir yugurib, devorlarga urilib, qoqinib-surinib, holdan toydi. Miyasi karaxt, hech narsa o'ylayolmay, beton devorga suyangancha uzoq turdi. Yo'q... Qutqarishadi. Yerto'lada odam ko'milib qoladi-yu qutqarmaydimi... Mahalladagilar sal o'zlariga kelishsin-chi, qidirib qolishadi. Kavlashayotganda tepadan beton plitalar bosib tushmasa bas. Ular sal ilinib omonat turganga o'xshaydi. Xolxo'ja tepaga ko'z solishga botinmay, g'ujanak bo'ldi. U qo'rqishdan, vahima-yu talvasalardan toliqqan edi. Bunaqada telba bo'lib qolish mumkin. O'zingni bos, Xolxo'ja. Nafas bo'g'ilishi ham vahimadan, bu yerda havo yetarli, uqdingmi, avval esni joyiga qo'yish kerak. Qancha vaqt o'tdi o'zi? Bir o'ylasa – necha kunlardan beri shu yerda o'tirganga o'xshaydi. "Kunlar" deganda eti jimirlab ketdi. Yo'q, yo'q, axir. Hali yarim soat ham bo'lgani yo'q. Xolxo'ja buni yaxshi biladi, qizib ketgan miyasining bir chekkasida idroki uyg'oq. Mana shuni yo'qotmaslik kerak, telbalik o'ldiradi, sovush kerak, sovuqqonlik kerak.

Yarim soat emas, nazarida undan ham kam, besh-o'n minutgina... Lekin bir dunyo xayol o'tdi boshidan. Yolg'izlikda shuning o'zidan ham jinni bo'lish mumkin. Idrok dedi. Yolg'izlik-chi? Bu ikkalasining chiqishuvi qiyin – yo u, yo bu yengadi.

Xolxo'ja dahshatli yolg'izlikning idrokdan ustun kelishiga ko'zi yetib turganida allaqayoqdan ingragan ovoz eshitildi. Badanidagi

og'riqlarni unutib, sapchib turdi, alangladi, yana quloq soldi. Tashqaridami? Tashqarida bo'lsa, eshitilmas edi. Tuproq, g'isht ostidami? Unday bo'lsa, uni qidirib bir joyni kavlash ham xatarli. Kavlamay quloq solib o'tirish – undan ham mudhish... Ingrash yana eshitildi. U yordamga muhtoj bir issiq jon ekanligi aniq. Xolxo'ja uyoq-buyoqqa yugurgiladi. Uni quvonch yugurtiryaptimi, vahimami – o'zi bilmasdi. Burchaklarga kirdi, beton bloklari mayishib, armatura simlari chiqib, o'pirilib yotgan yon devor kavaklariga, kunjaklarga ko'z soldi. To'xtab, jimlikka quloq tutsa, ovozidan tezroq topardi, lekin hovliqib jim turolmayapti, asablari qaqshagan, sabr-toqat tugagan, o'zining nafasidan boshqa sharpani eshitmas edi. Bunga sari o't olganday shoshib, cho'loqlanib yuguradi, yiqiladi, yana turadi.

– Hoy, kim bor?!

Ovozim chiqmayapti, shekilli, deb bir zum tinch qolgandi, zaif ingrash yana takrorlandi. Xolxo'ja o'sha yoqqa urdi o'zini. Bu haligina o'zi kirgan eshik tomonda edi. Endi eshik yo'q. Bu yon ham o'pirilib, g'isht-u beton uyumi shiftga taqalib yotibdi. Ovoz shu yerdan keldi, bu aniq. Yana bir eshitilsa – ustidan chiqadi. Kutdi. Ingrash eshitilmadi-yu shitirlab tuproq to'kildi. Xolxo'ja bir uchi bilan yerga qadalib qolgan balka ostiga bosh suqib qarasa, ingrash yonginasida eshitildi. Qorong'ida yarim ko'milib yotgan gavgani ko'zlari ilg'aganday bo'ldi.

– Hoy, tirikmisiz?!

– ... O-o-oyog'im... – dedi haligi odam.

Tirik! O'lib qolmasa bo'lgani. Qaysi tomondan borish kerak? Bu yerda bir nimani sal qimirlatsang bosib qolishi hech gapmas.

– Kimsiz?

U odam bir nima deb g'udrandi-yu, og'zi tuproqqa to'lganmi, tushunib bo'lmaydi. Joni uzilib qolmasa bas. O'lib qoladigan bo'lsa... Hali yolg'izlik vahimasi bosayotgandi, endi... Yoningda o'lik bilan yolg'iz qolish...

O'zingni bos, Xolxo'ja. Og'ir bo'l, omaddan umid uzma. Buni qutqarish kerak. Qutqarish kerak.

Bir yelkasi bilan to'sin tagiga suqilib, qo'lini uzatdi. Uning paypaslayotganini sezgan haligi odam, yana:

– O-o-yoq...– deya shivirladi siqtab.

Xolxo'ja kafti bilan uning ustidagi tuproqni sidirib tashlab, qo'l-oyog'i qayerdaligini topishga urindi. Paypaslab yuzini topdi, issiq nafasini sezdi.

– Hozir... hozir... Birpas toqat qiling, birodar...

Bu odamning oyog'ini bosib yotgan yo'g'on xoda bir uchi bilan yerga tiralgan, bir uchi bilan tepadagi beton plitani suyab qolgan edi.

– Xodaga tegmang... oyoq... oyoqni torting,– dedi yotgan odam. Uning ko'zi qorong'iga ko'nikib, u-bu narsani ko'rib yotganga o'xshaydi. Xolxo'ja hushyor tortib, o'zini chetga oldi. Qarasa, chindan ham xavfli: xodani qimirlatsa, shift bosib tushadigan...

– Oyoq... ni,– dedi chorasiz odam qattiq og'riqdan tishini tishiga bosib.

Xolxo'ja uning etigini paypaslab topib, oyoqni xodaning ko'tarilgan tomoniga qarab surishga urindi. Tepaga qarab olib, etik poshnasidan mahkam ushladi-da, yana tortdi. Bechora jonjahdi bilan "ya... ya... yana!" degan cha tinchib qoldi. Og'riqdan hushini yo'qotdimi, nima balo? O'lib qolmasa bo'lgani. Xolxo'ja tag'in bir zo'r berib siltagan edi, u xunuk ovoz chiqarib dod soldi-yu yana jimib qoldi. Xolxo'ja ham qimir etmay quloq solardi. Xayriyat, nafas olishi sezilyapti. Tavakkal qilib, ikkala oyog'idan torta boshladi. Uni yorug'likka sudrab chiqqunicha vujudini qora ter bosdi. Usti-boshidan shuvullab tuproq to'kilgach, kapalak mo'ylov, o'rta yashar, naynovgina yigitning loy tekkan aft-basharasi ko'rindi. Lekin ko'zi yumuq, yuzi ifodasiz, behush yotar edi. Xolxo'ja uning tomirini ushlab ko'rib, xunuk jilmaydi-da, yana chaqqon harakatga tushdin. U o'zidan mamnun, jonlanib ketgan edi. Sho'rlikning yuz-ko'zini siypalab, ustidagi ohak kukunini qoqib tashlab, so'radi:

– Hoy, qalaysiz?

– Oyoq... – dedi yana yigit ko'zini ochmay.

Oyog'iga qaradi, etigini tortib ko'rди, lekin ikkinchi oyog'iga qo'l tegizishi bilan yigit

baqirib yubordi. Xolxo'ja bo'lsa, uning faryodiga quvonganday:

– Bormisiz-e... – dedi. – Hozircha chidaysiz, birodar. Sinmagan, etik qo'nji saqlabdi, shukur qiling, lekin qattiq lat yegan, chidaysiz!

Shunday dedi-yu, dod solishiga qaramay, etikni shartta, yechib oldi. Yigit bir ingrab, jim bo'ldi. Xolxo'ja bir poy etikni quchoqlagan cha o'tirib qoldi.

Ikkalasi ham go'yo og'ir ishdan keyin dam olishar edi. Anchadan so'ng yigit ko'z ochib, shiftga, atrofga, keyin najotkoriga boqdi. Qayerda yotganini hali fahmlagani yo'q chamasi.

– Tuzukmisiz? – dedi Xolxo'ja.

– Boshim nimagadir urilib... hech nimani bilganim yo'q. Hushimga kelsam... oyoq og'riyapti. Qattiq og'riq hushimga keltirdi, chamamda.

– Hozir-chi?

– Hozir... qarang-chi, oyoq butunmi?

Xolxo'ja oyoqqa yopishib qotgan paytavani ehtiyotlik bilan yechib oldi-yu qorayib-ko'kargan boldirni ushlab ko'rishga qo'rqdi.

– Bugunoq chopqillab ketasiz...

– Nazarimda, qon yurdi... Rahmat sizga. Qayerdamiz? Nima bo'ldi?

– Zilzila... Yomon bo'ldi. Yerto'lada qamalib yotibmiz, yuqorida nima bo'lganini bilmayman.

– Hushimga kelganimda o'zimning ham taxminim shu edi. Boshqa hech kim... Biron eshik-teshik yo'qmi?

– Yo'q... Yilt etgan tuynuk ham yo'q...

– Chiroq...

– Chiroq keyin yondi, hayronman. Xullas... hozir tirik qolganimizga shukur deyishga to'g'ri keladi. Oyoq qalay?

Yigit indamadi. Ancha jim yotgandan keyin zo'r bilan sal yonboshlab paxtaligini yechib buklab, orqasiga qo'ydi-da, devorga suyanibroq o'tirib, momataloq bo'lib ketgan boldiriga qaradi. Oyoqni qimirlatolmadi.

– Sinmagan deyapsizmi? Nazarimda majaqlanib ketganga o'xshaydi.

– Singan bo'lsa hozir men bilan gaplashib o'tirarmidingiz, birodar. Og'rig'iga chidolmay,

devorga tirmashardingiz, ha. Mayishib, qon uyushib qolgan, qorayib ketganini ko'rmaysizmi? Otingiz nima edi?

– Ochil, sizniki-chi?

– Xolxo'ja. Shu uydanimisiz?

– Oltinchi qavatdan.

– Xayriyat,– devordi Xolxo'ja.

Ochil, oyog'i bilan ovora, eshitmadi.

Shu uydan! Shu uydan ekan bu sho'ring qurg'ur! Hoy, buni emas, o'zingni o'limdan qutqazibsana, Xol. Buni, albatta, qidirishadi, yerto'lani kavlashadi!

Yuragida umid uchqunladi.

– Nima dedingiz?

– Meni bu uyda hech kim bilmaydi... deyapman. Baxtsiz tasodif bilan kelib qolgandim...

Odamni o'limdan qutqarish bu qadar quvonchli bo'lishini bilmas ekan. Yaradorga yordam berish taraddudiga tushdi.

– Xizmat bo'lmasa, Xolxo'ja aka, hov sandiqni ko'rayapsizmi?

– Sandiq?

– Ha, ana, devorga suyab qo'yilgan.

Xolxo'ja qorong'i burchakdagi axlat tashlanadigan qopqoqli taxta qutini ko'rdi.

– O'shanda chirpit... katta shisha bor. Olib kelsangiz.

Xolxo'ja borib qopqoqni ko'tardi. Sakkiz litrlik shishani topdi. "Sandiq"da yana allaqanday temir-tersak, egri-bugri quvurlar, qog'oz qopchi, unda shakarmi, tag'in bir nimalar bor edi. Og'ir shishani ko'ksiga bosib olib keldi, u to'la emas, tubida nimadir chayqalar edi.

Ochil qo'lga olib, po'kagini ocharkan:

– Samogon, – dedi iljayib. Xolxo'ja hididan fahmlagan edi. Lekin:

– Rostdanmi? – deb yana so'radi. –

Chag'irpazlik ham qilaman deng?

– Shu la'natini deb tushgan edim bu qora go'rga...

Noqulay jimlikni yana o'zi buzdi.

– Kuzya degan shopir og'aynim o'rgatgan. Men o'zim shopirman-da. Bu... oson, men sizga aytsam. Shakar topilsa bo'lgani, – shisha og'zini hidlab, aftini jiyirdi, – juda zakonni bo'ladi, "Stolichna"ngiz u yoqda tursin.

– Kayfi zo'rmi?

Ochil indayolmadi.

– Hozircha oyoqdan bo'lsa ham... – deb hazillashdi Xolxo'ja. Ochil "ma'qul aytdingiz" deganday bosh iring'ab qo'ydi, u ko'zini chirt yumib olgan edi. Spirt ta'sir qila boshladi chog'i, birpasdan keyin yengil tortib, sherigiga iljaydi. Lekin bu iljayish tez so'ndi.

Xolxo'ja yonida tirik odam paydo bo'lganiga quvonib ketib, hazil boshlaganidan o'zini noqulay sezdi. Bu ahvolda hazil chindan ham gustohlikka

o'xshardi. Vaqtni so'rab, Ochilda ham soat yo'qligini bilgach, ko'nglini yana vahima bosdi. Qancha vaqt o'tdi, hozir tunmi-kunmi – ma'lum emas, taxminlab ham bo'lmas edi. Yerto'lada vahimani oshiradigan og'ir jimlik.

– Chiroqni o'chiring-chi, balki biron joyda yoriqmi – tuynuk bordir, – dedi Ochil, – bo'lmasligi mumkin emas. O'chiring.

Xolxo'ja hozir chiroq ham o'chsa, bu zimziyo jimlikka bardosh berolmasligini o'ylab, sekin chiroq tomon yurdi. Lampani burab o'chirdi-da, qo'li kuydi, bu kichkina o't, jindakkina hayot manbayi so'nib qolishi mumkinligini o'ylab, oyog'i qaltirab ketdi.

– Ochil... – dedi Xolxo'ja yuragi toshib, – bormisiz?

Keyin beixtiyor chiroqni yana yoqib yubordi.

– Dunyoga tuynuk bo'lmasa ham, bir-birimizni ko'rib turganimiz ma'qul, – dedi joyiga kelib o'tirarkan. Qanaqa vaziyatga tushib qolganini endi astoydil idrok etgan Ochil betoqat edi, oyoq ikkinchi masala bo'lib qoldi.

– Hammayoqni aylandigizmi?

– Ha... chor taraf – gum: tosh, beton, g'isht, tuproq...

– Menga bir tayoq topib bering.

Xolxo'ja ivirsib yurib, bitta egri quvur bo'lagini topib keldi.

– Mana, tayoqda toy kuchi bor, deganlar, hakkalab yurib ketasiz.

Ochil turdi. Temirga tayanib, og'riq berayotgan oyog'ini sudragancha uzoq burchakka qarab ketdi.

U endi yiqilgancha aylanadi, tentiraydi. Hammayoqqa bosh uradi. Hammayoq devor. Umidning oxirgi uchqunini ham o'chirib qaytadi.

Chindan shunday bo'ldi. Lekin u bo'kirib yig'lab qaytib keldi: og'riqdanmi, vahimadanmi – bilish qiyin edi.

– Yo'q! Yo'q! O'lib ketamiz! Kavlash kerak! O'tiraveradimi o'limni kutib?!

– Kavlash – o'limning o'zi. Qayer bosadi, qayer bosmaydi – ichkaridan turib bilib bo'ladimi?

– Aniqlang, qimirlang, nimani kutyapmiz?

Ochilning ahvoli ayanchli edi, Bog'langan oyog'ini ham urib olganga o'xshaydi: yuzi benihoya dardli.

Jim qoldilar. Birpasdan keyin Ochil zaif tovush bilan:

– UZR... – deb qo'ydi.

Yana jim qoldilar. Anchadan keyin Xolxo'ja qarasa, sherigi uxlab qolibdi. Uyqumi, behushlikmi, ishqilib mayli, sho'rlik orom olsin. Hozir Xolxo'ja uchun u – butun bir dunyo. Shu bo'lmasa jinni bo'lib, ajalidan oldin o'lib, yerto'lada chirib ketishi aniq edi. Mana, gaplashib o'tirishibdi. Yig'ladi, jerkidi, uzr so'radi, uxlayapti... Ajab, hayotda minglab odam bilan yonma-yon yashaysan, bittasining sariq chaqalik qadri yo'q. Boshiga tushmasa bilmas ekan bandasi.

Shu o'ylar bilan o'zi ham uyquga tolganini sezmay qolibdi... Ko'z ochsa – atrof o'sha-o'sha, yarim o'pirilgan shiftda sarg'ish chiroq miltillab turibdi. Ro'parasida Ochil unga tikilib o'tiribdi.

– Vaqt necha bo'ldiykin? – dedi Xolxo'ja xuddi o'zi uyida uyqudan turgandek, beg'am kerishib.

– Vaqt?... Kunmi-tunmi deng.

– Vaqtni qorin ochishiga qarab bilsa bo'ladi.

– Meniki nuqul o'n ikkiga borib quldiraydi, – deb hazin jilmaydi Ochil.

– Meningcha, hozir ertalab soat o'nlar bor-ov...

– Qayoqdan bildingiz?

– Men har kuni o'nda bazada nonushta qilaman... Mana, hozir og'zim suv ochayapti.

– Magazinchimisiz, deyman?

– Oziq-ovqat bazasida mudirman.

– O... undoq bo'lsa, bu yerning taomi sizbop emas-ov...

– Mana, samogon bizbop.

– Och qorinni shilib ketadi, battar ochqaysiz.

– Siz ichmaysizmi?

– Biz shopirlar bunga o'rgansak, ajalimizdan besh kun oldin...

– Bu yerda mashina haydamaysiz.

– Baribir, o'rganmaganman.

– Buni o'zingiz qilganmisiz, axir?

– Sotishga... Hozir bilasiz-ku,

magazinlaringda anqoning urug'i bo'lib ketdi bu sabil. Mana buni... – chirpitni chayqab qo'ydi Ochil, – yigirma beshga olyapti shishasini.

– Quyqasini qalqitdingiz. Ha, mayli, bo'tanasi qorinni ham to'yg'azadi.

– Menga qanddan ola keling, aka.

Xolxo'ja borib, "sandiq"dagi qog'oz xaltani ko'tarib keldi.

– Zakuskaga yaraydimi? – so'radi Xol.

– Yo'q.

– Nega, bu ham shundan bo'lgan-ku, qarindoshi bilan yig'lab ko'rishmaydimi?

– Yo'q, ko'nglingiz aynib, kecha yegan noz-ne'matlaringizni ham qayt qilib tashlaysiz.

– Bu gapingiz ham to'g'ri... – dedi Xolxo'ja, suv aralashgan sutdek oqarinqirab turgan shishaga qarab. Ichkisi kelar, xavotiri ham bor edi.

– Mayli bo'lmasa, siz kayf qiling, men qand yalayman. Tomoq tomoq emas, tomoqdan o'tgani tomoq.

U yaladi. Bu ichdi.

– ... Kayf, qand... Itning kunini ham chiroyli gap bilan bejasa bo'ladi-ya, qarang, – dedi Xolxo'ja tomog'ini kuydirib o'tgan chag'irning qo'lansa hididan aftini burishtirarkan.

"Itning kuni" degan so'zlar ikkalasiga ham chorasiz ahvollarini yana eslatdi. Ularni qilday umid ushlab turar, dam-badam uzoq jim qolib, tiq etgan sadoga ilhaq, tepaga qarar, quloq osar edilar. U yerda esa mudhish jimlik. Juda qalin qatlamlar ostida ko'milib qolishgan, shekilli.

– Nima bo'ldi endi, sizningcha, hozir tunmi-kunmi?

– Hayronman. Bordi-yu kun bo'lsa, tepada biron narsa taq etardi, axir ...Siz bilan bizga bu yog'i hamishalik tun bo'lmasa deb qo'rqaman...

Ochil yalt etib qarab "yoqangga yopishsin!" deb yuborishiga sal qoldi.

– Nafasni sovuq qilmang, aka... – dedi keyin xomush. Xolxo'janing kayfiyati unga ham ta'sir qila boshladi.

Xolxo'ja bo'lsa, o'zini qayoqqa qo'yishni bilmayapti. Kecha shishaning og'zidan ichilgan uch-to'rt qultum samogon uni ezib yuborgan edi. Xumoriga qultillatib yana ho'pladi.

Ochil o'zini undan ko'ra tadbirkorroq hisoblardi: u kam gapirib, kam harakat qilib, ozdan shakar yalab, ko'proq uxlab, kuch saqlaydi. Bu yerda qancha yotishlari hali ma'lum emas.

Sherigi esa, chidami tez tugab, o'zini-o'zi yeb qo'yayapti. G'azablanib, ko'p gapiradi, yana ichib qo'yadi-da, battar eziladi, tashnalikdan nolib zang bosgan quvurlardan tomayotgan iliq suvdan ichib keladi. Ochil o'sha quvurning tagiga tunuka idish qo'yib keldi – suv yig'ilib, sovib, tinib turadi.

– Oling bundan, birodar, kayf bilan vaqt o'tganini bilmaysiz, – dedi Xolxo'ja. O'zi molday shimirib, o'chib qoldi. Shundan keyin yetti-sakkiz soat uxlab. Ochil bo'lsa, uning xurragini tinglab, "shift"ga qarab yotarkan, bexosdan ko'ngli buzilib, yuzini yengi bilan to'sib yig'ladi. Charchagach, uyquga ketdi.

Uyg'onsa, barakalla-ye, xurrak hali-hamon davom etardi. Uxlash, albatta, yaxshi, kuch – g'animat. Ammo Ochilni borgan sari vahima bosyapti, qancha vaqt, necha kun o'tdi – ma'lum emas: yuqorida nima gap, ularni hech kim esladimi o'zi? Qidiruvchilarning sharpasi ham sezilmaydi, nahotki mana bu sho'ring qurg'urning sovuq gapi to'g'ri chiqib...

Xolxo'ja qimirladi, bosinqirab, baqirib uyg'ondi-da, Ochilga olayib qarab, bo'kirib yig'lab yubordi. Ovozi xunuk edi. Ochil tasalliga bir nima deyolmadi. Sherigini hiqichoq tutib, tinchib qoldi.

– Tuzukmisiz?

– Tushimda... bo'rilar qurshab olganmish. Tushning teskarisi bo'ladi deyishadi, ishqilib...

– Yo'q, aka, – dedi Ochil bilag'onligi tutib, – Azroilning bir turqi – bo'ri ekan. Eshitmaganmisiz?

Xolxo'ja indamadi. Ochil ehtiyotsiz gapirib qo'yganini sezib, tilini tishlab qoldi. Keyinroq Xolxo'ja suv ichgani borganida yurishidan bilindiki, darmoni tugayapti. Suvni tunukasi bilan ko'tarib kelib, yoniga qo'ydi. Bu ishi ham to'g'ri: har safar borib kelish uchun majol kerak, shu yerda tursa, chanqaganda og'iz ho'llab turilaveradi. Suv yo'g'ida tayammum, degan mashoyixlar.

Kunmi-tunmi degan bahs ham tugadi.

Buni endi uyqu bosishiga qarab ham aniqlab bo'lmaydi – uyqu vaqti ham chalkashib ketdi. Xolxo'ja bo'lsa, hamisha shirakayf, uyqusirab yotgani yotgan. Vaqtini qorin ochishiga qarab ham aniqlab bo'lmaydi – ochlik ichni tatalab, umurtqani so'rib, tinkani qurityapti. Ovqat haqida gap ochishga jur'at yo'q, bir-birlaridan ko'zlarini olib qochishadi. Umid ipi borgan sari ingichka tortib ketayotganini sezadilar. Dildagi ro'y-rost gapni aytishdan qo'rqib, soatlab g'iq etmay o'tiradilar.

Sherigi yana ichib uxlab qolganida Ochil o'zini qayoqqa qo'yishni bilmaydi. Xolxo'ja och qoringa ko'p ichyapti, bir kor-hol bo'lib qolmasa edi. Ochil anglab yetdiki, yoningda issiq jon bo'lmasa, jon saqlash mushkul.

Bir safar Xolxo'ja uyg'ondi-yu, juda uzoq jim yotdi.

– Aka, – dedi Ochil xavotir olib, – nimalarni o'ylayapsiz?

Xolxo'ja yana ancha o'ylaganidan keyin tilga kirdi:

– Shu... bir xayol kalladan ketmayapti. Xuddi changak solib yopishib olgan...

– Nima ekan u?

– O'zing haqingdagi yomon gapni birovlariga gapiraverma, derdilar dadam rahmatlik. Bir chekkasi – bu ham to'g'ri. Yomon gapni ichingda saqlab, go'ringga olib ketganing ma'qul. Dunyoda sening to'g'ringda faqat yaxshi gap qolishi kerak. Yomondan odamlarga nima naf, to'g'rimi?

– To'g'ri.

– To'g'ri-yu, lekin hamma yomonlikka shu dunyoda o'rgandik, shu yerda orttirdik barini. Odam bolasi dunyoga sof keladi, bu yerda orttirgan jamiki qabihliklarini, jinoyat-u pastkashliklarini tashlab, sof ketishi kerak emasmi?

– Bu gapingiz to'g'ri. Tirikchilik – asli tirriqchilik. U dunyoga ishonmaydi-da ko'plar. Shuning uchun qo'rqmay kirdikorini qilaveradi.

– Boqiy dunyoning borligi uning ostonasiga kelganimizdagina yodimizga tushadi. Inson uning borligiga bir umr iymon keltirsa, kaptar kelib quzg'un ketmasdi...

– Kelsa gumon – ketar iymon, degani shundan-da.

– ... o'ligimiz shu yerda qolib ketishiga ko'zim yetib qoldi, birodar.

– Unday demang, aka.

– Sizni bilmayman-u, men... Gapirishga holim borida quloq soling...

Ochil bo'shshib ketdi, oyog'ini sudrab unga yaqinroq siljidi. Xolxo'janing ovozi bazo'r eshitilardi, nafasi tez, chindan ham...

– Aytganingizday, darhaqiqat... – deya uni chalgitmoqchi bo'ldi.

– Endigina mol, bilim, hunar, tajriba to'plaganing ... barini birdan... olib ketganing yomon ekan...

– Dunyo yig'ib netarsan – bir kun tashlab ketarsan. Bunisi mayli, lekin gunohni olib ketma.

– Ha... Qisqa umrimizda shuncha gunoh! Ming yil yashasak nima bo'larkin? Dahshat!

– Yosh ekansiz – bilmaysiz: hayot o'limdan yomonroq. Men ne vaqtdan beri shuni o'ylab, boshim yorilay deyapti. Hayot zararli, odam shundan o'ladi asli. Ammo-lekin dorilbaqo... ostonasida turgan kishi uchun fanoning o'zi ham, u tug'dirgan mudhish gunohlar ham hech nima emas. Faqat ularni dunyoga tashlab ketish kerak.

Ochil avval uni alahlayapti deb ham o'yladi. Lekin qarasa, gapni o'ziga yarasha mantiq bilan olib ketyapti. Ovozi zo'rg'a eshitiladi, nafasi bo'linib-bo'linib chiqadi-yu, lekin gapida jon bor.

– Tashlab ketib bo'lar ekanmi... – dedi Ochil esankirab.

– Bo'ladi, – dedi Xolxo'ja. – Kimgadir yorilish kerak. Yoriladiganing bo'lmasa yomon, ichingda ketadi. Xayriyat, mana...

– To'g'ri, aka, odam odamning dardini oladi. Jon jonga quvvat.

Xolxo'ja charchab, jimib qoldi. Ochil, o'lim oldidan odam ortida qoladiganlarni o'ylasa kerak, deb yurardi. Yo'q, inson hamon o'zini o'ylarkan. Unga yorilmoqchi – bir gunohi azim tilkalayapti ko'ksini. Shuni "tashlab", "soflanib", ketmoqchi. Shundan yengil tortsa, mayli, lekin ulgurarmikin?

– Qanddan yalang, aka, darmon bo'ladi.

– Yo'q, endi foydasiz... Siz quloq tuting,

– Xolxo‘ja nafas rostlab, gap boshladi. – Bir begunohni o‘n besh yilga qamatib yuborganman, birodar.

– Yopiray, qandoq?

– Yolg‘on guvohlik berib. Buni men bilaman-u, mana, endi siz bilyapsiz.

– Men bilmayman, aka, – dedi Ochil kapalagi uchib.

– Hozir gapirib beraman... – Xolxo‘ja tunukadagi suvdan kaftiga olib, lablarini namhladi.

– O‘n yil avval oziq-ovqat bazasida hammol edim. Tolzordagi magazin mudiri Haydarov bilan o‘sha yerda tanishganman. Qo‘ynimga u-bu qistirar, men uning mashinasiga benavbat yuk ortib berardim. Keyin shu odam, baraka topkur, qog‘ozlarimni to‘g‘rilab, ispolkomda uy-joy olishim uchun navbatga qo‘ydi. O‘zim joyi jannatda bo‘lgur Mastura kampirning hujrasida ijarada turardim-da...

Xolxo‘ja nafasini rostlab olib, davom etdi:

– Uch yil kutdim, to‘rt yil kutdim, navbat tegmadi. Qishloqda va‘dalashgan qaylig‘im bor, Sarviniso degan... Orzularimiz ushalmadi. Rejalar barbod bo‘lganidan alamzada bir holatda yurganimda, hujramga Salim so‘poq kirib keldi. Yonida qora chopon kiygan turqi sovuq bir barzangi. Boshi sapchadek, peshanasi do‘ng. Salim so‘poqni bazaning yerto‘lasida, bir ulfatning maishatida ko‘rgan edim. U-bu buyurishgan, xizmatlarini qilganman. So‘poq bo‘lsa ham g‘o‘daygan: boyvachcha, odamni bir tiyanga olmaydi, u ham qaysi bir gastronomning mudiri.

– Voy-bo‘-o‘... Shu katalakda turibsanmi, kalamush ham bordir? – dedi hujrani ko‘zdan kechirib. Keyin darcha yoniga bordi-da, birdan gapni boshqa yoqqa burdi: – Haydarovni yaxshi bilasan-a?

– Ha... – dedim.

– Uzoqdan ham, qadam olishidan tanisang kerak? Hov anovi darvozaxonaga kirib ketsa, shu darchadan turib taniysanmi?

He yo‘q, be yo‘q, nima deyapti o‘zi? Garangsib turaverdim.

– Taniysan, taniysan, qani, beri kel-chi. Borib, darchadan ko‘chaga qaradim.

– Darvozaxonani ko‘ryapsanmi?

– Ha.

– Haydarov shu yerga kirib ketdi deylik, albatta, tanib olasan, a?

– H-ha... – deb yelkamni qisdim.

– Endi quloq sol: ertaga, kech soat oltida Haydarov kelib o‘sha darvozaga kirib ketadi, – dedi u dona-dona qilib. – Sen uni “tanib” qolasan. Nima qilib yuribdi bemahalda, deb o‘ylab ham qo‘yasan ichingda.

– E... a... kelmasa-chi?

Hozirgacha tund, bezabon bo‘lib o‘tirgan qora chopon tilga kirdi:

– Kelmasa ham tanib qolasan.

Uning tovushidan vujudimga titroq yugurdi. Bu vaqt So‘poq qo‘ltig‘imdan tutib, to‘rga olib o‘tdi-da, stolga bir qog‘oz tashladi.

– Ol, bu senga.

Olib, ancha tikilgandan keyin bildimki, uch xonalik uy-joyga order ekan. Mening nomimga yozilibdi. Endi bularning niyatiga tushunib qoldim.

– Qachongacha bu katakda o‘tirasan? – shang‘illadi So‘poq. – Istasang ertagayoq ko‘chib bor, shaharning qoq markazida...

– Yolg‘on guvohlik...

– Nima yolg‘on? Ko‘rding – taniding, vassalom. Tergovchiga ham, sudga ham javob shu – bir og‘iz gap. Sendan boshqa hech narsa talab qilinmaydi.

– Sen xolis guvohsan, tushundingmi? – dedi qora chopon, o‘rnidan turib.

– Ha, aytganday, – So‘poq cho‘ntagini kavhladi. – Mana bu... mana bu “Gaz-24”ga chaqiruv qog‘ozi. Avtomagazindan. Sening nomingga yozilgan, ko‘rdingmi? Buni suddan keyin borib olasan, – deb qog‘ozni qaytib cho‘ntagiga solib qo‘ydi.

– Buni nima qilaman? Pulim yo‘q meni.

– Bo‘ladi, hammasi bo‘ladi, – dedi iljayib yelkamga qoqarkan.

Jo‘nab qolishdi. Faqat qora chopon kiygan barzangi ostonada turib, yana o‘dag‘ayladi:

– Ertaga, kech soat oltida. Ko‘rding, taniding, ichingda hayron bo‘lib o‘ylab ham qo‘yding.

U yerga qarab, kesib gapirdi. Tovushida “Endi ishimizga sheriksan, bilib qo’y!” degan tahdid bor edi. Shunday qilib, oldindan tayinlangan guvoh bo’ldim-qoldim. Qaltiroq qo’limda orderni ushlaganacha karaxt bo’lib kechgacha o’tiribman. O’sha kechasi uxlaganim yo’q. Ming xayolga bordim. Ahli rahmon bilan nafs shayton tapir-tupur olishar edi ichimda. Biri: darrov yirtib tashla, yovg’on oshing – beg’alva boshing, deb turibdi; biri bo’lsa: hoy, omading kelib turibdi, bola. Uch xona, 46 kvadrat metr. Sarviniso hayt desang uchib keladigan, odamga o’xshab yasha sen ham... deydi. Menga qarang, birodar, bu So’poq odam emas, odam qiyofasidagi shaytoni la’in edi, meni yo’ldan urdi o’sha kechasi, mana Xudo guvoh... – deya nochor qo’llarini yoydi Xolxo’ja sherigiga qarab. Go’yo Ochil uni hozir hamma gunohlaridan mosuvo qiladiganday.

– Ha, qizilni ko’rib Xizr yo’ldan ozgan ekan. Keyin-chi, keyin nima bo’ldi? – dedi Ochil shoshib.

– Ertasiga kechasi... o’sha darvozaxonadan o’lik chiqdi,– dedi Xolxo’ja. – Birov o’ldirib ketibdi. Qiy-chuv, milisa, “tez yordam”, yig’i-sig’i... Men u odamni tanimas edim... Tergovda Salim so’poq tayinlagan gapni aytdim men nomard. Haydarovni darchadan ko’rdim, soat oltida dedim. Vaqtini qayoqdan bildingiz, deb so’radi. Soatga qaragan edim, dedim. Qanaqa soat deb qolsa bormi, xonumonim kuyardi. Chunki uyimda soat-poat yo’q, qartaga yutqazganman... Xudo nomardni ham asrab qolarkan, qarang.

– Bandasining o’ziga qo’yib beradi-da.

– O’zim... O’zim qildim hammasini. Omaddan rag’batlanib, sudda ham tap tortmay guvohlik berdim. Boshqa dalillar ham bor ekan, shekilli, Haydarov sho’ring qurg’ur, qotil sifatida o’n besh yilga... “O’ziga qo’yib beradi” deysiz-u, lekin... mana, o’sha begunohning qarg’ishiga uchrab o’tiribman.

– Zato u dunyolingizni yengillatdingiz menga yorilib... Xo’sh, keyin-chi, keyin nima bo’ldi?

– Ikki oydan keyin Salim so’poqning haligi tund barzangisi mashinaning qog’ozini ham olib kelib berdi. Bir olgan madad, ikki olgan – odat,

buni ham oldim. Endi nima talab qilar ekan deb uyqum qochib yursam... yo’q, tinchib ketdi. Qaytaga, o’sha o’zim yuk tashib yurgan oziq-ovqat bazasiga mudir qilib qo’yishdi, eski mudirni bo’lsa, Haydarovning o’rniga ko’tarishdi. Yog’liq joy emasmi, ko’p o’tmay mashinaga ham qurbim yetib qoldi... So’poq har ko’rganda yelkamga qoqadi: “Amerikadan nima kam joyimiz bor: u yerda lyuboy hammol prezidentlikkacha ko’tarilishi mumkin!” deydi kulib.

Biroz dam olib, labini ho’lladi-da, uzuq-yuluq qilib davom etdi. Darmoni qurib borardi.

– Lekin Salim so’poqning menga hushyor bo’lib, kuzatib yurishini bilardim. Birovning qaramog’ida yashash... Hech kimga nasib qilmasin. U mening mirimdan-sirimgacha biladi, men esa uni bilmayman: kimning xizmatida, pulni qayoqdan oladi, anov sho’rlikning o’limi nega kerak edi, qotil kim... So’poq doim ko’z o’ngimda, goh uzoqdan ko’raman, goh ro’paramdan chiqadi. Mushuk bilan sichqonday “inoq” bo’lib ketdik. Bir yil o’tmay, tog’ etagidagi jilg’a sohilidan chorbog’ ham to’g’rilab berdi, qariyb tekin.

– Chakki emas, tagingizda “Volga”, suv bo’yida chorbog’, uch xonali kvartira, yonginangizda Sarviniso...

– 13, Sarvinisoni allaqachon esdan chiqarib yuborganmiz. Boyigan saring sarvinisolar ko’payaverarkan. Bu yerto’lada tiriklay ko’milib yotishim ham o’shalardan birining kasofati. Badbaxt bo’lmasam shu baloliq kunda kelamanmi? Qishloqdagisining qarg’ishiga yo’liqdim...

Xolxo’ja majoldan qoldi. Uni ovutish, chalg’itish, tushkunlikka tushishiga yo’l qo’yimaslik kerak edi. Ochil uchun o’lik yonida yotish... Unday desa, o’zining ham sillasi qurib, qandga ko’zi tushsa, oq kafanni ko’rganday junjilib ketyapti. Shunday bo’lsa ham har zamonda ko’zini chirt yumib yalab qo’yadi. O’lgisi yo’q.

– Kuyavermang, aka. Bu sinovdan o’tolgan odamning o’zi yo’q.

– Qanaqa sinov?

– Shu dunyoda, Xudo bandani bu dunyoga uning iymonini sinash uchun yuborar ekan. Gunoh desangiz bizda ham to'lib-toshib yotibdi. Mana yorildingiz – yengil tortdingiz. Zora, Xudoning qahri ham qittak yumshasa...

– Haq gap aytdingiz. Ancha yengil tortdim, qarang.

Bu so'zdan so'ng Ochil ham uzoq, azobli xayolga toldi.

– Sizda nima gunoh bo'lardi, yoshsiz... – dedi Xolxo'ja yana tilga kirib. – Gunohga sho'ng'ish pallangiz endi kel... – u gapini bo'lib, ovozini pasaytirdi, – bu dunyodan yosh ketgan ham ma'qul ekan.

Ochil gapning oxirini eshitmadi chog'i.

– E, unday demang, aka, yoshlikning o'zi turgan-bitgani gunoh, men sizga aytsam. Bo'lmasa men, takasaltang, xo'jayinning oyimchasini ezg'ilab yurarmidim!

– Qanaqa xo'jayin?

– Katta xo'jayin-da.

– Siz...

– Ha, o'shani olib yuraman. Bizning viloyatimizga kelishdan oldinroq xotini qazo qilgan ekan. Ikki yil avval yigirma yashar dirkillamasiga uylandi. Jannatxon degan. To'ydan oldin ham xo'jayinni unikiga, uni xo'jayinning chorbog'iga oborib-obkelib yurardim. Ketvorgan, men sizga aytsam. Odamga o'g'rincha qaraydi. To'ydan keyin ham bozorga, atelyega oborib yurdim. Mashina chaqirmagan kuni yo'q. "Xo'jayin, aravani yuboring", deb ertalabdan telefon qoqadi, nozanin. Bizning xo'jayin ham ovozigga erib, "Jon" deydi-da, meni yuboradi. Bir marta men ham haddim sig'ib, xo'p bo'ladi, jon, deya hazillashib qo'yibman. Hafa bo'lish u yoqda tursin, xoxolab, quchoqlab olishiga bir bahya qoldi. Yoqdi, qarang. Men uni mashina minishga ishqiboz ekan desam, yo'q, meni ko'z ostiga olgan ekan, mochag'ar. Bir kuni xoli topib, kabinada chippa yopishdi. "Hoy, xo'jayindan qo'rqmaysizmi?" desam, "Xo'jayishshgiz o'lsin", deb battar suykaldi. Nima deysiz, endi, yigitchilik, bo'shashdik...

Bari shundan boshlandi, aka, Xudo guvoh. Xotin kishi ayyor, tadbirkor bo'larkan, ikki kunning birida xoli topib keladi, kutilmagan joyda qo'lga tushiradi, kuppa-kunduzi tap tortmay ko'ksini ochadi. Xo'jayindan xavotirdaman, desam, "E, qo'ying o'sha xo'jayiningizni", deb qo'l siltaydi. Men ham yo'q deyolmayman. Uch yildan beri ahvol shu. Uning noz-u ehtiroslarini ko'rsangiz, siz ham yo'q demasdingiz, aka.

Xolxo'jaga sal jon kirganday, ingrab yonboshiga ag'darildi.

– Sizning gunohingiz menikiga qaraganda holva ekan. E, gunoh emas, savob-ku bu, birodar.

– Unday demaang, aka. Bizning xo'jayinni bilmaysiz. Ilgarigi xotinini rashk vajidan o'zi bo'g'ib o'ldirgan, degan mishmishlar bor. Sezib qolsa, bormi, bunisi ham juvonmarg bo'ladi, meni bo'lsa, bir kun emas, bir kun "tasodifan" mashina bosib ketadi-ya. Zo'rniki tegirmon yurgizar ekan. Jonim qilning uchida turibdi, men sizga aytsam. Sirimni bitta sizga aytdim...

– Boshqaga... aytmay siz ham.

– A?

– Yengil tortdingizmi, axir?

– H... ha, aytdim-qo'ydim-da endi, baribir emasmi. Bir boshga bir o'lim. Jon bor joyda qazo bor.

– O'lim haq. Poklanib borish kerak. Parvardigorning oldiga... – dedi-yu, Xolxo'ja shilq etib chalqancha tushdi.

– Aka, aka! Sizga nima bo'ldi, mazangiz yo'qmi?

Xolxo'ja indamadi. Turtkilab-tortqilasa ham o'likday yotaverdi. Ochilning o'zi ham bazo'r qo'l uzatib, qolgan quyqa suvni ichib yubordi, tunuka zangi och qorinni qirib o'tdi.

– Ak-ka... – deb, u ham tinchib qoldi.

Anchadan keyin qulog'iga bo'g'iq bir gumburlash eshitilganday bo'ldi. Ko'zini ochib qarasa, hech gap yo'q, o'sha-o'sha mash'um jimlik. Bari ochlikdan. Bunday holatda birovning ko'ziga bir nimalar ko'rinadi, birovning qulog'iga g'alati sadolar eshitiladi. Lekin Ochilning hali esi joyida. Umid bilan uzoq quloq solib yotib, ko'zi ketib qolibdi.

Uyg'onganida ko'rsa, ikkalalari ham cho'zilib yotishibdi. Ochil bunga chetdan ko'rayotgan uchinchi kishiday qaradi. Vaqt o'tib, ularning o'ligini topgan odamlar mana shunday tikilisha kerak...

Bunday o'ylar Ochilning darmonini tamomila quritadigan. Sherigini vahima bilan hushiga keltirdi.

Xolxo'ja o'ziga keldi-yu, ko'ziga Ochil bir ko'lanka bo'lib ko'rindi, shekilli, ma'nosiz boqdi.

– Menga qarang, bir nima gumburladi... Siz ham eshitdingizmi?

Xolxo'ja yana indamadi, ko'zlari yumildi. U keyingi vaqtda tez-tez hushidan ketadigan odat chiqargan edi. Ochil har safar vahimaga tushadi, joni uzilmadimi?! U ketsa xuddi Ochilni ham o'zi bilan olib ketadiganday tuyulardi...

Endi ular kamdan kam gaplashadilar, so'z qotishga majol yo'q. Buning ustiga, biri o'ziga kelsa, biri behush yotgan bo'ladi. Har zamonda zaif ingrash bilan bir-birlaridan xabar oladilar. Goho esa ikkalasi baravariga hushdan ketib, uzoq yotishadi. Qancha vaqt o'tdi, kim tirik, kim o'lik – ma'lum emas.

Xolxo'ja iliq bir to'liqinda chayqalib uyg'ondi. Ko'zini ochib qarasa, atrof yorug'; oppoq kiyimdagi bir ayol labiga qoshiq tutyapti. Yo'q, u dunyo emas, mana, og'zida sut ta'mi sezilib tamshandi. Qayerdandir, ming'ir-ming'ir gap eshitildi. Nahot bari kechirganlari dahshatli tush bo'lsa?! Ayol qoshiqni yana tutdi, shirguruchmi, manni kashami, ishqilib sut ta'mi, biram mazali! Yana so'raganday, yutinib tikildi ayolga.

– Shoshmang, oz-ozdan... – dedi ayol. Ovozi ham mayin.

– Ochil... – dedi negadir Xolxo'ja. Nimaga Ochil dedi bilmaydi.

– Sherigingizmi? – deb so'radi ayol, bemorning tilga kirganiga quvonib. – U kishi ham tuzuk, xavotir olmasangiz ham bo'ladi. Ancha tetik tortganidan keyin, uyidan kelib olib ketishdi.

Xolxo'ja tushundiki, bu ayol – hamshira, bu joy – shifoxona. Demak... ularni qutqazishgan, u dunyodan qaytarib olib kelishgan. Ikkinchi so'zi

– “rahmat” bo'ldi. Hamshira jilmaydi. Bemor yana ko'zini yumdi.

Biroq ko'p o'tmay uni boshqa hamshira uyg'otdi.

– Orom olganingiz yaxshi. Lekin ovqat yeyishingiz kerak, – dedi u ham qoshiq tutib. Bu safargisi tovuq sho'rva edi. Ustidan dori ichirdilar.

Taomlar bari shirin, mazali, ammo oz. Xolxo'ja har safar hamshira ortidan tamshanib qarab qoladi. U tez oyoqqa turdi. Bemor ozib, cho'p bo'lib qolgan bo'lsa ham ruhan tetik: tirik qolganining quvonchi endi vujudini qamradi. Boshdan kechirganini o'ylasa, aqliga sig'maydi. Birovga gapirib bersa, valloh, ishonmas... Umrining bu yog'i tekinga qolganini o'ylab, bu yerdan chiqqanida hech qanday kayf-u safoni rad etmay, tarallabedod qilib yashash rejalarini tuzardi.

Bunday kayfiyat ta'sirida tezda to'lishib, ochko'zligi ham yo'qolib, mo'l-mo'l, to'yib-to'yib ovqat yeydigan bo'lgach, unga javob berdilar.

Bazada ish ilgarigiday tiqilinch, yugur-yugur ko'p. Tarallabedod qayoqda deysiz, tirikchilik uni yana o'p'qoniga tortib ketdi. Zilziladan keyin shahar sertashvish. Ko'rganlarimni gapirib tugatolmasman, eshitib hamma hayratda yoqasini ushlar, meni avliyoday bilib, kelib ziyorat qilishar deb o'ylagan Xolxo'jani hech kim tuzukroq gapga ham solmadi. Hozir shaharda unaqalar ko'p edi. U qayta kelgan dunyo ilgarigidan battar serg'alva bo'lib chiqdi. Xolxo'janing navbatdagi omadidan kelgan quvonch ham asta-sekin suvga urdi.

Ish orasida Ochilni eslab qoladi. Uni topib, bir chaqchaqlashishga ham vaqt yo'q. Qalay yuribdiykin?! Shofyorning “oyimcha” haqidagi gaplarini eslab, o'zicha jilmayib qo'yadi. Kunduzi eslab jilmayadi-yu, kechalari Ochilni nuqul o'sha go'rga o'xshash mudhish yerto'lada ko'radi. Bu bir alomatga o'xshar edi. O'shanday tushlardan birida bosinqirab uyg'onarkan, kallasiga kutilmagan fikr kelib urildi: axir, Ochil endilikda uning mash'um sirini biladigan birdan-bir odam-ku. Biror joyda og'zidan gullab qo'ysa, nima bo'ladi? O'zingga sig'gan sir o'zgaga sig'mas,

deganlar. Xolxo'ja uning changaliga tushgan bir bechoradek his qildi o'zini.

Shundan keyin tushida ham, o'ngida ham ko'z oldiga Ochil kelaverdi. Goho o'zini ovutib, "o'libdimi..." deydi-yu yana mulohazaga tushadi. Bir tomondan u chindan ham baxtsizlikda topishgan qadrtoni, ikkinchi tomondan... istagan vaqtida tutib berishi mumkin bo'lgan, begona sirdosh. Nega begona? Uni topish, gaplashish kerak, ahvoli, kayfiyati qalay... Axir, hali bemalol gurunglashgani yo'q, uyini ham ko'rmagan. Ochig'i – tuzukroq tanish ham emas u bilan...

Bu so'nggi fikr Xolxo'jani yana notinch qildi. Kim biladi, balki og'zi bo'sh bir maqtanchiq mahmadonadir? Sirning og'zi enlik, el qulog'iga ellik, deganlar. Yerto'lada o'lish yo qolishdan bo'lak gap o'tgani yo'q oralarida.

Bo'rini yo'qlasang, qulog'i ko'rinarkan. Og'ir xayollardan qiynalib o'tirganida, bir kuni Ochil o'zi yo'qlab keldi. Xolxo'ja uni zo'rg'a tanidi. Yerto'lada xonaki pijama ustidan kiyilgan isqirt paxtalikda ko'rgan edi-da. Hozirgi bo'lsa, egnida jigarrang charm kurtka, mo'ylov yiltillatib taralgan, quyuq qora sochi peshonasini bosib tushgan, og'zi qulog'ida edi naynovning. Hukumat mashinasidan tushib, quloch yozdi, arzon atirni anqitib, qiyomatli do'stday ko'rishdi. Xolxo'ja ham ko'ngildagi xavotir, shubha, vahimali o'ylarni darrov unutib, bir umrlik qadronday quchoqlashdi. Kulishish, eslashishdan keyin Xolxo'ja oldingi oynasi maymun, shayton, habashvachcha qiyofasidagi anvoyi tumorlar bilan bezatilgan mashinani imlab ko'rsatdi:

– Xo'jayinnikimi?

– Ha, sizniki... yuribdimi g'izillab? Bo'lmasa ko'rib beraman.

– Yo'q, tuzuk hozircha, – dedi Xolxo'ja. Shundan keyin popugi pasayib, kulmay qo'ydi. Mashinani eslashi bejizmasmikini?

Ochil, yo'l-yo'lakay to'xtadim, deb shoshib turardi. Gapning bu yog'i ancha sovudi. Ko'ngillariga bir g'uluv keldimi, shuncha sarguzashtni boshidan kechirgan odamlar gaplashgani gap topolmaganday, kutilmaganda suhbatni muxtasar qilishdi.

– Ko'rishaylik, axir, telefoningiz bormi?

Xolxo'ja bazaning telefon nomerini berdi. "U-bu kerak emasmi?" "Mashinaning kamchiligi bo'lsa, ayting", deya bir-birlariga manzirat qilgan bo'lishdi.

– Ko'rishaylik.

– Albatta.

Juda quyuq xayrlashgan bo'lsalar ham, asosiy mavzu chetlatib o'tilganligi, orada xatarli bir chigal qolganligini ikkalalari ham sezishdi. Ayniqsa, Xolxo'janing ko'ngliga bu uchrashuv battar g'uluv soldi, unda ilon, chayonday shubhalar yana g'imirlab qoldi... Iljayishini qara. Hayosizga har kuni hayit. Ulfati – bezori shofyorlar, piyozning po'sti ko'p, yomonning – do'sti. Kayfda gullab qo'yishi hech gapmas. Otni tepmaydi dema, itni qopmaydi dema. Chillasi chiroq ko'rmagan bu beg'am aravakashda sir yotishi mahol. Uning mash'um soyasi endi Xolxo'jani o'y-xayollarida ham, tushlarida ham ta'qib qilaveradi. Bu yengiltak bir joyda gullab qo'ysa – tamom... Uy-joy, mashinasi, chorbog'i, bazasi – bular bari qora go'rga. Haydarovning o'rniga oborib tiqishlari ham hech gapmas. Qamoqda chiriydi. Turma desa sochining tomirigacha muzlab, hadiksirab yurgan Xolxo'jaga bu – o'limdan battar, undan ko'ra o'sha yerto'lada ko'milib ketgani maq'ul edi.

Yo'q, u o'limning og'zidan qaytib keldi, hayoti qayta boshlandi, yana sho'ng'ishga to'g'ri keladi gunohlarga, jinoyatlarga. Yashash o'zi shunaqa... bir dard ekan. Odam asli mana shundan o'ladi...

Birovning qaramog'ida yashash peshonamda bor ekan, deb nolir edi. Endi bo'lsa uni xuddi azroil quvlab yurganday, o'zini qo'yarga joy topolmay qoldi, asablari qaqshagan, uyqusida halovat yo'q. Bazadagi ola-g'ovur janjalli mashmashalar ham uni chalg'itilmadi. Har zamonda qorong'i burchakda o'tirib ikki qo'li bilan peshonasini siqar, kechalari tanini sharros ter bosib uyg'onib ketar, cho'michlab sovuq suv ichar edi. Uning mudhish siri, qora jinoyati yuribdi odamlar orasida. Tasodifan... Yo'q, uning ochilmay qolishi tasodif bo'lardi. Endi omadga ishonish qiyin. Ozodlikka chiqqan u sir sovun ko'pigiday yer ustida omonat uchib yurarkan,

Xolxo'jaga kun yo'q. Xurmachadan chiqqan bu jinni Xolning o'zidan bo'lak hech kim daf qilolmaydi. Qismat o'z qo'lida.

Shunday xayollarga bordi-yu, nima demoqchi, nima qilmoqchi – o'zi bilmaydi. Doimiy xavfsirash, mash'um g'uluv, asabiylik xayollarining tiniqishiga yo'l qo'ymayapti.

Aslida uni o'z xo'jayinining qo'li bilan daf qilsa ham bo'lardiku-ya. Borib chaqsa, ya'ni shofyoringiz undoq-mundoq... O'lguday rashkchi, berahm degan edi... Lekin bunday qasdma-qasdiga ketsa, u ham jim turmaydi, Xolxo'janing jinoyati og'irroq, yutqazadi. So'ngra, o'z xotinini eplolmagan u hez "xo'jayin"ning bir narsa qila olishiga ishonib bo'ladimi?

Yo aksincha... u bilan oradan qil o'tmaydigan do'st tutinish ham mumkin. Yaqin olib, o'zini aka, echkisini taka deb... Lekin qachongacha? Oqboshdan o'tin bo'lmas, o'ynashdan – xotin, deganday, bir kun emas, bir kun baribir... Bir umr ko'z o'ngida balo-yu qazo, hadik bilan yashagan odam og'rimay o'lar ekan. Pesning chekiga moxov tushsa, shunday bo'ladi.

Kunlardan bir kun Ochil o'zi telefonga chaqirib qoldi.

– Yo'q bo'lib ketdingiz-ku! – dedi u. Ovozi baland, kayfi chog' edi. – Yuraverasizmi bazan-gizda, kalamushday ivirsib? Ertaga dam olish kuni dovonga chiqaylik. O'sha yerdagi restoranda oshnam bor, qimiz topib beradi. Okey? Bir ishrat qilaylik, onasini... Bu yog'i tekinga qolgan-ku!

Xolxo'ja bu kayfiyatga moslashmay, "bo'pti", deb qo'yaqoldi. Uning uchun dovonda, dam olish kuni degandan boshqa gaplar ma'nosiz edi, qulog'iga kirmadi. Dovonda... o'zi chaqirib qolgan chakki bo'lmadi, hali omad Xolni tark etmaydiganga o'xshaydi.

Hali rejasi yo'q, ammo Ochilning hovliqma tovushi qulog'ida yangrar edi. Shang'illamay o'l, tirik qolishimni bilsam, men ahmoq, seni o'limdan qutqaramdim? Bu yurishing uchun mendan qarzdorsan. Qarzni olish ham, berish ham... Gunoh emas.

Ko'cha xandon, xona giryon bo'lib qoldi, Xolxo'ja. Kechasi uyqu qochib, miyasi qizib

ketadi. To'xta-chi, kalamushday ivirsib, dedimi? Haziling yoqangdan olgur. Nimaga "kalamush?"

U o'rnidan turib o'tirdi. G'uvullagan boshini kaftlari orasiga oldi. To'xta, Xol, hovliqma. Shoshgan ishga shayton oralaydi. Kalamush... o'z og'zidan chiqdi. Buni Xolxo'ja o'ylab topgani yo'q. Uning o'rnida bo'lsa, har qanday kishi...

Xolxo'ja qilmoqchi bo'lgan ishidan ham ko'ra o'zini oqlashni o'ylar, tasalli qidirar edi. Ochil ham jim turmas, axir. Bostirib bormasang – bosilib ketasan.

Shosha-pisha kiyinib, boradigan joyini hali o'zi ham bilmay, tashqariga chiqdi. Tong qorong'isi, olashovur yomg'ir yog'ar edi. Ishxonasi tomon yurdi. Odatdagi yo'li, lekin hozir – bemahalda uni bir qutqu yetaklab borar edi. Bazaning darvozasini ochib, oziq-ovqat saqlanadigan yerto'laga tushdi. Tun bo'yi dimlangan achimsiq va xush islar, omixta, unga tanish muhit... Ammo u kiriboq kursiga o'tirdi, sekin yurib kelgan bo'lsa ham nafasi tez edi. Nima qilyapti o'zi?.. "Ha, olmoqning bermog'i bor, yemoqning – qusmog'i... Baribir, og'riq tishning davosi – ombur".

Yana bir nimalarni shivirladi-yu, turib zax burchakka bordi. Bu yerda kalamushlarni yo'qotish uchun saqlab qo'yilgan kuchalami, margimushmi bor edi. Shisha bankada, og'zi mahkam bog'liq kichkina sellofan xaltachalar, har birida bir chimdim-bir chimdimdan kumushrang kukun... Xolxo'ja karaxt bir holatda, titroq qo'li bilan birini oldi-da, qorong'ida atrofga o'g'rincha alanglab qo'yib, cho'ntagiga tiqdi...

Dovon manzarasi so'lim... Atrofni qurshagan qorli tog'lar durbindagiday yaqin ko'rinadi, yonbag'irlarda o'sgan yakkam-dukkam archalarni bir-bir sanasa bo'ladi. Osmon dengizday tiniq, zangori rangda, havo siyrak, nafas yengil. Tansiqboyev mashhur suratlarini shu yerda o'tirib chizgan bo'lsamikin...

Restoran uchun joy tanlagan odamga ham qoyil qolish kerak. Ana, Ochil undan o'z uyidan chiqqanday tirjayib chiqib keldi. Go'yo u bilan birga chiqib kelganday, taom hidi aralash xushbo'y tutun chulg'andi. So'rildan narida

o'choq, doshqozonlar. Qo'rada ko'mir bilan saksovul qo'r olgan edi.

Ko'rishishgach, Ochil mehmonni restoran ichkarisidagi xosxonalardan biriga boshladi.

– Aytib qo'yay, ichmaymiz, ruldaman,– dedi Xolxo'ja.

– Ha, afsus... Ichsak, o'zimnikidan olib kelardim-u...

– Qo'ying, quyqa chag'iringizni ko'rgani ko'zim yo'q, shunday shirin havo turib... qarang, kayf qilyapti! Ana, kaboblar ham yurishibdi, – dedi Xolxo'ja yonbag'irlarda oq bulutday siljiyotgan qo'y podalariga ko'z tashlab.

– Ha, asli tandir kabobga urinish kerak ekan-u... Ana, archa ham ko'p... Lekin jigar qovuradigan bo'ldik, tansiqroq, qarshi emasmisiz? Qimiz bilan dodlab ko'rishadi.

– Nimasini aytasiz!

Dasturxon tuzaldi. Ochilning tanishi ikki grafinda qimiz, kosalar keltirib qo'ydi. Derazadan tog' manzarasi ko'rinib turar, ilhombaxsh joy edi... "Omon qolganimizga!" dedi Ochil kosalarga qimiz ko'pirtirib quyarkan. Ikki kosa ichishgandan keyin jigar kabobning hidi ishtahalami qitiqlay boshladi.

– Qimiz yaxshi pishibdi, – dedi Xolxo'ja, – kelgusi safar bizning chorbog'da o'tirishamiz. Manzarasi bundan qolishmaydi. U domlaring nima bo'ldi?

– Avariyni bo'lib yotibdi. Buzib tashlaydi, shekilli. Bizlarga yaxshi joy bergan, ko'rsataman, endi qiyomatlimiz-ku. Oling.

Yer tagida yotgan kunlarini negadir xotirlashmadi. "Yodingizdami", "Esingizdadir..." qilib bir-ikki boshlashdi-yu, qimizning kayfi me'yorida edi, shekilli, uncha "ichkari"ga kirishmadi. Gunoh-u tavba-tazarrularga "yaqinlashganlari" ham yo'q. Ikkalasi ham, qayoqdagi gaplardan nari o'tishmadi. Kabob kelganida esa, qimizbop xamir ovqatlar, ziraning hidli-hidsiz turlari, saksovulning nega tutunsiz yonishi singari ahamiyatsiz mavzulardagi quralash gap u yoqdan kirib bu yoqdan chiqib turdi. Grafınlar yana to'ldirib kelindi, sovigan sixlar yangilandi.

Bir vaqt, yangi kabob dastasi kelganda Ochil shartta o'rnidan turib, deraza tomonga baqirdi:

– Hoy, xom-ku, bu! – dedi so'kinib. Keyin kabob sixlarini dastasi bilan ko'tarib chiqib ketdi. Xolxo'ja "kayfi oshibdi" degan o'y bilan jilmayib, orqasidan qarab qoldi. Xuddi shu payt Ochilning lim to'la kosasiga ko'zi tushib, badani jimirlab ketdi.

...Borgan sari xavfli bo'ladi bu – ilon yuz yil yashasa ajdaho bo'larkan... Hozir chiqib ketganini o'zining navbatdagi omadi deb bilgan Xolxo'ja bo'shashdi-da, tashqaridagi mashmashaga bir zum quloq tutgach, sellofan tugunchadagini qimizga atalab tashladi. Saqlansang saqlanasan, saqlanmasang o'tga qoqlanasan...

Ochil ancha hayallab, keyin isqirt xalatli kabobpaz bilan birga kerilib kirib keldi. Choy-non, shakarob, qimiz, boshqa nem'atlar sochilib yotgan dasturxonga xush bo'y taratib issiq kabob keldi.

– Mana bu boshqa gap! – dedi Ochil qaynoq jigardan olib. Kabobpaz bo'sh sixlarni yig'ishtirib chiqib ketganidan keyin, Xolxo'jaga ko'zi tushdi.

– Ha? Rangingiz o'chgan? – Havo elitgan sizni, havosi zo'r-da! Qani oling, chorasi shu.

Oldidagi qimizni dast ko'tarib, og'zini artidi-yu ovqatga urdi o'zini.

– Bu yerning havosiga o'rganish kerak. Balandlik-da. Havo siyrak. Lekin foydali.

– Yo'q... manga bo'lmadi, – dedi Xolxo'ja, – maza qochyapti.

Uning oqargan rangiga qarab, Ochil ishondi. Chindan ham yoqmadi bu xunasaga, jo'nasa tezroq jo'natib qo'yaqolish kerak, quyosh ham og'di.

Ular turdilar. Ochil mehmonni mashinaga-cha kuzatib chiqdi.

– Ehtiyot bo'ling, yo'l qiya. Yana uchrashamiz xudo xohlasa.

– Rahmat, yaxshi o'tirdik, – dedi Xolxo'ja, eshikni ochib. "Endi Azroil bilan uchrashasan" dedi ichida. Tezroq jo'nab qolishi kerak edi, gaz berdi. Salim so'poqning tortig'i zo'r chiqdi, necha vaqtdan beri pand bermay g'izillatib yuribdi, mana. Cho', jonivor!

Bekordan bekorga vujudi muzlab, qo'li qaltirab ketayotgan Xolxo'ja bu dovonni tezroq unutishga, o'ziga dalda berishga urinar edi. Cho'jonivor! "Gaz-24" birpasda archali qoyaga yetib keldi, bu yog'iga yo'l keskin pastlab ketar edi.

Uning qo'llari hamon qaltiraydi. Miyasida ham xuddi qovoq ari g'ujg'on o'ynaydi... Qiziq... qanchada ta'sir qilarkin? Keyinroq... Kalamushning kuchala yegan joyidan ancha nariga borib tirishib qolganini o'z ko'zi bilan ko'rgan. Xolxo'ja ikki barmog'i bilan peshonasini siqib, boshini siltab tashladi: shularni o'ylamaslikning iloji yo'qmikin? Iloji... Iloji... Bu... Bu qanaqasi?! Tormoz bo'shab qoptimi?!

Tormozning pedali xuddi singan qo'lday shilq-shilq borib-kelar, ushlamas edi. Bu nimasi, haligina... Mashina qiyalikdan g'izillab ketib borardi. Tezlik 160 ga yetdi. Xolxo'janing qaltirog'i ham tindi, butun es-hushi, asablari, vujudi bir tugunga tugilganday, o'y-xayoli – omon qolish! Chapda tikka qoyatosh, o'ng yoq – jarlik. Ro'paradan tepaga chiqib kelayotgan mashinalarning biri "hurkib" o'zini chetga olar, ba'zilar qo'rqqanidan faralarini yoqib, uzun signal berib qolishar edi. Tezlik ko'rsatkichi qizil chiziqdan o'tdi. Xolxo'ja ko'zini yo'ldan olishga qo'rqar edi. Bu ketishda qayerga borib uriladi... urilish... yo'q, portlab kul bo'ladi. Ajabo, bu holatda miyasi ham xuddi uchib ketayotgan mashinaday ishlab turibdi. Xayoliga bir fikr keldi: bu ablah Ochilning ishi! Dovonga atay chaqirishi ham bejiz emas. Hali bahona topib tashqariga chiqib ketganida... ancha hayallab qolganidan ko'ngliga bir shubha oralovdi-ya... Ha, iflos. To'xtab tur, o'zing ham uzoqqa bormay tarashaday qotasan!

Mashina nishabga qarab o'qday uchib borar, Xolxo'ja endi taqdirga tan berib, o'zini yo'qota boshlagan edi. Shalabbo ter bosdi, bo'shshadi, nima qilishini bilmaydi. Ochil gazandaga o'xshash tajribali shofyor bo'lganida-ku, bir chorasini topardi. Qo'ldan darmon ketdi. Ro'paradan yana mashinalar chiqib kelyapti. Yonidan lip-lip o'tishadi. Shofyorlar vahimada nimalarnidir baqirib qolishadi. Biri mashinasini

orqaga qaytardi, shekilli. Xolxo'ja ko'zguda unga qarayman deb, yo'ldagi chog'roqqina toshni ko'rmay qoldi. Tosh yelib kelayotgan mashinaning orqa g'ildiragini jindak ko'tarishi bilan... kabina shiftiga boshi bilan urilgan Xolxo'janing zehnida mashinaning charxpalak bo'lib jarga uchgani chaqnadi-yu, so'ndi. Shundan keyin uchish ham, taraq-turuq urilishlar ham yo'q, hamma narsa shunday sekinladiki... Xolxo'janing o'zi ham havoda soyaday asta suzib borib, tubsiz qorong'ilikda go'yo erib g'oyib bo'ldi.

U hushiga kelishi bilan aqli tiniqib, hamma voqealar birdaniga ko'z o'ngidan o'tdi: dovon, Ochil, tormoz, uchib ketayotgan mashinaning charxpalak bo'lib jarga ag'darilishi... Ammo ko'zini ochsa – zim-ziyo. Tun, qoq yarim tun... Yo tun emas, ko'zdan qoldimi? Unday desa, ko'zi emas, qaytaga boshi... Boshi qulog'i aralash butunlay chirmab tashlangan, yod hidi anqib turibdi. Xolxo'ja kasalxonada yotganini bu gal darhol tushundi. Demak, yana tirik. Lekin oyoq-qo'lini qimirlatishga yurak dov bermasdi: kesib tashlagan bo'lsa-ya. Barmoqlarini asta qimirlatib ko'rdi, ammo oyoq... Bosh ko'tarib qarashga yurak betlamadi.

Eshik g'iyq etib, xonaga qiya shu'la tushdi. Hamshira kirib, derazaning og'ir pardalarini surib qo'ydi.

– Ha, qahramon! – dedi u. Ovozi yoqimtoy ekan.

– Qachon... olib kelishdi?

– O'tgan kuni. – Kampir ko'rpa-yostiqni chaqqon-chaqqon tuzatib, uyoq-buyoqni yig'ishtirarkan, o'z bolasiga gapirayotganday yalinar: – Endi ketib qolmagin, bolam. Mana joying yaxshi, qo'shnilaring beozor. Kecha ikki marta hushingga kelding-u odam tanimasdan yana... Mana, hozir ovqatlantiraman, dori beraman. Katta do'xtir keladi. Mana bu matolaringni boshqatdan bog'laydi. Bilaman, og'riydi, bir baqirasan, ikki baqirasan, keyin tuzalib ketasan-da, bolam. Ko'p ko'rganmiz, bizga ham oson tutma, bari mana shu ichkilik tushmagurning kasofatidan... Xudoyim-ey, yosh-yosh bolalar...

Kampir mehribon-u juda ezma ekan. Uning gapiga qaraganda, Xolxo'janing qonidan ham alkogol asari topilibdi, shundan keyin, albatta, mashinasini tekshirishmagan ham. Xolxo'ja kampirning bu xabarini eshitgandan keyin, boshqa javrashlariga quloq solmay qo'ydi. Obbo, Ochil maraz-ey, shu joyda ham Xolxo'jadan ayyorroq chiqdi: mayda-chuydagacha hisobga olibdi. Lekin qora niyati bilan ketdi – undan nari. Itning tilagi qabul bo'lganda osmondan suyak yog'ardi. It! Yotdan yorug'lik, itdan – chorug'lik chiqmas. Seni o'limdan qutqazgan kim edi, it! Ko'r bo'l, noshukr bo'lma!

Xolxo'ja sog'ayib chiqib ketishga astoydil qasd qildi. Endi Ochil yo'q (uning ko'p o'tmay kalamushday tirishib qotganiga amin), jin ko'zachaga qayta qamaldi. Shuning uchun u og'riqlarga tishini tishga bosib chidash berdi. Tushlarida o'zini qiyalab uchib ketayotgan mashinada ko'rib, baqirib uyg'onar, yarasini bexos urib olib, uzoq siqtanar, azobli muolajalardan keyin orom topib uzoq uxlar, kechalari taxtakachga tortib osib qo'yilgan oyog'iga qarab xayol surardi: mana, endi yashaydi u! Shu vaqtgacha o'tgan betayin umr umrmi? Endi uni ta'qib qilib, orqasidan yuradigan o'lim ko'lankasi yo'q, ichidagi sir ichida, uni sirtga chiqaradigan ahmoq Xolxo'ja o'ldi. Avariyada o'ldi. Yerto'lada ko'milib ketdi. Bu yotgan butunlay boshqa, dorilbaqoning ostonasidan ikki marta qaytib, es-hushini yig'ib olgan odam bu, ha. Bunday kayfiyat uning tezroq tuzalib ketishiga yordam berdi, albatta.

Ikki hafta deganda unga qo'litiqtayoq berdilar. Hamshira kampirning "qahramon-qahramon"

deb erkalashlari ham dalda bo'lib, hakkalagancha yo'lakka, hatto hovliga ham chiqadigan bo'ldi.

Kasalxona katta. Daraxtzor hovlini qurshab olgan korpuslarning har biri o'z nomi bilan: Xolxo'ja yotgan joy ortopediya bo'limi deb ataladi, ro'parada – kardiologiya, o'ngda – nevrologiya, hov narigi sarg'ish korpus – toksikologiya bo'limi. Asfalt yo'lkalarning ikki yonida gulzorlar, yashil o'rindiqlar, qisqasi, bemorlar uchun so'lim sayrgoh.

Bugun Xolxo'ja shu yo'lkalardan birida qo'litiqtayoq bilan yurishni mashq qilib ketayotsa, za'faronday sarg'ish o'sha korpus tomondan bukchayganroq, rangi zahil bir odam yaqinlashib kelaverdi. Orada yetti-sakkiz qadam qolganda dovulga duch kelganday sekinladi, surrang pijama yengini ko'ziga soyabon qildi; Xolxo'ja ham to'xtab, tayog'iga suyanib qoldi.

Bir xil bemorlik jomasi kiygan bu ikki kishi, ikki shumshuk – it-mushuk, bu dunyoda bir-birlarini ko'rmaslik uchun qolgan umrlarini berishga tayyor edilar. Oldinga bir qadam qo'ymay, tikilib qolishdi. Uzoq, juda uzoq tikilishdi. "Yo rab, sen ham qaytdingmi, sen ham tirikmisan?" degan xitob bor edi ikkalasining ham ko'zlarida. "Bo'lmasa, yerto'ladagi gapni ovoza qilishni endi ko'r!" der edi ikkalasi ham ichida. Va hamon tikilishar edi.

Ha, u ham tirik, bu ham tirik. Endi, to oxiratgacha ular bir-birlarini ta'qib qiladilar. Yana oldinda umr, yana hayot, yana gunoh, yana jinoyatlar... Azobli yo'lni baribir bosib o'tish kerak. Fanoda ham, baqoda ham. Xudovand bir insonga ikki dunyoni berib qo'yibdi. Ammo iymonni boy berganga ikkalasi ham harom ekan...

**Xurshid
NURULLAYEV**

To'lqinlarga naqsh soladi nur...

* * *

Toqqa chiqqan mohtob – musavvir,
Oqshom kumush rangga bo'yalur.
Soy yuzida g'aroyib tasvir –
To'lqinlarga naqsh soladi nur.

Maktub o'qir suv olmay nafas,
Mumtoz ovoz, sirli, shikasta.
Oy, cho'qqida dam olib bir pas,
Ko'k toqiga o'rlaydi asta.

Bulut cho'chir dadil hamladan,
To'ziy boshlar, chiqmaydi dami.
Oy yuksakda turar hammadan,
Yulduz bo'lmoq istar hamdami.

Chaqnoq ko'zlar ololmas hushin,
Yulduzlarga tashlamas nigoh.
Kecha uzra tengi yo'q husn,
O'z chiroyin bilarmikan oy.

Tangrim, mohtob buncha pariro'y,
Yarashgandir dog'i yuzining.
Oyni menga aylantirib qo'y,
Go'zalligin ko'rsin o'zining.

Ba'zilarga holin anglash yot,
Izohlanar ko'nglimning g'ashi:
Dahshatlidir, har bir mavjudod,
O'zligini bilmay yashashi.

* * *

Buncha qo'li sovuq kuz shamolining
Va chayir – bo'shatmas yoqamdan tutib.
Paxtazor yoqalab pakana tutlar,
Tizilib turishar nafasini yutib.

O'ydin-chuqur yo'lning enin erinmay,
Qayta-qayta o'lchar qarq'alar uzoq.
Cho'pon tahdididan tortadi hushyor,
Podadan uzilib qolgan bir buzoq.

Kezishdan toliqqan yukli bulutlar,
Cho'qqiga qo'nolmay qiladi parvoz.
Bargidan ayrilgan tut, tollar paxmoq,
Shox bilan o'ziga beradi pardoz.

So'qmoqlar o'rgimchak inidek, tog'lar
Yelkasiga yo'l-yo'l to'n ilgan kabi.
Tungi yomg'irlarning daldasi bilan,
Ko'chkiga aylanar jarlarning labi.

Bulut qamalida quyosh, qulay payt,
Tuman adirlarga tortadi qo'shin.
Yechib daraxtlarning zarbof to'nini,
Mezon bog' egniga ilar kuz tusin.

Ko'k yuzi qorayar – barglar alami,
Judolik dardidan qutulmoq og'ir.
Yaproqlarning yuvib jonsiz tanasin,
Motam qo'shig'ini boshlaydi yomg'ir.

Quyosh – musavvir

Uyg'onib, ilk ishi, berib e'tibor,
Maysalar yopingan oppoq bo'ziga,
Quyosh chapdast nurli barmoqlari-la,
Jilo bera boshlar barglar yuziga.

Yaproqlar girdiga tortar sarg'ich rang,
So'ng to'lar yashil sath qizg'ich xollarga.
Yangi kelinchakning uyiga monand,
Atlas ilib chiqar terak, tollarga.

Tog'larning cho'qqisin bo'yaydi oqqa,
Jilg'adan ayrilgan soy holi abgor.
Qo'l silkib uchgandek turna galasi,
Ufqning chizig'iga tizilib qator.

Rassomlik og'ir ish – toliqar quyosh,
Bulutga yuz artar, botadi terga.
So'ng mashqdan qoniqmay daraxt barglarin,
G'ijimlab otadi bittalab yerga.

* * *

O'smir, gapim kelmasin malol, –
Javobimdan ko'ngling to'larmi.
Meni o'rtab beryapsan savol:
"Ikkinchi bor sevib bo'larmi?"

Ishq oldida shuvutdir yuzim,
G'o'r bo'lganman baxtim kulganda.
Men boshqacha tutardim o'zim,
Ikkinchi bor sevib bo'lganda.

Orom bermay har ikki jonga,
Yongan edi rashkim gulxandek.
Ko'p vaqtimni berdim hijronga,
Ikkinchi bor sevib bo'lgandek.

Yashayapman yo'qdek hech kamim,
Lek yolg'izman – cho'ldek gul maskan.
Armon ichra o'tar har damim, –
Ikkinchi bor sevib bo'lmaskan.

Endi so'nggi bir gapni aytay,
Kim eshitsu balki kuladi.
Kelar bo'lsang hayotga qayta,
Ikkinchi bor sevib bo'ladi..

* * *

Kuz – barglar qavmining qismati ma'lum,
Dard yuziga urgan – za'faron rangi.
G'amgin izillaydi yel betakallum,
Tog' – fil minib borayotgan zangi.

Jonzotga bag'ritosh tunlar salqinin
Fe'lidan qorayar bulutlar beti.
Shamol topmoq bo'lib barglar farqini
Xazonlar uyumin qo'yadi titib.

Tashnalikdan soyning qurigan sho'ri,
Toshlari keksa chol tishidek siyrak.
Qirg'oq – yozda maysa to'shalgan so'ri,
Bo'yida qarg'alar kezadi ziyrak.

Tong o'tsa nurga yem bo'lishin anglab,
Aksar tun qo'ynida jon saqlar tuman.
Yig'inga qarg'alar bir daraxt tanlab,
Erinmay soatlab tuzar anjuman.

Mung ohang taratar kuzning yomg'iri,
Namiqqan atrofga inar ma'yuslik.
Shoxni, olti oylik qondosh g'amxo'ri,
Yaproqlar tark etar – alvido, do'stlik.

Bu yog'i endi qish, uzun ertakdek,
Sukunat tunlarning tegar joniga.
Uch oy chidasa kim, aniq, yetadi,
Boychechak mevasi – hayajoniga.

“Chaqmoq yorug‘ida

YOZAMAN”

**Vafo
FAYZULLOH**

Asqad Muxtor – XX asr o‘zbek-turk dunyosini butun fojialari ila, butun parvozlari-la mujassam qilgan buyuk adibdir.

Rauf PARFI

Sog‘inchi o‘rtaganda go‘zal, mardona, haq tuyg‘uning qadri bilinadi. Xumori tutadi... Bundan ikki yarim yillar oldin yorug‘ tuyg‘ular mo‘jizakori Asqad domlaning ora-chorada ko‘klam nasimiday ko‘ngilga oharli umid olib kiradigan she‘rlari ko‘rinavermagach, buning sog‘inchi nafis majlislarda qayta-qayta mavjlana boshladi. Bu to‘lqin to‘g‘onini buzganda bir safar uylariga telefon qildim.

– Dut, duut, dut, duut, – bir qisqa, bir uzun ovoz simda uzoq eshilib tursa-da, go‘shakni hech kim ko‘tarmadi. (Lekin tabiat sadosi oldida uning sir-sinoatiga g‘arq bir ko‘ngil olamni juda mushtiq, intizorlik bilan tinglab o‘tirgandek edi. Bu tilsimlar qamalida, xayollar zanjiridagi zotning so‘zini eshitishni kim istamaydi.) Keyin dala hovlilari telefon raqamini terdim. Go‘shakni domlaning rafiqalari ko‘tardi. Domlaning ahvollarini, yangi she‘rlarini so‘radim. U tomondan keskin javob bo‘ldi:

– Hozir xastalar...

Xasta odamni bezovta qilib bo‘lmaydi. (Ammo bu dil xasta bo‘lishi mumkinmi? Dard oydinligida uning ko‘ngil ko‘ziga nimalar jilvalanayotgan ekan? Ehtimol, bu Xayolni butun bir davr qiyshanglagan shaytonlar bazmi o‘rtayotgandir. Balki yurakka ochilgan darchadan malaklarning yashil ruhzoridagi shaffof yig‘ilari kirayotgandir...)

To‘qqiz-o‘n oy o‘tib “Tafakkur”da domlaning “Uyqu qochganda...” – “Tundaliklar”i chiqib qoldi. Nomining o‘zidayoq adabiy olamni yangilagan bu ruhiyona fikrlar o‘sha zukko Daraxtning har yoqqa sochilgan tilla yaproqlariday hazin, go‘zal, umidli... Xazina izlagan ko‘ngil unga duch kelganidan quvonmasligi, hovliqmasligi mumkin emas. Shodligimning boshqa tomoni yana xayolda u kishi bilan gurunglashish

imkoni tug'ildi, deb o'ylash edi. "Tuzalgan bo'lsalar, hech bo'lmasa, suhbatlarini olaman". Oldin telefonda bog'lanib, keyin xonadonlariga bormoqqa qasd qildim.

– Dut, duut, dut, duut,
– bu bir xil sovuq simlarning sadolari necha bora qaytarilganini bilmadim-u nihoyat, kun oxirlab qolganda go'shakni domlanning o'g'illari oldi. Odatdagidek, domlanning sog'liqlarini so'radim.

– Xastalar. – Suhbat shu bilan uzildi. Endi telefondan bezovta va raddiyali qisqa ovoz paydar-pay kelardi: – Dut, dut, dut...

(Buyam bir sirli she'rday edi...)

Hozircha gurunglari nasib qilmagan bu insonning bizga zamondoshligi hayajonga solar, oy ketidan oylar o'tsa-da, domla bilan muloqot hech xayolimdan ketmadi. Birdan yana bu mumkinday, kunlar to'sindan salqinlab qolgan yomg'irli mezon boshida xayolim charaqlab ketdi. Ammo bu safar oradan ikki-uch kun o'tib ketib, raqamlar qayta-qayta terilganiga qaramay, go'shakni hech kim ko'taray demadi.

– Dut, duut, dut, duuut...

Lekin bu ovozlari so'ngsiz davom etayotgan bo'lsa-da, domla bilan suhbatlashishga umid yanayam kuchaydi. Uning alangasi badtar ko'kka o'rladi. Keyin... shu ikki-uch

yil orasida dillashish va saboq doyasi bo'lgan "Yillarim"ni qaytadan ko'ngil ochdi. Bunga hamisha imkoniyat borligi ruhga quvonch guldastasini tutdi.

* * *

XX asr o'zbek she'riyati yaxshi she'rlarga serob. Asqad Muxtor bu she'riyatga o'zining katta hissasini qo'shgan iste'dodli adibdir. Rost, asr yo'rgagida quvvayi hofizasi zabardast shoirlar mo'l edi. Lekin mudhish o'ttiz yettinchi yildan keyin oltmishinchi yillargacha bu nafis dala tap-taqir bo'lib qoldi. Shu orada bu bo'tana daryoda, dili sayoz daryoda bitta Ko'prik sobit bo'ldi. Bu ko'prik Fitrat-u Cho'lponlarning go'zal ohanglari, hur fikrlarini Rauf Parfi, Abdulla Oripov, Erkin Vohidov avlodining o'tli hayajonlari, fikrchan ruhiyat ko'tarishlariga tutashtirdi.

Asqad Muxtorning sara she'rlari – fikr she'riyatimizning go'zal namunalaridir. Bu she'riyat 70-yillarda adabiyotimizda tug' ko'targan butun bir avlodni turtkilab uyg'otdi va ularning ildiziga singdi. Balki, shu jihatdan ham endi bu daraxtlarni silkitsangiz fikr yog'iladi... Shubhasiz, bu fikrlar yangi, salmoqli, ta'sirchan, hayajonga burkangan, jazavali. Ajoyibi – ular Asqad Muxtomikiga o'xshamaydi. G'aroyibi – ular o'z mo'jizalarini Asqad Muxtomikiga solishtirib, gumi-bo'ylarini o'Ichaganlar, o'sganlar – chuqurlashganlar. Asqad Muxtor she'riyati esa hamon ular bilan bas boylashadi. Ko'ngil mulki poygasi-ning sovrindori bo'lib yuradi...

Bu hassoslikning tilsimi qayerda? U qanday qilib Cho'lpon bilan Rauf Parfini bog'lay oldi? U nima uchun shaxssizlik girdobida ham

shaxs bo'lib qola bildi? Buni tasvirlash mumkin bo'lmasa-da, xayol aql selida qolgan go'zal va abgor ko'chalarga kirib chiqadi. Qirq yillab tosh yoqqan bu ruhiyat ko'chalarida qandaydir umid va ishonch topishning o'zi mo'jiza.

Asqad Muxtorning fikr she'riyati – o'tkir aql she'riyati, nozik fahmlar ohangzori, o'ziga xos ma'rifat manzili. Balki shu bois ham o'rtadagi qanchadan qancha ma'nisiz, madhiyaboz, jimjimali shig'irlar o'z girdobida o'zlari cho'kib ketganlari holda tabiiy ohang, insoniy so'z, rost hislar kemasi bo'lgan Asqad Muxtor she'rlari ko'magida ufq sari suzib borishga qayta-qayta ehtiyoj sezamiz. Bu she'riyat girdobida cho'kib ketilganda ham hurlar va durlar og'ushida nimaningdir ma'nisiga yetish arzirlidir... Axir, chin she'rning qonidan tatib ko'rish qanchalik saodatli.

Buning ustiga she'r yozib, tilga tushishning o'zi oddiy hodisa emas. Ammo buni astoydil ko'zlagan omma tilmochi maqsadiga erishishi, olqish gullariga ko'milib ketishi mumkin. Lekin undan-da noyob, hamisha, vaqtida qadrlanavermaydigan, birdan tushunish amri mahol, ahli xoslarning cho'qqidagi nigohi uchun yog'du bo'ladigan yana bir she'riyat bor. O'rislar lo'nda alfozda uni "intelektual", deb ta'rif berishadi. Ommaviy "ura-ura, hay-hay"chilik zamonida bu she'riyat bizda ham nihoyatda darmonsizlanib sho'ri qurishi borgan sari avjladi. Lekin shu davrda ham Asqad Muxtor

Asqad Muxtor she'rlari ko'magida ufq sari suzib borishga qayta-qayta ehtiyoj sezamiz.

intelektual she'riyatning tolibi ilmi, mahliyosi va dardisari bo'lib qolmay, o'rtalikda ustoz soniysi ham bo'ldi. Shu bois ham didi nihoyatda baland, ta'bi nozik o'zbek she'riyati o'sdi, turli yo'sinda shakllandi. Asqad Muxtor so'z maydonida bo'y ko'rsatganda esa bu san'atkorlik, zukko va go'zal ko'ngillilikning mo'jiza ko'rsatishi o'rni bo'shab, xazon qoplab, umidsizlanib yotardi. Bu yo'l uning zehni bilan umidlandi, ovozi bilan bezaldi, o'rganishlari bilan tuzaldi. Uning ko'p yaxshi she'rlari jahon she'riyati tajribalaridan xabardor, ularning eng avangard shakllariga xayrixoh, lekin o'zbekona his-fikrdan tug'ilgan miniatyuralardir.

* * *

Mana, bir fojining besh mangu lahzasi...
*Ko'chalarda ilon izi navbat,
 nonga, kerosinga, o'tinga...*

Bu-ku urushni ko'rgan-ko'rmaganning hammasiga birday ma'lum tasvir. Ammo shoir bizga fojialarning fojiasini topib beradi. Bunda mashhur Lutfixon aya tirikchilikni o'tkazish uchun emas, bola olish uchun, musibatxada sag'irlarning boshini silash uchun navbatda... Bu she'rda shunday nur balqiydiki, u fojining ustuni o'zbekona mehr timsolini bo'g'zidan olinganday yurakka quvonch ulashadi. Bu sarg'aymas tasvir yillar o'tgan sari ochiladi, ma'no teranligining bo'ylari xushbo'ylashadi. Unga umidning etagiga yopishganday yopishasiz.

Asqad Muxtor fikr suratini chizar ekan, voqea-hodisalar bahonasida hayotda ko'zga tashlanmaydigan, ko'ngilda esa sevinch-u g'ussaday, shafaq yallig'ida tovlanib turadigan mo'jizalar, hayot ma'nosini kashf qiladi. Ularni boshqa bir shoir "gullashi" dushvor. Uning "Yangam" degan mashhur she'ri bor. Bunday olsa, uning ustuxoni ikki jumla mana bu gapda o'z aksini topganday: "Yangaga birov farzandan gap ochsa, mening bolalarim

nobud bo'lgan, deydi urushda". Biroq fikrga oddiy gapday qaray olmasligimizning boisi – unda iste'dodgina topa oladigan fojia qirradi mujassam. "Yangam"dan yuzlab ayollarning romanlarga sig'maydigan uqubatlari bosh ko'tarib turadi.

Umuman, eng navqiron davri urush pallasiga to'g'ri kelganidanmi, shoirda, bu mavzuda xotirali, tiniq tasvirlar anchangina. Ular bir-birini takrorlamasligi baxtiga, ruhiyat tilsimlarini tahliliy sharhlashi bilan yanada jozibali. "Tush" she'ri xotiraga keladi. Ayollarning tushida ham janggohdagi erlari. Ular har kuni tushlarini otinga so'ylab, undan ta'birini so'raydilar. Birovi qaldirg'och ayvoniga qo'nganini gapirsa, biri tushida ilon ko'rganidan ho'ngrab yig'laydi... Ta'birchi otin esa bularning barini yaxshilikka yo'yib, xotinlarni umidlantirishga urinadi. Ammo, she'rxon uchun muhimi qaldirg'och jangchining vataniga eson-omon qaytishi, ilon-

ning yo'l, oynaning diydor, deb ta'bir qilinishi, millatning ruhi haqidagi ramzlar ekani, timsollar tilida olamni anglashga urinish tasviri bilan diqqatni jalb etadi. Bu ayollar ichida bir qizning kelib-ketib, o'z tushini aytishdan cho'chishi esa, yanada sirli va ruhiyona:

*U qiz ham endi yo'q, uning o'rnida
Bir ayol yuradi suqumsizgina.
Uzoqlarda o'lgan jangchi yigitning
Tushlarida qoldi qizgina.*

Har tugul dangal bu fojiyanavislikning quyuq rangi, sel qiluvchi ohangi adog'ida umid guli ochilib turadi. Uning "Izlar" nomli o'n oltiligida jismi-joni yarador jangchining vataniga qaytgandagi ilk kunlari og'ir taassurotlari odatiyday chizib kelinadi-yu, siyratning umidli holati so'nggi pallada oshkor qilinadi. Buning quvonchidan bo'g'zingizga yorug' yig'i keladi.

*Borsak – qo'shni bog'ga kirib ketgandi
Yog'och oyog'ining izlari...*

She'riyatning qudrati ham shu-da. U bizga cheksiz musibatlar changalzorida ham umid baxsh etadi, ko'nglimizdagi hayotsevarlikni, bahoriy ishqning vatanini topib beradi:

*Oshiqlar niholday tebranib so'rar
So'layotgan bahordan:*

*Hayhot
Ketarsan sendan so'ng nima bo'ladi?
– Hayot. Hayot. Hayot.*

Bunday go'zal va ezgu satrlarni o'qiganingiz sari uqqingiz, ruhingizga joylab, ko'klarga ketgingiz keladi. Axir, ular chaqmoq yorug'ida yozilgan. Axir, ularning abadiyati shunda. Shundan bizga birodarligi. Xudo xohlasa, hali Siz bilan juda ko'p gurunglashamiz, dardlashamiz – Asqad domla!

* * *

Adib esa yarim yil o'tmasdan, 1997-yil bahorida bu yorug' olamni tashlab ketdi. Asqad domla bilan hayotda uchrashib, gurunglarini olish orzusi men uchun Qiyomatga qadar armonga aylandi.

Endi o'ylayman: biz yoshlar Asqad Muxtorni shaxsan bilmay-tanimay nega unga intilganmiz? Ulug' asarlarining mutolaasi yorqin taassuroti bois, albatta. Biroq shuning o'zi uchungina emas. Davralarda Asqad Muxtorning butun va yetuk shaxsi, ma'rifati-madaniyati, ziyoliligi, millatni ozod ko'rish yo'lidagi o'ziga xos oqilona kurashi haqida gap-so'zlar har zamon qulog'imizga chalinib, yuraklarni to'lqinlantirib, umidlantirar edi. Oradan qanchadir o'tdi, bilmadim, qo'limga: "Asqad Muxtor zamondoshlari xotirasida" ("Ma'naviyat" nashriyoti, 2003) kitobi tushdi. Va ayni shu kitob bois ham Asqad domla shaxsiyatiga oid talay savol va qiziqishlarimga bir qadar aniq javob topdim. Jonkuyarligi, mardligi, fidoyiligi, dovrug'i yuragimni quvonchga to'ldirgan bo'lsa, og'ir xastalikka chalinib, juda azoblanib bu dunyodan ketgani bag'rimni o'rtadi. Bugungi ziyolarimizning peshqadami, o'shanda talaba bo'lgan Ibrohim G'afurov o'tgan asrning 50-yillarini xotirlab, yozadi: "Hech kim yoshlarga Asqad

Muxtorchalik do'st emas deb tushunardik". Hali havaskor ijodkor Asqad Muxtorning "Opa-singillar" romani haqidagi taassurotlarini bir kichik taqriz qilganida, adib yosh do'stini oldiga chaqirib, roman kitob holida nashr etilayotganini aytib, so'ng-so'z yozib berishni iltimos qiladi.

Holbuki, dovrug'i sobiq Ittifoqning chekkalarigacha yetib borgan adibga istagan tanqidchi bu so'zni bajonidil yozib berishi mumkin edi. Yo'q, adib romanini targ'ib-tashviq qilishdan oldin, undan ham yuksakroq maqsadni ko'zlaydi – yosh umidli ijodkorni rag'batlantirib, parvozga chog'laydi.

Asqad Muxtor bilan yonma-yon ishlash toleyida yozilgan, universitetni bitiriboq, "Guliston" jurnalida ish boshlagan, sevimli shoirimiz Abdulla Sher e'tirof etadi. "Asqad aka hech kimga hech qachon iltimos qilmasdi. Bir

safar esa shu an'anani "buzgan" edi..." Gap shundaki, u radio-komitet boshlig'i Ubay Burxonovga shaxsan iltimos qilib, uning qo'l ostida ishlayotgan Tohir Malik va Erkin A'zamni o'z jurnaliga o'tishga ruxsat berishni so'raydi. Bu ham yosh iste'dodlarga ijod qilish imkoniyatini kengaytirish, ijodiy muhitning markazida bo'lishga imkon yaratish edi. Men hech bir vaqtli nashrda "Guliston" jurnalidagidek mehnat tartibi – ish soati 11 da boshlanib, 17 (5) da nihoyasiga yetishi deb belgilanganini eshitmaganman. Bu jurnal xodimlarini ishga o'ralashib qolishdan asrash, ijod qilish va erkin bo'lish uchun amaliy mehribonlik, ijodkor psixologiyasini

tushunib, shunga ko'ra ish tartibini joriy qilish edi. Shu favqulodda adolatli tartib va demokratiya bois ham "Guliston" jurnali o'tgan asrning 70-yillarida yurtimizdagi adabiy nashrlarning karvonboshisi bo'ldi.

Asqad Muxtor qo'ldan kelganicha, jur'atli va iste'dodli yoshlarning Qizil imperiya tajovuzida juvonmarg bo'lib ketmasligiga urinardi. Shoir Abdulla Sher jasur tengdoshi Asqar Qosim qismatidan so'zlaydi. 60-yillarning oxiridagi Yozuvchilar uyushmasidagi 500–600 kishi yig'ilgan mushoiralardan birida Asqar Qosim Imperiya zulmiga qarshi she'rlaridan birini o'qiydi:

*...Ko'rmas edim bunchalar xo'rlik,
Agarda men o'ris bo'lib tug'ilganimda.*

Bu she'rni eshitgan tumonat muxlislar o'rnidan turib, shoirni olqishlaydi.

"Ertasiga esa Yozuvchilar uyushmasiga tegishli idoralarning xodimlari kelishadi va Asqar Qosimovni topib berishlarini so'rab, u bilan "suhbat" qilishmoqchi ekanliklarini aytishadi. Uyushmaning ijodiy ishlar va, ayni paytda yoshlar bo'yicha kotibi Asqad Muxtor "mehmon"lar bilan bamaylixotir, bafurja gaplashib, Yozuvchilar uyushmasi aynan ana shunday yoshlarni tarbiyalash, ularni to'g'ri yo'lga solish uchun mavjud ekanligini tushuntiradi. Xullas, Asqad aka Asqarni ajdaho og'zidan olib qoladi". (Talabaligimiz kechgan 80-yillarda ham o'n yillar oldin sobiq tuzum tazyiqi bilan xo'rlanib, qurbon bo'lib ketgan Asqar Qosimning mardona she'rlari og'izdan-og'izga ko'chib yurardi. Xuddi o'zining taqdirini bashorat qilgandek, yana bir istibdod qurboni ulug' shoir – Usmon Nosirga bag'ishlangan she'rda shunday satrlar bor edi, u hamon xotiramda turibdi:

*Tirik turib seni to'rda ko'rmadim,
O'lik ko'rib seni go'rda ko'rmadim!..)*

Iste'dodli yoshlar, ayniqsa, yurt-xalq ozodligini orzu qilib, Cho'lpon-u Fitratlar yo'lini boshqacha bir tarzda tutgan yosh ijodkorlarga

hujum bir kun ham to'xtamas, jallodlar va tajavuzkorlarning shotirlari-da qiyofalarini ming turda almashtirib, o'zbekning mungini ko'rsatmaslik, har bir nidoni qiyratish payida bo'ladi. O'zbekiston Yozuvchilari-ning 1984-yilgi qurultoyida endi iste'dodli shoir Rauf Parfi mahdudlikda, davrning "ulug'"ishlariga befarqlikda urib chiqiladi. Asqad Muxtor esa ayni shu g'araz, noxolis tanqidlarga raddiya o'laroq Rauf Parfining "Sabr daraxti" (1986) kitobiga so'z boshi yozgan. Maqolaning nomiyoq sovet mafkurasi haybarakallochilariga haqli javob edi: "She'r – shoirning ijtimoiy vijdoni". Maqola nihoyasida Asqad domla umidli shogirdini go'zal bir duo qilib, ishonch bilan deydi: "Kichik jilg'alar daryoga olib chiqadi".

Ajabki, Asqad domla iste'dodlar himoyasiga oqilona so'zi, nufuzi bilan imkon qadar harakat qilar ekan, bu bilan o'ziga hurmat-ehtirom xirmonini yig'ib yurmagan. Guruhbozlikdan ham uzoq bo'lgan. Buni Yaratganning roziligi, haqiqatning tantanasi uchun, ruhiyatlarning hur bo'lishini astoydil istaganidan qilgan. O'ziga nisbatan maqtoov va alyorlarga esa sovuq, juda bo'lmaganda, bee'tibor, eshitmaganday qaragan. Beixtiyor xotiramga Qur'oni karimdagi ogohlantiruv keladi: "Alloh maqtanchoqlarni sevmas". Shoir Rauf Parfining bir suhbatida o'z og'zidan shu luqmani eshitganman: Ustoz (Asqad Muxtor)ga bir marta she'r bag'ishlab, tavba qilganman. Xotira kitobda taniqli shoir va adib Mashrab Boboyev ham ustози A. Muxtorga bag'ishlangan she'rini keltirar ekan, "Ustozga yoqmagan bo'lsa kerakki, hech nima demagan edi" deb yozadi. She'r ajoyib, unda maddohlik yo'q, fazilatlar go'zal bir tarzda darj etiladi. Asqad Muxtor o'ziga nihoyatda talabchan bo'lganidan ham indamagan, Mashrab akani xijolatga solishni istamagandir. Maqtoovga hushi yo'qligini boshqa shogirdlari ham ko'p aytishadi.

Bu ham birinchi navbatda komil bir shaxs bo'lishga intilish alomatidir.

O'tgan asr boshida millat oydinlari ma'rifat ila ommani uyg'ontirish, ilm bilan istibdoddan qutulish yo'lida ulug' bir harakatga kelganini, Turkistonda jadidchilik boshida Mahmudxo'ja Behbudiy turganini, jadidlarning ko'tarib chiqqan masalalari, aytgan fikrlari bugun ham dolzarb ekanligini endi-endi amaliy bir e'tirof etishga o'tdik. Bu jabha hukumat miqyosida mavjlanyapti. Zero, bunga ma'nani biz muhtojmiz, axir. Asqad Muxtor o'z zamonida buni chuqur anglagan, bu jadid, ma'naviy islohotchi bobolarimizni yuragidan sevgan, ular hayot yo'lini o'rganish ta'qiqdaligiga qaramay, bunga bel bog'lagan olim-u ulamoga ixlos qilar, aytmasa ham o'zining ularning izdoshi, o'quvchisi deb bilgan.

Shuning uchun o'z imkoniyati darajasidan chiqib ham shonli o'tmishimizni o'rganuvchilarni qo'llab-quvvatlar, kishi bilmas ularni qizil mafkura balo-qazolaridan himoya qilishga tirishar edi. Birgina misol. Akademik Matyoqub Qo'shjonov shunday xotirlaydi: "1981-yil avgust oyida Til va adabiyot institutini mafkura jihatidan tekshirish uchun nufuzli komissiya tuzilib, Toshkent shahar partiya komiteti jadidizmni oqlovchi, millatchilik g'oyalarini tashviq qiluvchilarni izlaydi. Ularga Yozuvchilar uyushmasi rahbariyati ham yordamga shoshiladi. "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasining bosh muharriri Asqad Muxtor

*Yoshlik qaytib kelmaydi.
Lekin go'yo yoshlik
qaytib kelganidek
mo'jizaviy bir hissiyotni
ko'p bor boshimdan
kechirganman.*

esa sho'roviylarning g'arazli niyatini fahmlab, asosiy hujum zarbi institut direktori (O'shanda M. Qo'shjonov institut rahbari bo'lgan V.F.) boshiga tushishini tushunib, qalqon tutadi. (Buning uchun rahmat eshitmasligini bilgan, albatta... V.F.). Gazetaga V. Tyurikovning institut direktori haqidagi ijobiy maqolasini beradi. Ushbu maqolaga ko'zi tushgan Yozuvchilar uyushmasi kotiblaridan biri zudlik bilan bosh muharrirni huzuriga chorlaydi. Tekshirish ketayotgan paytda bu maqolani nega berdingiz deb o'shqiradi. Shunda Asqad Muxtor kotibga qarata: "Kechagina "Pravda" (SSSR Kommunistlar partiyasining bosh nashri ekaniga ishora qilib)da institut direktorining katta maqolasi e'lon qilindi. Siz bu gazeta rahbarini ham kabinetigizga chaqiring-da tanbeh bering! Jazosini olsin", deydi-da, eshikni yopib chiqib ketadi". Buning o'zi ham jaddidchilik harakatini qo'llash, millatni mahdudlikda tutishni istab, o'yin bilan hujum qilayotganlarga go'zal bir "fint", oqilona kurash, kurashda birodarlik edi. Asqad Muxtorni yaqindan bilgan hassos adib Xayriddin Sulton shuning uchun ham buyuk ustozini "O'tgan asrning so'nggi jadidi" deb atagani diqqatga sazovordir.

Asqad domlaning ijodi kabi shaxsi ham go'zal ibratdir. Undan har bir qalamkash ibrat olsa arziydi. Kingadir quyidagi hujjatimiz, juda mayda-chuyda tuyilishi mumkin. Bizningcha esa unday emas. Adibning o'g'li Temur Muxtorov "Men dadamni hech qachon ichgan yoki chekib turgan holda ko'rmaganman" deb yozadi. Shu ma'lumotning o'zi dahriy, araqxo'r jamiyatda Asqad Muxtor Qur'on amri bilan yashagandek taassurot beradi. Muqaddas kitobda Alloh taolo shunday marhamat qiladi: "O'zingizni halokatga tashlamang!" Hadis-u sharifda esa, mo'min banda o'ziga ham, o'zgaga ham zarar yetkazmaydi, deya o'git beriladi. Asqad Muxtor esa ichkilikbozlikning oqibati yaxshi bo'lmasligini yosh iste'dodlarga uqtrishdan ham charchamasdi. Turkiy xalqlarning

mashhur adibi, O'zbekiston xalq yozuvchisi To'lepbergen Qaipbergenov Asqad Muxtor bilan yosh yozuvchi sifatida uchrashuvlaridan birida bu ogohlantiruvni shunday eslaydi: "Aqli butun ijodkor qalamni shisha bilan ulfat tutmaydi".

Va umuman Asqad Muxtor o'zbek adiblari, o'zbek adabiyoti bilan, avvalo, turkiy qardoshlarimiz tanish bo'lishligini, o'rtada chambarchas birodarlik, birlik bo'lishini istab, shu yo'lning jonkuyarlaridan bo'lgan. Ijodi esa turkiygo'y yozuvchilarning aksariyati tomonidan qadrlangan. Jumladan, dunyoga dong'i ketgan, sobiq Ittifoqning eng oliy mukofotiga tirikligida musharraf bo'lgan uch qardoshlarimizdan biri, boshqird shoiri Mustay Karim juda kamtarinlik bilan shunday deydi. "Asqad Muxtordek ijodkorlar har yili tug'ilavermaydi". Qolaversa, Asqad Muxtor o'zbek adabiyotini jahonga chiqishida, sara asarlarimiz maromiga yetkazilib tarjima qilinishida sobiq Ittifoq davrida oltin ko'priklar bo'la olgan. U "Tundaliklar"ida istiqloqlarga yetgandan keyin yetti-sakkiz yil o'tib ham biron-bir yaxshi asarimiz rus tiliga tarjima bo'lmaganidan haqli kuyinadi. Buni sobiq Ittifoqning tarqab ketishiga bog'lamaqlik kerak, deya, inqilobgacha ham ancha-muncha badiiy-tarixiy durdonalarimiz bu tilga tarjimalar qilinganligi tarixiy dalillar bilan ko'rsatib, hammasi ixlos va fidoiqlikka borib taqalishini uqtiradi. Uning badiiy tarjima haqidagi mana bu fikrini esa oltin qoida qilsa arziydi: "Tarjimonidan aniqlik talab qilmang. U chizmakash emas, rassom!".

Ochig'i, chin adabiyot targ'ib-talqini siyraklashib ketayotgani qatorida, qalamkashlarning o'zi ham e'tibor va dabdabaga haddidan osha o'ch bo'lib qolganday. Bu jarayon atayin mualliflar tomonidan tashkillashtirish urfga-da kirib ketdi... Bu bilan ulug', yangi asarlar targ'iboti qilinmasligi, yosh va o'rta va keksa adabiyot vakillariga e'tibor qilish kerak emas demoqchi emasman. Balki xolis va muxlis e'tiborni ko'ngil istaydi. Me'yori va mezon buzil-

masa. Foydali tanqidlar ham bo'lsa, o'zimizdan ketib qolmasak. Bu borada ham Asqad Muxtordan o'rnak olsak, faqat yutamiz. Yetuk ziyolilarimizdan biri bo'lib yetishgan Tohir Malik eslaydilar: "Yozuvchilar uyushmasida ishlayotganimda Asqad akaning yetmish yillik to'ylarini o'tkazish bo'yicha tadbir tayyorlab, kotibiyat hukmiga havola etdik. Kotibiyat tavallud to'yi o'tkazish haqida qaror qabul qildi. ... Kotibiyat majlisining ertasiga ertalab Asqad aka keldilar. Qo'llarida ariza. Mazmuni: "Xalq qiynalayotgan paytda mening to'y qilishim yarashmaydi..." 80 yoshga yetgan ulug' yozuvchi Lev Tolstoy ham bu ulug' sanani yubiley qilishga qarshi norozilik bildiradi, to'xtashish payida yelib-yuguradi, ammo tantanalarini to'xtatishga qurbi yetmaydi... Biz ikki adib shaxsida o'xshashlik izlayotganimiz yo'q. A. Muxtorni Tolstoy boboga tenglashtirmoqchi ham emasmiz. Shunday ham Asqad Muxtor Tolstoy ijodining muhibi edi, uning shaxsini, shaxsiy hayotini sinchiklab o'rganib ham ibratlangan. Tolstoyning bir turkistonlik bilan uchrashuvidan ilhomlangani esa nasriy ijodining cho'qqi nuqtalaridan biri. Ammo yuqoridagi voqeada Asqad domlani dabdabalardan nari bo'lish, kamtarinlik, o'zini ko'zko'zlashni istamaslik, maqto'vni jini suymaslik, millat oldidagi mas'uliyat shunga undagan, xolos.

* * *

Yana shunday aziz on yetdi. Asqad Muxtorning dilbar she'rlarini juda sog'indik. Shunday kunlarda ul zotning tavalludi yuz yilligini yurt-davlat miqyosida nishonlashga kirishildi. "Sharq"da muhtasham bir kitobda "Tanlangan asarlar"i nashrini tayyorlayapmiz. Kitobning boshida o'sha o'zi mo'jaz, haybati ulug', ma'nosi ko'p qavatli she'rlar. O'rtada roman, qissa va hikoyalardan iborat, o'tgan asrning 60-yillaridayoq dovrug'i olis Amerikaga yetib borib, yirik sharqshunos E. Olvort "Hamon ta'sir kuchini yo'qotmagan" deb e'tirof etgan

nasriy asarlarining saralari, kitobning so'ngida esa sochilgan ma'naviy javohirlari "Uyqu qochganda..." – Tundaliklar. Shu ajib mutolaa, ziyoli maktab ta'sirida bo'lsa kerak, tunda ham uyg'onib ketaverdim. Tongga yaqin ko'zim ilinganda tush ko'ribman. Allaqanday katta bir qog'ozda she'riy misralar. Qo'lda o'chirg'ich bilan o'chirib kelinyapti. Qora qalamda yozilgan edi-da... Ammo bir yerga kelganida bir she'r hech o'chmadi. Sharikli ruchkada yozilgan yashil siyohdagi misralar chiqib kelaverdi. Yarim uxloq, yarim uyg'oq bir tarzda – tush va hush orasida: "E, bu Asqad Muxtorning she'ri-ku!" deb yuboraman-da, butunlay uyg'onib ketaman. Turiboq korrekturasini uyga olib kelganimga ko'zim tushib, uzoq payt qo'lga olmaganimdek, yana ovoz chiqarib she'rlarni o'qishga tutinaman.

"El-yurt" she'ri nihoyatda do'lvor va o'ychan o'zbekning butun umrlik hayotining eng muhim daqiqalari, kunlari el-yurtsiz ma'nosiz va zabun, dushvorligi haqida yolg'izlikdagi mardona, teran iqror. Boshqa bir millat vakili tom ma'noda bunday to'xtamga kelishi mumkin emasday!

Asqad Muxtor hayotni hamma narsadan ustun qo'ygani sababli ham shoir she'rlari qaytariqsiz va yashovchandir. Uning ta'rifini ham o'zi qiladi: She'r juda ham go'zal... yana hayot she'rimdan ming qatla husndor ekan ("Uxlamay"). Xotirada emas ekan yoshlik, Yoshlik shu hayotning o'zida ekan ("Eslab yoshligimni..."). Bu misralar sodda tuyilgani bilan dialektikasining zalvoriga qarang. Ma'naviy umr falsafiy tarzda mavjlanadi.

So'z haqida har bir shoir o'z ta'rifi bo'lishiga intiladi.

*Gomer kabi mangukka tanla uni,
Mangu yonar topsang agar qalovini.*

Asqad Muxtorning bu she'ri ohangi masnaviy bir vaznda bitilgan hazrat Navoiy dostonlari kabi qulog'im ostida jaranglaydi. Tashbehli talab ham shu darajada katta, har bir

shoir, dunyo nozimlarining ustodi Homerday bo'lishga chorlanyapti.

Badiiy asar ruhan qanday bo'lishi borasida bahslar tinmaydi. Asqad shoir buni shunday tasavvur qiladi, tasvirlaydi:

*Kitobxon orzular qanotida uhsin,
Vujudi titrasin muqaddas darddan.
Hayratdan nafasi ichiga tushsin,
Bilmasin qaysi zum uni o'zgartgan
("Bosh satrlarda").*

Biroq shoirming ijodkordangina emas, insondan ham talabi, she'riyatga mehri, munosabati shunchalik ko'lvor va otashin: *Seni tanimagan sho'rliklar ayanch* ("She'riyat"). Ushbu satrni dunyo she'riyatining bilimdoni, yangi she'riyatimizning ulug' vakili Rauf Parfi "She'riyat" atalmish she'riga iqtibos qilib oladi. Zero, bu shoh satr ila insonlarning qismati so'zga, she'rga munosabat ila ikkiga ajraladi, go'zal va mudhish bo'lishini fikr qilgan o'zicha ko'raveradi. Qalbi so'qirlarga nisbatan ulug' bir yig'i, marsiya shu bir misrada hayqirib yotibdi.

Ana shunday betakror she'rlari ila Asqad Muxtor she'riyati 60-, 70- va 80-yillarda ko'z ochgan, jumladan hassos shoirlarimiz bo'lib qolgan A. Oripov, Sh. Rahmon, hatto Muhammad Yusuf ijodiga qanday ta'sir qilganini ravshan kuzatish mumkin. Bu shoirlarning hech biri ustozga zarracha o'xshamasa-da, undan o'rganishlari, ilhomlanganlari, bir mavzuda butunlay yangicha go'zal she'rlar yaratganlarini sezmaslik mumkin emas.

Asqad Muxtor tabiatan yumshoqko'ngil odam bo'lganini o'zi-da aytadi. Bu boshqalar ko'nglini ayaganlaridandir. "U yurak va ongning tarbiyasidan darak beradi" (I. G'afurov). Lekin she'rda uning uchun, avvalo, haqiqatni mardona aytishdan bo'lak maslak bo'lmagan:

*Astoydil yolchidim do'stlar, do'stlardan,
Yillar daryo kabi muzlaganida
Shular olib o'tdi meni muzlardan,
Shular meni ko'tarmadi ko'kka,
Xato qilganimda shular bopladi.*

Tasavvur, tafakkur, ilm, zavq va shavq, falsafiy va psixologik hayot maktabining saboqlari o'quvchini esankiratib qo'yadi.

“Eshik qoqayotir elligim. Tavba...” misrasi bilan boshlangan bir bet hajmidagi sarhisob ushbu she'rdagi bir inson butun umrida kechiradigan achchiq va totli qismat real haqiqat, kinoya, ramz, afsus, sir, nimkosa, tag qatlam fikrlar quyunida o'quvchi tasavvurida jonli tiklab beriladiki, harakatdagi hayot davomida tafakkurga ham cho'mib nimalarni eslamaysiz o'zingizcha. Uning aksariyat she'rlari ana shunday ulug' bir maksimal taassurot yasaydigan siqiq, qatlamli, lutfi, nutqi, ohangi, realiyasi o'xshamasdir. Shakli esa o'zgarib, qalqib, fikr va zalvoriga hamohang vujudni qamrab, qalbni zabt etadi. Zavqlanib ta'lim olasiz. Men tuyganimni o'nlab qog'ozlar qoralashdan tiyilib, mana bu she'rlarni hech bo'lmaganda sanamasdan-da o'tish katta yutqiziqday. “Qo'r”, “Biror soat”, “Portret”, “Xom olma”, “Sendan seni yaxshi bilar xotining”, “Eslaysanmi jonim, u chog'larni...”, “Tun qo'ynida”, “Turdi – Majnun”, “Umr nega shirin”, “Bolalikda...”, “O'tar-ketar”, “Ikki gul”, “Insonlikning ma'nosi o'zgardi”, “Chegaradan o'tganda...”, “Zarrama-zarra”, “Telba daryo ekan, umr degani...”, “Boychechak”, “Ikki eshik orasi”, “Mendan nima qolar”, “Navo”, “Ayajonimiz”, “Mo'jizalar”, “Maktab”, “Tunda”, “Asliga to'g'ri” kabi yuzlab she'rlari borki, ularni faqat she'r deb bo'lmaydi. Tasavvur, tafakkur, ilm, zavq va shavq, falsafiy va psixologik hayot maktabining saboqlari o'quvchini esankiratib qo'yadi. Rostdan ham ularni sharhlashga ruhoni quvvat yetmaydi. Asqad muallimning o'zlaridan oshirib bir narsa deyolmaymiz: *“She'rni tahlil qila boshlasalar, g'ashimga tegadi. Bahorgi sof havoning kimyoviy tarkibini ham tekshirish mumkin. Ammo, undan ko'ra,*

shunday ko'krak to'latib nafas olgan yaxshiroq emasmi?” She'riyatni sevganlar uchun ana shu musaffo havoday Asqad Muxtor she'rlari.

Shoirning “Hamid Olimjonga” degan mumtoz she'ri bor. U Hamid Olimjonning eng yaxshi she'rlaridan biri “O'rik gullaganda” turtkisida yozilgani aniq. “Derazamning oldida bir tup o'rik oppoq bo'lib gulladi” (H.O.). Jarayonlarning davomiy maromi ham uyqash. Ammo butunlay yangi, falsafiy xulosasi yana ham teran, shafqatsiz va umidbaxshdir. Demak, mavzu, voqealar o'xshashligida shoh asardan butunlay farq qiladigan, uning ta'siridan mutlaq chiqib ketadigan, yorib o'tadigan asarlar bitish daho adibgagina nasib qilar ekan. Shu she'rdan oxirgi bir parchani keltirishdan oldin adib ijodiy laboratoriyasidan ham nishona bera oladigan, yaxlit hikmatlar qatorida, Xudo umr bersa, kelgusidagi asarlarning rejaları bo'lib-da qolgan, boshqa ijodkorlarimiz uchun tarixiy shaxslar hayotini yozishga undalغان, turtki bergan “Tundaliklar”dan yarimtagina iqtibos keltirishdan o'zimizni to'xtata olmadik. Zero, shu ikki og'iz gap ham ijod mohiyatidan, chinakam so'z san'atkorining hissiy-aqliy qudratidan mujdalar beradi: “Yoshlik qaytib kelmaydi. Lekin go'yo yoshlik qaytib kelganidek mo'jizaviy bir hissiyotni ko'p bor boshimdan kechirganman. Bunday hissiyot ko'ngilda va xayolda yangi roman yoki qissa tug'ila boshlagan chog'larda vujudimni qamrab oladi”. Bu ilhom onlari! Ayni she'rga ham daxldor.

*Bari o'tar ekan, biz ham o'tarmiz,
Hech kim osmonga ustun bo'lmaydi.*

O'shanda ham

G'ussalarni yengib

O'rik oppoq bo'lib gullaydi!

Ishxonamning derazasidan tashqariga qarayman. Laylak qor yog'yapti. Osmondan hali yerga tushib ulgurmagan qor parchalari ko'zimga negadir o'rikning uchib tushayotgan oppoq gullariga juda ham o'xshardi...

1996. oktabr – 2019. dekabr

Nafisa DAVRON

Baxt guli

(Hikoya)

O'sha yili paxtalar rosa qiyg'os ochilgandi. Biz paxtakorlarga ko'maklashish uchun hasharga borganimizda keng dalalardagi momiq paxtalar ko'zni yashnatib turardi. Terganimiz sayin bo'ynimizga osib olgan etagimiz og'irlashib, etagimizdan toshib ketardi. Go'yo biz ham mana shu keng dalalarda unib, o'sganday tuyulardi menga. Ayniqsa, paxta dalasining qoq o'rtasida eng go'zal manzara namoyon bo'lardi. Bu bepoyon oqlikka aylangan dalalar butun yer yuzini qoplaganday, cheksizlikka aylanib ko'zimizni quvontirardi. Kengliklar quyoshning zarrin nurlarida yaltirab, tovlanar go'yoki oqlik nuri ingan pag'a-pag'a oppoq bulutlarni eslatardi.

Biz o'smirlilikning alg'ov-dalg'ovli, tushunniqsiz, xayoliy, betashvish, sirli va yoqimli, ertaknamo tuyg'ularidan mast bo'lib yurardik. Yosh-yalanglarning gurros kulgusi ko'ngillarga bir dunyo hayajon berardi. Tog'ni talqon qiladigan, beqiyos kuch ichimizda makon qurgan damlar edi. Sirlarimizni bir-birimizga aytib so'ng anchagacha kulguga qolib goh o'zimizcha shodlanib, goh tund bo'lib ham yuborardik. O'zimiz hali tushunmagan, ketma-ket kelayotgan rost-u yolg'on, sof va o'tkinchi tuyg'ulardan mast-u mustar bo'lib,

bir-birimizga rosmana sirdosh bo'lardik-da, so'ng ertasiga ayamay sotardik. Kim-kimga oshiq, kim-kimni sevib qolibdi, sevgi izhor qilibdi, darhol ovoza bo'lardi. Men esa sir saqlashga ustaligim bois, kimni yoqtirishimni hech bir odam bilmasdi.

O'sha kipriklari uzun, sochlari tim qora, ko'zlarida esa quyoshday jilolanadigani qalbim malagi edi.

U men tanigan odamlar ichida eng yaxshisi deyish mumkin. Doim qovog'ini solib yurganidan uning yoniga yaqinlashishga biroz hayiqishardi. Sinfidoshlarim juft-juft bo'lib paxta terishar, kulishib gaplashishar, qizlar yigitlarning atrofida, yigitlar qizlarga oshiq-u beqaror parvona edi. Ular kech tushganida sevgi maktublari bitishar, bir-birlari haqida suhbatlashishni yoqtirishardi. Men esa ularning ustidan kulardim, ammo hech sir boy bermasdim. Garchi charchamasakda sodda gurunglarimizni bir-birimizga berish uchun jo'yaklar tepasida o'tirib ancha qolib ketardik, uzundan uzoq suhbat qurardik. Ular sodda va mantiqsiz bo'lsa ham biz uchun qiziqarli, hayajonli, sirli, sehrli edi. So'ng esa muallimning baqirig'ini eshitib gurra solib hammamiz egatlarga shoshilardik.

Men uning yonidagi jo'yakda paxta terardim, ko'raklardan unga atab qo'g'irchoq boshlar yasardim va egatiga qo'yardim, unga berishga botinolmasdim. Uning ko'nglini og'ritib qo'yishdan qo'rqib bir og'iz ham gapirmasdim. Ha, men shunday sevardim, unsiz, qiynalib, bardosh berib bariga. Uning erkalik va yoqimlilik ingan yonoqlarini, kulgusini, nafas olishini his qilib, eshitib, kuzatib turardim. U paxta terayotganida tishlarini mahkam yopib berilib ish qilar, asalariday g'o'ng'illagan tovush bilan o'zi yoqtirgan qo'shiqni xirgoyi qilar, o'zi bilmagan holda qo'shiqni balandlatib aytardi. Bu yoqimli qo'shiq men haqimda, deb xayol qilardim. U ham menga befarq emasdi nazarimda.

*Soy bo'yidayo turgan yigit
Qosh-ko'zini suzgan yigit
Bilakuzugimni olgan yigit-o
Olgan bo'lsang ber bilakuzugimni-o-o-o*

So'ng u yoq-bu yoqqa alanglar hech kim eshitmaganiga amin bo'lib terimni davom ettirardi. Men esa uni go'yo sezmaganday g'o'za poyalariga berkinib olib og'zimni berkitib maza qilib kulardim va unga tobora mehrim oshib borayotganini sezardim. Bu sinfdoshimga mehrmidi yoki boshqa tuyg'umidi shuni haligacha tushunmayman. Nima bo'lsa ham men undan sira ayrilgim kelmasdi, har kuni egatlardan yonma-yon paxta terib ketaverardim, etagidan to'kib qo'ygan uyum paxtasiga men ham paxtamdan olib qo'shib qo'yardim va buni hech sezdirmasdim. Qilgan ishimdan xursand bo'lardim. U so'rasa bas, ichishga olib yurgan suvimni, paxta etagimni va hatto onam olib bergan medalyonimni ham unga berishga tayyor edim.

Uning o'ng yonida bir sinfdoshim bo'lardi, nuqul mening Baxtigulimga gap otardi. Mening esa bundan xunobim oshar, ohim falakkacha

borardi-yu u qizga yetmaganiga alamim qaynardi. Bir kuni bir yangilikdan esankirab qoldim, nima ekan Sodiq mening Baxtigulimga oshiq bo'lib qolibdi, bu gap endi qayoqdan chiqdi ekan deya rosa o'yladim, jahlim chiqqanidan shu kun paxta termadim va ularni poyladim. O'sha Sodiq – pachoqni borib rosa do'pposlagim keldi-yu, avval mish-mish tarqatganni topib undan rostini bilishim kerakligini reja qildim. Sodiq o'zi boshqa maktabdan kelgan yuzi yapaloq bir bezori bola edi. Ammo uning shijoati, so'zamolligi qizlarni o'ziga rom qila olardi. Bunga sira shubham yo'q, men ham unga havasim kelardi. Biroz hasad ham qilardim. Mening Baxtigulim, u o'zi boshqacha qiz, hech kim unga tenglasha olmaydi, hatto malika bo'lsa ham. U barcha qizlarning a'losi, men uchun eng chiroylisi Baxtigul edi. Bizning uyimizda barglari yashil va jigarrang, go'zal yoqimli gul bor edi. Uning kamon qoshlarini ko'zlarim bilan xayolan chizardim, qizil olmaday yonoqlaridan bo'sa olardim, unga tikilib to'ymasdim, ko'zlarimni yumib uni doim yonimda yurganini, menga nimalardir so'zlayotganini tasavvur qilardim. Xayolan u faqat meniki edi. Shu kundan boshlab anchadan beri sir saqlab yurgan muhabbatim uchun kurashishga bel bog'ladim. Men o'z gulimni qayoqlardan kelgan bir bezoriga berib qo'yarkanmanmi. Kim biladi u bizni maktabga qanday kelib qolgan. Men qizlarga yoqadigan so'zlarni topib, ularni oynaga qarab o'rgana boshladim, turli rejalar tuzdim.

“Baxtigulim, sen uyimizdagi menga, faqat menga kulib turgan gulga o'xshaysan, men uni doimo parvarish qilaman, barglarini o'pib qo'yaman. Gulga ko'zim tushganida yolg'iz seni o'ylayman. Men uchun yagonasan, men sen bilan”, yo'q uyog'iga hali erta, o'zimcha shu so'zlarni bir varaq qog'ozga yozib, sevgi haqida bir she'r bitdim va

cho'ntagimga buklab soldim. Dala ancha uzoq edi. Shiypondan yarim chaqirimcha yurishga to'g'ri kelardi. Bu esa menga o'ylab, haya-jonimni bosib olishga yetardi. Uning ortidan ergashdim, yuragim tez urganidan boshqalarining so'zlarini eshitish qiyin kechardi, oyoqlarim ham o'zimmniki emasdi, bor diqqatimni o'sha xat olgan edi, uni qanday berishni o'ylab borardim. U esa nozik qo'lidagi tillarang yaltiroq soatchasini u yoqdan-bu yoqqa silkitib sallona ketib borardi, na buncha xotirjam bo'lmasa u, men esa ustimda og'ir xarsang bosganday horg'in uning izidan tuyaday lo'killab borardim.

“Sevsang bir azob, aytoymasang yana bir azob”, deb tog'am bekorga aytmagan ekan. Mana hozir u kishini holini anglagandayman. Bilishimcha tog'am ham menga o'xshagan sal bo'shangroq yigit bo'lgan ekan. Xatni o'sha kuni bera olmaganimdan tuni bilan uyqum kelmadi. Yulduzlarni sanab, ularga alamimni aytib tongni ham ottirdim. Ertasiga Baxtigulni uyidagilar kelib olib ketishdi. Cho'ntagimdagi xat esa o'z egasini kutib, sarg'ayib, chetlari yirtilib ketdi hamki, egasiga yetmadi...

Shundan bir oycha keyin biz maktabga chiqdik, ammo u yo'q edi. Men o'zim o'tiradigan partani to'ldirib uning ismi va o'zimmikini qo'shib teng sevgi qilib yozib tashlagan edim. Ishonsangiz partaning ochiq joyi yo'q edi. Hamma yoqda qo'shuv, teng, sevgi. Shu kuni darsni tinglamay partaga tikilib xayol surdim, uni sog'inardim, ko'rgim kelardi. Bu tuyg'uning nimaligini tushunmasdim, menga qanday kirib kelganini bilishni ham istamasdim, muhimi men unga oshiq edim. U kelganida yuzma-yuz turib jur'at bilan, hech ikkilanmay unga bor gapni aytaman, uni yaxshi ko'rishimni, u siz menga yashash og'irligi va yana hokazolarni, ming marta takrorlardim ichimda. Ertasiga, u keldi. Hamma bilan bir-bir so'rashib menga ham “qalaysan” deb kulib qo'ydi. Haykalday qotib qolgandim, unga aytiladigan so'zlarim,

ming martalab takrorlaganim barisi qayoqqadir uchib ketgan edi. Buning nimaligini bilmasdim, meni qiynayotgan bo'lsada bari bir yoqimli tuyg'u edi.

– Qalaysan, qalaysan. Uning so'zlari jonimga rohat olib keldi, bosh iring'ashga ham holim qolmagan, terlab ketgandim...

Buni ikkimiz ham sezgandik, ko'nglimiz juda yaqinligi, o'rtamizda ko'rinmas nimadir bor-u u bizni goh tortib, goh uzoqlatib turganday edi. Biroq menga jur'at yetishmasdi. Uni xafa qilib qo'yishdan qo'rqardim. Uning ko'ngli men uchun baland-baland tog'lar qa'rida, samoning ko'z ilg'amas yerlarida, kimsasiz sayyoralarda makon topgan, hech kim topa olmaydigan joyga yashirib qo'yilgan edi.

Shu kuni kechasi bilan o'zimga so'z berdim, ertaga unga aytoymasang ham o'sha g'ijimlanib ketgan savil maktubni berib bu tiyiqsiz azoblardan tezroq qutulishni o'ylab chiqdim.

Ertasi kuni maktabga hammadan avval borib eshikka termulganicha uni kutardim. Hamma keldi, faqat Baxtigul bilan uning dugonasi hamon kechikardi. Sinfga uning eng yaqin dugonasi kirib keldi. Ko'zlari qizargan, jiqqa yosh edi.

Baxtigulni mashina avariyasiga uchrab olamdan o'tganini aytdi. Ko'nglimda unga bog'langan iplar birvarakayiga uzilganidan bir qalqib ketdim. Mening ilk, sof muhabbatim tipirchilab jon taslim qilar, men esa uni jimgina kuzatardim. Uning meni tark etganiga ishonolmasdim, mening baxt gulim,

Baxtigulim, derdim nuqul...va hozirgacha ishonmayman. Chunki uning surati mening qalbimda abadiy go'zal va betakror qilib chizib qo'yilgan, menga kulib qarab turibdi. Uni boshqa hech qachon ko'rmadim. Uning yosh joniga o'lim va tobut kelgan edi. O'sha tun men tangridan jonimni olishini, uning yoniga borishimni yig'lab iltijolar qildim, yalinib, yolvordim. Menga tobora tor bo'lib qolgan dunyoda usiz yashashni tasavvur ham etolmasdim. Ammo men hamon yashayapman, faqatgina uning yodi bilan, uning ko'zlari bilan ko'raman, u bilan suhbatlashaman va o'sha yarim baxtimning qachondir yana menga qaytishini kutib yashayapman...

U hozir mening yonimda men bilan birga kitob o'qiyapti, keyin ikkimiz to'zonlarda to'zg'ib yotgan kuz xazonlari bosgan bog'da sayr qilamiz. Ulkan yong'oq daraxti tagida kelajagimiz haqida suhbatlashamiz, bir-birimizga sevishimizni aytamiz, mehrga yo'g'rilgan so'zlarni takrorlaymiz, qo'llarimizni tutib aylana-aylana bulutlar bag'rini makon etamiz. Bu musaffo, o'kpar bulutlar dunyo yaralgandan buyon shunday, kimnidir taklif qiladi, kimnidir kuzatadi, uning yana boshqa ishlari ham bor.

Bazan o'sha ko'z o'ngimda nobud bo'lgan qush haqida o'ylayman, u ham menga o'xshab oshiq bo'lganmikan, suyuklisini zimdan o'ziga ayto olmay suyub-suyub yurganmikan, o'sha go'zal, jonsiz kabutarim menga aytmadan qayoqlarga uchib ketding, men hamon seni kutaman, kutaman...

“BAHODIR HAQIDA BAHODIR...”

Shu sarlavha besh yillar oldin tushimga kirgan edi. Tushimda sarlavhani qo‘yib: “Siz bu dargohni tark etganingizda, biz endigina shu ostonaga yaqinlashib qolgan edik”, deya maqolani yoza boshlaganimni ham aniq eslayman. Qachon yozaman? Yozishga haqlimanmi? O‘zimga shunday savollar berib yurdim. Qancha vaqt meni o‘sha sarlavha va “Bahodir Sodiq” ismi ta‘qib qildi. Bilmadim. O‘yladim. Bahodir Sodiq qadami yetgan yerlardan o‘tdim. Ayrim shovotlik yaqinlari, tanishlari bilan tanishdim. Niyatim qat‘iylashdi: ruhiga, avvalo bir duo, Qur‘on tilovat qilib, Bahodir Sodiq to‘g‘risida manbalar to‘pladim. Oradan yillar o‘tib, manbalarni, xotiralarni bir-bir kuzatib mavzuga

qayta qaytdim. “XX asr o‘zbek tanqidi antologiyasi”ga maqolasini kiritgan edim. Umid Bekmuhammadning “Xotira uyg‘onsa go‘zaldir” risolasi chiqdi.

Mavzu yana meni izidan ergashtirdi. Shoir Xurshid Davrondan Bahodir Sodiqning bir kitobi chiqibdi, degan xabar keldi.

Bahodir Sodiq yozganlarini o‘qidim. “Hayratning ikkinchi umri” maqolasi “... Ko‘hna Urganchda bir darvoza bor; yoshi mingdan oshgan. U o‘zbekning eng qadimgi darvozasidir”. Ko‘hna Urganchga, “Qirq mulla”, Shayx Kubro hazratlari maqbarasi ziyoratiga borganda o‘sha darvozani, bu mahzun “dunyodagi barcha darvozali va darvozasiz shaharlarga qarshi yashayotgan shaharsiz davroza”ni men ham ko‘rganman. Ammo bu “ichkarisi yo‘q davroza”dan falsafa chiqarish

va uni o'tmish hamda zamona she'riyatiga mantiqan chuqur bog'lash uchun Bahodir Sodiq tafakkuri kerak bo'ladi. Bahodir Sodiq yozganlarini o'qiyman. Mantiqli, bezakli, fayzli, bironing tahririga muhtoj emas. Uning yozgan tanqidlari asosli, inkor qilib bo'lmaydi. Odamning havasi keladi. Yozadigan bo'lsang, "Bahodir Sodiqdek" yozmoq kerak. Uning maqolalarida yosh munaqqidlar uchun ibrat bor. Shu sabab "XX asr o'zbek adabiy tanqidi antologiyasi"ga Rauf Parfi she'rlarini muxtasar, ammo chuqur tahlil etgan "Ko'zlardagi dunyo" maqolasi kiritgan edim. Shoirga "poetik tuyg'ular rassomi" deb baho beradi u va: "Unda har bir fikrning o'z rangi bor, ohang, bo'yog'i bor". She'rdagi ranglar, ohanglar, bo'yoqlar – yosh munaqqid topgan bebaho topildi. Bahodir Sodiq o'zi ham she'rlar yozgan va ko'ngliga yaqin shoirlarning she'rlarini olimona, shoirona sharhlagan. Hali-hanuz xazina o'laroq talqin qilinmay yotgan Muhammad Rahmon she'rlari sharhiga bag'ishlangan maqolasida "Poeziya – yurakning tabiat bilan, insoniyat bilan va o'z-o'zi bilan gaplashadigan universal tilidir", deb haqqoniyatni yozadi. Xurshid Daronning "Qadrton quyosh", "Shahardagi olma daraxti" she'riy to'plamlarini tahlilida o'zi topgan tizim va nazariy mezonni taqdim etadi. "She'riyatni his qilmagan odam insonni ham, tabiatni ham seva olmaydi" – Bahodir Sodiq adabiy maqolalarida falsafiy fikrlaydi. Shu yoshida g'arbning Kant, Shelling, Vordsvort, Feyerbax kabi allomalari asarlarini o'qiganiga, sharqning Mashrabdek qalandar shoiri ijodini matniy tadqiq qilganiga odamning aqli hayron qoladi.

Men "Bahodir Sodiq" ismini 1986-yili birinchi kursda shoir Berdi Rahmat akadan eshitgan edim. Ukasi Berdimurod bizga kursdosh. Berdi Rahmat aka bilan nima munosabat bilandir ko'rishsak, albatta, do'sti Bahodir Sodiqni, uning Eshon bobosi va

otasini, Shovotga borganlarini eslar va meni o'ziga qandaydir yaqin olishini sezar edim. Go'yo yo'qotgan kimni, nimanidir topgandek Berdi Rahmat akaning ko'zlari chaqnar va Bahodir Sodiq to'g'risida to'lib-toshib, hayajon bilan so'zlardi. Hanuz shunday... Berdi Rahmat akaning do'sti xotirasiga bag'ishlagan "Deraza" degan she'ri bor:

*Dardi-hasratimga bu olam tordir,
Shaharni kezaman telba-devona.
Hasratli yuragim mehrga zordir,
Endi shodlik menga begona.*

Chin do'stini, yurakdoshini yo'qotgan odamning dard-u hasratlari chin va samimiy bo'ladi. Berdi Rahmat aka juda ta'sirli she'r yozgan. O'qiyotgan mahali odamning bo'g'zi va qaboqlariga yig'ining asorati kelib tiqiladi:

*Tramvay chinqirib to'xtar bekatda,
Tushaman ko'z yosh-u g'amni yetaklab.
"Yo'q" so'zi qiynalar og'ir bir dardda,
"Bor" so'zin topolmay qiynaladi qalb.*

*Qadamlar imillar deraza sari,
Chaqirmoqqa tosh izlab cho'zilar qo'lim.
"Olimlar uyi"ning derazalari
Mening bu holimga termuladi jim.*

Beixtiyor ko'zlar yoshlanadi. Talabalar shaharchasidagi o'sha binolar... Yoshlarning shovqin-suronlari, orzulari bilan to'la... Endi bu binoda istiqomat qilayotgan, har gal mitti tosh tirqildisi bois derazadan qaraydigan do'st yo'q. Bu uy ham, deraza ham motam tutadi. Shoir har gal shu bino yonidan o'tar ekan, odatiga ko'ra do'stini chaqirmoqchi bo'ladi. Ammo do'st yo'q, aslida chin do'st juda qahat bo'ladi:

*Ko'zimdan armonlar tirqirab oqar,
Xudo, hech kimsani solma bu ko'yga.
Qadrton deraza do'stimsiz boqar,
"Bor" so'zin topolmay qaytaman uyga.*

Iztirobli yurakning bir izhori bu. Yig'lab yozilgan bunday she'rlar yig'lab o'qiladi. Berdi Rahmat tabiatan hazilkash va quvnoq inson. Ammo gurning maromi, xotiralar do'stining o'limiga yaqinlashgan sari shoirni g'alati bir ma'yuslik egallaydi; kayfiyati asta o'zgaradi, go'yo qayg'udan cho'kadi. Charaqlab turgan quyosh nursizlanadi, orasta osmonni bulut qoplaydi go'yo. Ma'yuslik... Yuragidan bir iztirobning ohi, nadomat nolasi, xo'rsinish sasi eshitiladi. Ko'p narsaga qo'l siltab beparvo ketadigan Berdi Rahmat aka do'stini eslaganida jiddiy odamga aylanadi. Yurib borayotgan bo'lsa, albatta, to'xtaydi. O'tirgan bo'lsa, hurmati uchun o'rnidan turadi. Buni birov sezadi, birov sezmaydi. Ammo chin do'stga hurmat shunday bo'larkan-da!

Garchand chin olamga safar qilgan bo'lsa-da, havasi keladi odamning shunday sodiq do'sti borligiga Berdi Rahmat akaning. Afsuslarga cho'madi odam shunday do'stini yo'qotish uchun hali shu kunga dovur dili izillab, har xotirga olganida telba-devonavor ko'ygga tushadi u. She'r agar inson madhi bo'lsa, inson sha'ni uchun bitilsa, undagi bebaho fazilatlar misralarga ko'chadi va go'zallashadi.

Negadir Bahodir Sodiqni eslaganda har kim boshqacha kayfiyat – uzoq-yaqin xotiralari girdobiga sho'ng'iydi. Shoir Bahrom Ro'zimuhammaddan Bahodir Sodiqning Shovotda – suv tagida bardosh-chordona qurib, qo'llarini ko'ksiga ayqashtirib o'tirgan holi haqida, Bahrom akaning o'zi Toshkentga ishga kelmoqchi bo'lganida Bahodirning bobosi Yunusxon eshon huzuriga borib, duo so'raganida “amal etishi lozim bo'lgan ikkita muhim gap” aytgani to'g'risida

*Bahodir Sodiq-
ning iste'dodiga,
sezimiga,
bilimiga,
fahmiga,
asarlariga qoyil
qoladi odam.*

eshitganman. Yunusxon eshon – o'zi bir dunyo tarix. Tuman hokimi bo'lgan ixlosli bir mansabdor uning uyi oldidagi qudug'idan suv ichish uchun borishga botina olmay birovlardan iltimos etib, bir chelakda suv oldirib ichgan ekan... Shoir Abduvali Qutbiddin o'ziga I.Kant kitoblarini o'qishni Bahodir Sodiq tavsiya qilganini eslagani yodimda. Shoir Aziz Said Bahodir Sodiqni yelkasiga xorazmcha chopon tashlab olgan, Qur'onni tajvid qoidasiga mos tilovat qiladigan, juda salobatli bir inson sifatida eslagani yodimda.

Yaqinda Yozuvchilar uyushmasi binosida shoir G'ulom Egamshukurni ko'rib qoldim. Eshitib yurganman. O'zini ko'rmagan ekanman. Qayta ko'rishdim. Bahodir Sodiqqa bag'ishlangan she'rini eslatdim. Bir ism ortidan bir lahzada eski oshnalarga xos ilqlik, samimiyat paydo bo'ldi. Qarang, garchand bu olamni tark etgan bo'lsa ham, imon egasi, o'zidan yaxshi nom

qoldirgan odam nisbatan uzoq odamlarni bir lahzada yaqinga aylantirar ekan-da. G'ulom akaning Bahodir Sodiq vafoti munosabati bilan yozgan she'ri "Kunduz marsiyasi" deb nomlanadi.

*Aslida tuproqqa intiql bu yurak,
Ko'rganlarim – hammasi armon.
Kechalar bo'zlaydi, kechalar ojiz,
Ovutaman men ham o'zimni hamon.*

Yosh bir yigitga bag'ishlangan marsiyalarni o'qib, to'g'risi, yoshgina joni bilan Yaratguvchi dargohiga ketgan Bahodir Sodiqsiz qolgan bu adabiyot va adabiyotshunoslik haqida o'ylanib qoladi odam.

Mirzo Kenjabek o'sha payt Bahodir Sodiqqa bag'ishlab "Do'st xotirasi" she'rini yozadi.

*– Yosh joningga soqol muborak!
Kel, navqiron chol.
– Soqolimdan kulmang, – deysan sen,
Men qaytyapman
O'tmish sari,
Ajdodlar sari!*

Bahodir Sodiqning soqolli suvratini ko'rganman. Mirzo Kenjabek she'rida shu qiyofa sharhi, Bahodir Sodiq a'moli bor.

"Sening qoralama satrlaringda Tirilmoqda edi qaytadan Ko'hna Xorazmning mo'rt tomirlari" – Bahodir Sodiq iqtidori va ehtirosiga o'rinli baho. Ammo uning "O'tmish sari. Ajdodlar sari" juda erta qaytgani uchun shoir afsusda, armonda, yig'ida. Uning kulbasiga endi do'sti kelmaydi, ruhi keldi eshikni qoqmay.

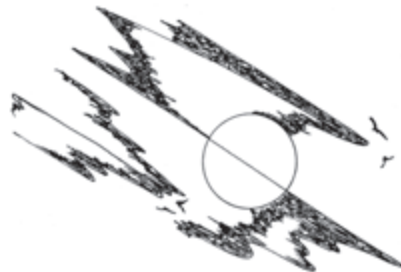
Xorazm allomalariga chinakam izdosh bo'lishga munosib bir inson yigirma bir yoshida dunyodan ko'z yumdi, Alloh uni rahmatiga olgan bo'lsin.

Odam qandaydir o'zini ulug'lar, yaxshilar, ahli iymon, ahli taqvo safiga qo'shigisi keladi. Bahodir Sodiqning iste'dodiga, sezimiga, bilimiga, fahmiga, asarlariga qoyil qoladi odam. Uning yozganlari hammamiz uchun ham qadrli, ayniqsa, men uchun. O'zimning shunday pokiza bir inson bilan adash bo'lganimdan faxrlanib ketaman. Maqola shu iste'dod va ismga ehtirom izidan maydonga kelgandir balki...

Gapimning tuganchi shuki, bu olamga bahodirlar kelaveradi, bahodirlar ketaveradi; bu olamda chin bahodirlar nomi abadiy yashab qoladi.

Ildirgi: Ushbu maqola tuganchiga yetmay yotar edi. Niyatimni kimdandir eshitib, o'z da'vati bilan shu ishimni oxiriga yetkaziga ko'mak bergan Berdi Rahmat akaga rahmat.

Bahodir KARIM

E'zoza ALIMOVA

1997-yili tug'ilgan.
Nizomiy nomidagi Toshkent
davlat pedagogika universiteti
talabasi.

Bahoroyning savoli

– Oyi, nega ismimni
Qo'ygansizlar Bahoroy?
Qanday ma'no bor bunda,
Oddiymasdir, hoynahoy?

– Nafis, nozik bo'lsin, deb
Shundayin nom qo'yganmiz.
Doim quv nab yursin, deb
Shu ismni suyganmiz.

Sen tug'ilding bahorda –
Isming qo'ydik Bahoroy.
Unutma, ona qizim,
Bu isming ma'noga boy.

– Nega unda, oyijon
Sizni derlar Gulchiroy?
Tug'ilgansiz-ku yozda,
Ismingiz emas Yozoy?..

– Nima gap, ayt-chi, **Hamdam?**

“Guruch” deya ataymiz

– Olib kelgan mushuging
Chiroyli ekan, bolam.
Hovlida sakrab, o'ynar,
Quvonchi ham bir olam.

O'g'lim, uning ismini
Kel, birga qo'yaylik “Mosh”.
Onasining gapiga
O'ylanib dedi Bektosh:

– Mushukchamning ismini
Atamaylik bunday deb.
Axir, noma'qul ishni
Men qanday ko'rayin ep?

Do'stim o'z mushugiga
Qo'ygan-ku ushbu nomni.
Bunday deb atamaylik,
Xafa qilib Ilhomni.

Momiq bu mushukchaga
Mehr bermoqqa shaymiz.
“Mosh”ga yaqin bo'lsin, deb
“Guruch” deya ataymiz”.

Qochoq qorbobo

Uyga kelsa onasi
O'g'li yig'lardi shu dam.
Hayron bo'lib so'radi:
– Nima gap, ayt-chi,
Hamdam?

– Qor yog'di, qorbobomning
Yonida birpas turdim.
Sovqotib qolmasin, deb
Uyga tez olib kirdim.

Qorda sovqotmasin, deb
Qo'ydim pechka yoniga.
Ketdim oshxona tomon
Orom berib “jon”iga.

Keyin topa olmadim
Uni hech bir xonadan.
Hattoki, so'rab ko'rdim
Qo'shni qiz Marjonadan.

Uyimizga suv to'kib,
Juda tez tark etibdi.
Qoldirib faqat burnin
Qayergadir ketibdi.

TAQDIR *bezagi*

*E*rta tong... Saharning mayin yellari quyoshning ilk nurlaridan yuzlarimni qizg'angandek, qop-qora sochlarimni u yondan bu yonga olib, o'ynay-o'ynay meni uyg'otib yubordi. Bu ham yetmagandek, quyosh nuri bilan kipriklarim ko'zlarimni bir-biridan qizg'anishib, go'yo rashk qilishardi.

Nihoyat, kipriklarim taslim bo'ldi. G'olib bo'lgan quyosh xursand bo'lib o'z nurlarini yanada yorqinroq socha boshladi. Bundan ko'zlarim qamashib ketdi. Qushlarning ovozi esa, "biz ham shu yerdamiz", degandek, quloqlarimni junbushga keltirayozdi. Borliqning go'zal "tortishuvi"dan yuzlarimga yangi kunning ilk tabassumi yugurdi. Tangrimga bugungi tongning shukronasini aytdim...

Narigi xonadan o'g'lim va kelinimning tonggi suhbatini eshitilib turardi. Ular menga oshiq qushchalarni eslatishadi. Ba'zan chug'urchug'ur qilib allanimalarni gaplashishadi, kulishadi, ba'zan tortishib ham qolishadi. Yana sekin-asta ovozlari pasayib, pichirlashga tushib ketishadi. Ko'z tegmasin, ular bir-birlariga uzukka ko'z qo'ygandek mos. Ulardan ko'nglim to'q. Qushchalarim ham bir kun

Dil BONU

1972-yili tug'ilgan. Toshkent davlat pedagogika universitetining o'zbek va qozoq filologiyasi fakultetini tamomlagan. "Qalbim ko'zgusi" nomli she'riy to'plami nashr etilgan.

o'z polaponlarini uchirma qilishadi. Baxt nashidasini suradilar, albatta, shu damlarda men ham ularning naqadar ulg'ayganliklarini ko'rib, bahramand bo'lib yashayman. O'shanda nafaqat baxtli ayol va ona, balki mehribon buvijon ham bo'larman.

Har bir tongning o'z fayzi va qadri bor. Har bir tongning hayotimizdagi o'z o'rni bor. Bugungi kunni xotiralarda eng yaxshi kun bo'lib qolishini niyat qilib yangi kunni boshladim va yana bir bor "Allohim, bergan tongingga shukur", deb o'rnimdan turdim.

Voy, esim qursin, axir bugun tadbirim bor edi-ku, ishga barvaqtroq borishim kerak. Tezda ishga otlandim. Tadbirda munosib ko'rinishda bo'lishni xohladim va sochlarimni turmaklatish uchun ayollar sartaroshxonasiga yo'l oldim.

Yo'l-yo'lakay atrofimga nazar solarkanman, go'yo tevarak-atrof o'z fayzini yo'qotgandek edi. Go'zal tongning beg'ubor nurafshonligi, quyoshning iliq nurlari, o'ynoqi shamol, sho'x qushlar avvallari hadya etgan hislarning bugun butunlay aksini tuya boshladim.

Chunki, ko'chalarni doim to'ldirib, unga husn-u tarovat beruvchi insonlar deyarli sanoqli. Bu "koronavirus" balosi qayerdan chiqdi o'zi, bilmay ham qoldik. Hamma vahimada, uyiga qamalib olgan. Qanchadan qancha korxonalar va zavodlar, davlat idoralari o'z faoliyatlarini vaqtincha to'xtatishgan. Ta'lim-tarbiya ham masofadan berilyapti.

Mana, bugun karantin yumshatilganiga bir oy bo'lishiga qaramay ko'chalarda deyarli odamlar ko'rinmaydi. Menimcha, ko'pchilik hali ham kuchaytirilgan karantinda. Ba'zi korxonalar hali ham o'z ish faoliyatini boshlagani yo'q. Shunday o'y-xayollar bilan ko'zlagan manzilimga qanday yetib kelganimni sezmay ham qolibman.

Sartoroshim Nigina derazadan mening kelayotganimni ko'rib, yugurib tashqariga chiqdi. Bechora qizga ham qiyin bo'ldi. Ikki bolasi bilan yolg'iz o'zi ro'zg'or tebratadi. Yolg'iz yashash, yolg'izlik... Bu – ayol uchun

mashaqqatli sinov... Aslida, bu yoshda turmush o'rtog'ining mehriga to'yib, erkalanib yashaydigan davr. Eh yoshlar, nega faqat oyog'ingizning ostini ko'rasizlar-a?! Turmush kechirish oson emas, hayot deb atalmish jang maydonida bizga qarata har doim musht tayyor turadi. Unga chap bera olish va kuchliroq zarba qaytarish uchun esa sabrmatonat, bezavol ma'naviyat, kuchli iroda va mehnat talab qilinadi.

Nigina: "Voy opajonim, judayam sog'inib ketdim sizni", – deya quchoqlashib ko'rishdi. Ichkariga kirdik. Shu payt, chamasi, o'ttizlardan oshgan erkak ayolini yetaklab sartaroshxonaga kirib keldi.

Ayolning ust-boshi qarovsiz bir ahvolda, eri bilan urishganmi, ko'zlari ko'p yig'laganidan qizarib, shishib ketgan edi. Ko'ngilxiralikdan so'ng, xotini bir xursand qilmoqchiga o'xshaydi, deb o'ylay boshladim. Ammo tezda yanglishganimni tushundim. Notanish erkak shosha-pisha xotining sochini sotmoqchi ekanligini aytdi. Tavba, deysan odam. Axir, aytishlaricha, ayollarning sochi mahshardagi kiyimi ekan. Bu erkak xotini bu dunyoda yaxshi kiyintirolmagani yetmagandek, bechoraning u dunyodagi kiyimidan ham mahrum qilmoqchi. Shuncha mashaqqat bilan o'stirilgan sochni arzimagan olti yuz ming so'mga sotmoqchi. "Eh nodon erkak, bilagingda kuching bo'la turib, xotiningni husniga, sochlariga, ko'z tikdingmi?!"

Aslida, sochlar ayollar uchun latofat, nazokat va husn-u jamol belgisidir. Shuning uchun uni avaylab-asraymiz, yo'qotmaslikka harakat qilamiz. Biroq o'zbek ayollari uchun erning xohishi – qonun.

Nigina ayolning sochlarini turmagidan yechgan edi, sochlar sharsharadek, pastga tushdi va jilolanib dilni yayratdi. Afsuski, bunday go'zallikni his eta olish, undan zavqlanish har kimga ham nasib etavermaydi. Bugungiga o'xshash holatlarni ko'rib achinib ketasan, kishi. Bunday uzun, serjilo va

mayin soch borligini umrimda birinchi marta ko'rishim edi. Sochning uzunligi bir yarim metr dan oshadi-ya. Bu qop-qora sochlar, ko'zimga go'yo ayolning butun tanasini yomon niyatli odamlardan berkitib turgan qora pardadek ko'rindi. Shu payt taniqli xonanda Sherahli Jo'rayevning "Soch emas bu, sharshara-ku, sharshara..." degan qo'shig'i yodimga tushdi.

Bechora ayol churq etmasdi. Erkak esa Nigina bilan tinmay sochning narxini baholashardi. Men sekingina ayolga yaqinroq keldim.

– Singlim, nega sochingizni kestiryapsiz? Qarang, juda chiroyli va qalin ekan.

– Karim akam sochimni sotib, shu pulga xorijga ketish uchun chipta olmoqchi.

Shu payt ichimda jang boshlandi: yaramas, notavon erkak, vijdonsiz, manqurt...

– Voy, shunga soch kestirish shartmi, boshqa yo'lini topa olmadingizmi?

– Uyda oz-moz yig'gan pulimiz bor edi, unga o'zlariga kiyim olarkanlar...

– Hm.

– Mayli, xorijdan kelgunlaricha ko'p-ko'p yuvsam, yana o'sib ketar.

Shunday dedi-yu, xo'rsinib-xo'rsinib ruhiyatidagi siniqlikni yashirishga urindi.

Ayolning sochlari uchun bu qadar kuyinishi, xo'rsinishdan boshqa chora topolmay, har-har zamonda chuqur oh tortishi bundan besh yil oldingi mashaqqatli kunlarimni yodimga soldi...

Kuz fasli edi. Kunlar soviy boshlagan. Atrof sap-sariq libosga burkangan. Daraxtlar erinibgina silkinib, barglarini to'kmoqda. Uzoq-uzoqlardan qarg'aning yoqimsiz ovozi eshitilib turardi. Oyoqlarning ostida xazonlar besaranjom.

O'sha kunlari negadir boshim tez-tez og'riydigan bo'lib qolgandi. Boshida parvo qilmadim. Bilasiz-ku, biz – o'zbek ayollari, bir joyimiz og'risa, qachonki, chidab bo'lmas darajaga yetmaguncha, shifokorlarga murojaat

etmaymiz. Chunki, hayot tashvishlarimiz sog'ligimiz haqida qayg'urishga imkon bermaydi. Afsuski, buni juda kech anglaymiz...

Men ham o'tib ketar, qonim kamaygan-dir-da, charchagandirman-da deb og'riqni qoldiruvchi dorilarni iste'mol qilib yuraveribman. Bu dorilar dardimga dard qo'shayotganini xayolimga ham keltirmagan ekanman. Ayniqsa, o'qituvchi bo'lganim uchun o'sha kunlarda darslarim qolib ketishidan xavotirda edim. Shuning uchun shifokor qabuliga o'z vaqtida borish, davolanish muddatini ortga surib yuraverdim. Bu hol meni og'ir betob bo'lib qolishimga olib keldi. Keyingi pushaymondan foyda bo'lmadi. Borgan sari boshimning og'rig'i kuchaya boshladi. Og'riqni qoldiradigan dorilar ta'sir qilmay qo'ygan edi. Og'riqning kuchidan bir necha bor hushimdan ketdim. Bu kabi hushdan ketishlarni kamqonlik oqibatiga yo'ydim. Oxir oqibat bu dard meni batamom o'z iskanjasiga oldi.

Bir kuni ishga ketayotib, ma'lum soniyalarda qayoqqa ketayotganim va kimligimni unutdim... Dahshat. Bundan ortiq qo'rqinchli holat bo'lmasa kerak. Juda qo'rqib ketdim. Boshim qattiq aylanganini elas-elas eslayman, xolos. Ko'zimni ochsam, shifoxonada yotibman. Shifokorlar o'shanda meni obdon tahlil qilishgandi. Biroq negadir tahlil

natijalarini aytishmasdi. Men deyarli har kuni shifoxonaga qatnardim.

Ikki hafta o'tgach, menga boshimda o'simta borligi va uni darhol davolash lozimligini, aks holda ishlar "chatoq"ligini ma'lum qilishgandi. Men nima bo'layotganini tushunmay, esankirab qolgandim. Go'yo kimdir boshimga gurzi bilan urgandek bo'lgandi. A'zoyi vujudim muzlab, qo'rqqanimdan qo'llarim qaltirar, ko'zlarimdan duv-duv yosh oqardi. O'shanda shifokordan qancha umrim qolganini so'ramoqchi bo'lgandim, ammo tilim kalimaga kelmay, lablarim titragani, doktorga hech narsa deyolmay qolganimni ko'p eslayman. Hozir ham o'sha holatni eslasam, vujudimda sovuq titroq o'rmlaydi.

Shifokor bu holatni kuzatar ekan, asta yonimga kelib: "Singlim, albatta, yaxshi bo'lib ketasiz, sizni o'zimiz davolaymiz. Siz qo'rqmang, hozir tibbiyot sohasi rivojlangan. Faqat bizning muolajalarimizga o'z vaqtida qatnab turishingiz kerak", deb yupatgani esimdan chiqmaydi.

Eng achinarlisi, shifokor uyga ketayotganimda, turmush o'rtog'im unga uchrashi kerakligini ta'kidlagan edi. Shifokorning bu gapi o'lganning ustida tepgandek bo'lgandi. Qo'rquv, iztirob va alam yetmagandek xo'rlanish hissi ham bo'g'zimda toshdek tiqilib qolgandi. Ko'zlarimga tezda jiqqa yosh to'lib, ichki xo'rsinish bilan sekingina, istar-istamas bosh iring'ab qo'ya olgandim, xolos. Chunki mening ortimdan keladigan turmush o'rtog'im yo'q edi. Uni eslatishi mumkin bo'lgan mehr-muhabbat o'rniga xiyonatning sovuq nafasidan yuragimda bir parcha muz qolgandi.

Aksiga olib, uyda ham yolg'iz edim. Farzandlarim qishloqqa ketishgandi. Yolg'iz ayoligim uchun bu tashvishni, ichimdagi achchiq alamlar-u nadomatni kimga aytishni bilmay, dardlashgani odam topolmay xonamga kirib, o'kirib-o'kirib yig'lagandim. "Xudojonim, menga umr ber, rahming kelsin, men ham

yana ozroq yashayin. Axir, dunyoga kelib yayrab yashamadim. Azob-uqubat, xo'rlanish, tinimsiz mehnat, zulm, xiyonatdan ortiq nimani ko'rdim?! Nima, endi farzandlarimning baxtini ham ko'rolmaymanmi?", deb zorlanib-zorlanib yig'lagandim.

Ora-orada boshimdagi o'simta yig'laganimga battar o'sib ketmasin, degan xayol o'tardi va biroz tinchlanardim. Biroq yana ich-ichimdagi hasrat bo'g'zimga tiqilib, og'zimdan toshib chiqqudek edi. Ovozim boricha dod solib yig'lab, hasratlarimni chiqarib yuborgim kelardi. Biroq qo'shnilar eshitmasin, deb andisha qilardim. Og'zimni berkitib, yostiqlarni tishlab-tishlab yig'lardim, bor alamimni olgandek bo'lardim. O'sha payt hattoki, baqirib yig'lashga ham imkonim yo'q edi. Barcha imkoniyatlardan ayrilgan ojiza va notavondek o'zimni his qilar edim.

Qiz bola uchun otadek mehribon va dilkash inson yo'q ekan. Ayniqsa, boshiga og'ir musibat tushganda hayotda bormi, yo'qmi baribir otasini qidirar ekan. Men ham bu dunyoni allaqachon tark etgan dadajonimga nola qilib: "Dadajonim, nega meni tashlab ketgansiz? Mening xaridorim ham, ishongan tog'im ham o'zingiz edingiz. Hech bo'lmaganda men uchun ham yashashingiz kerak edi-ku. Axir, mening ko'ngli yarim va yolg'izligimni bilar edingiz-ku? Men ham bu dunyodan erta ketar ekanman, nega unda meni ham o'zingiz bilan olib ketmadingiz? Baribir, sizsiz bu keng dunyolarga sig'mayapman. Dadajonim, sizni juda sog'indim, mehringizga zorman. Yaxshi gapning gadosiga aylanganman. Mana, hozir ham ko'zlarim mo'ltillab, mung'ayib qaysi tomonga qarashni, qaysi insondan mehr, yupanch va muruvvat kutishni bilmayapman. Sizdan keyin qalbim huvillab qolgan. Go'yo bu dunyoda yakka-yu yolg'izdekman. Go'yo hech kimga keragim yo'qdek. Sizsiz "yomonlar" meni turtib o'tyapti, qo'li yetmasa, tosh otishyapti. Tuzalmas dard ham boshqa odam yo'qdek, menga yopishdi. Agar hozir tirik bo'lganingizda

edi... Dadajonim, men qo'rqyapman, juda ham qo'rqyapman. Meni qutqaring, jon dadajonim..." deb dodlab yig'lagandim. Kuchim qolmay holsizlanib o'tirib qolardim. O'tirgan joyimda ham o'nashmay, pollarda emaklab, Allohdan madad so'rab, unsiz ingrardim. Shu damda mening ham mehribonim bo'lishini, meni mahkam bag'riga bosib yupatishini, boshimni silashini, ohimga quloq solishini qanchalar xohlaganim, yolg'iz Allohga ayon.

Shunday qilib, taqdirning achchiq qismati meni ayamay kaltaklar edi. Afsuski, o'sha damlar o'zimni o'zim yupatishdan boshqa choram yo'q edi. Shu vaqtning o'zida kuchli, irodali, matonatli ayoldan, kuchsiz, yordamga muhtoj ojizaga aylanib bo'lgan edim. Odamlar erkakning ishini ayol ham uddalay oladi, deyishadi. Yo'q, ayol ojizaligini hayotning birinchi zarbasidanoq bildirib qo'yarkan.

Aslini olganda men kuchli, mag'rur, matonatli va irodali ayol edim. Uncha-muncha odamga bosh egmasdim. Shijoatim va qanoatim, sabr-u toqatim oldida odamlarning tili ojiz edi. Kunduzi tinimsiz ishlab, kechalari ham dam olmay ijod qilardim. Farzandlarimni birovlardan kam qilmay yedirishim, kiydirishim va tarbiyalashim kerak edi. Ro'zg'or atalmish og'ir aravani bir o'zim tortardim. Hech kimdan yordam so'ramasdim, hattoki buni xayolimga ham keltirmasdim. Ro'zg'or bu – g'or, qanchalik ko'p topsang, shunchalik yetishmaydi. Kasalligim aniqlangan kuni birinchi marta yolg'izlik nima ekanligini yurak-yurakdan his qilgan edim.

Xullas, dardimni kimga aytishni, kimdan yordam so'rashni bilmasdim. To'g'risi, boshqalar menga rahmi kelib, achinib qarashlarini ham istamagan edim. Katta o'g'lim xoriyda o'qishda edi. Qolgan farzandlarim hali yosh, hech narsani tushunishmasdi. Shunday qilib, hech kimga bildirmay o'zim davolanishni boshlagan edim.

O'shanda hayotning qanchalik shirinligi, undan voz kechish qanchalik azobligini

boshimdan kechirgan edim. Go'yoki bugun dunyoni tark etayotgan odamdek, ko'zlarimni katta-katta ochib atrofga to'ymay, termulib qaraydigan odat chiqardim. Tong otishi va quyosh botishini tomosha qiladigan bo'ldim. Tong otishi va quyosh botishi oralig'idagi vaqtning qadrini his qiladigan bo'ldim. Aslida, bu vaqtning o'tganini sezmay ham qolamiz. Lekin aynan shu vaqtda ikki dunyo saodatiga erishmoq uchun cheksiz imkoniyatlar borligini bilmaymiz yoki sezmaymiz. Tug'ilmoqlikdan to o'lmoqlik orasidagi masofa bizga aniq emas. Shuning uchun shu ikki nuqta orasida giryon bo'lamiz. Aynan shu masofalardan o'tish jarayonida vaqtning qadriga yetmaymiz. Men esa noma'lum bo'lgan vaqtda butun umrimiz turganini o'sha kunlari qalban tuyganman. Vaqtdan qanday foydalanish kerakligini ham o'zimcha hisoblab chiqqanman.

Vaqtни yaxshi yashash, savob ishlarni ko'p qilish, farzlarni ado etish, ortiqcha mol-mulkni sadaqa qilish, yetimning boshini silash, farzandga to'g'ri tarbiya berish, o'zidan yaxshi nasl va nom qoldirishga sarflash kerakligini uqqanman. O'zgalar qalbiga ozor yetkazish emas, mehr ulashish kerakligini, mehrga zor-intizor yuraklarga e'tibor qaratishni, kerak bo'lsa, ko'ngilning quli bo'lish kerakligini anglaganman. Chunki mahsharga ketar chog'da biz ulasha olgan o'sha zarracha mehr va saxovat go'yoki olam-olam savobdek bizni xotirjam qilib, siylar ekan. Buning uchun tong otishini maqsad bilan kutib, kun botishini harakatlarning natijasi bilan yakunlash kerak ekan.

Kechalari uxlolmasdim, uyqum qochardi. Umrim davomida qanchalik savob yig'ganim va qancha gunoh orttirganimni hisoblab chiqardim, go'yo. Nega shu ishlarimni oldinroq qilmaganimga qattiq afsuslanardim. Tarozining pallalari gunohlarimga to'lib ketardi. Qanchalik ko'p gunohimni bilsam, shunchalik ko'p pushaymon-u anduhga ko'milar edim. Jim bo'lib qolib, fikr qilardim. Xatolarimni

tuzatishning yo'llarini qidirardim. Xudo menga yana ozgina umr bersa-yu, imkon bersa-yu, xatolarimni to'g'rilab olsam, deb iltijo qilardim. Aynan shu jarayon ham mening dardimga battar dard qo'shgandek bo'lardi.

Bilasizmi, shunday paytlarda boshimdagi o'simtadan emas, qilgan gunohlarimdan ko'proq qo'rqar edim. Ular go'yo mening bo'g'zimdan tutgandek, nafas olishga qo'ymasdi. Gunohlarim tirikligimdanoq meni qorong'i, zimiston qabrga tiqqandek tuyulardi. Shunda umrim davomida qilgan oz-moz xayrli ishlarim zimistonni quvib, meni yorug'likka olib chiqayotgandek, tuyulardi. Uyqusiz kechalarda go'yoki savob bilan gunoh tinimsiz olishar, menga tinchlik berishmasdi.

Mening esa fikr-u xayolimda faqat bitta savol aylanardi. "Nega men umrim davomida mehmonni kutib olishga hozirlik ko'rdim-u, o'limni yorug' yuz bilan kutib olishga tayyorgarlik ko'rmadim? Nahotki, men oldin o'lim muqarrarligini anglamagan bo'lsam?!" Bu savollarga faqatgina ko'zlarimdan oqqan yoshlar javob qidirayotgandek, peshonam sho'rini yuvmoqchi bo'layotgandek tuyulardi. "Agar Alloh ozgina umr bersa, har kuni quyosh botgach, kuni bilan qilgan savob ishlarimni sarhisob qilardim. Har bir kunimni kulib, Allohga shukur aytib kutib olardim. Hayotdan hech qachon nolimasdim...", deya yaxshi niyat va umidlar bilan uxlab qolardim. Tushlarimda dadajonimni, buvimni va o'tib ketgan barcha yaqin insonlarimni ko'rar edim. Ular negadir mendan xafa bo'lgandek, termulib turishardi. Hozirgacha o'sha tushlarimni eslab, fikr qilaman. Nega o'shanda shunday tushlar ko'rganimni hozirgacha tushunmayman.

Men esa har tong otishini intizorlik bilan kutib, savob ishlarni qilishga shoshilardim. Chunki kunduzi dardlarim biroz chekingandek bo'lardi. O'limim yaqinligini bilmagan vaqtimda alamzadalik bilan hashamatli qasrlar qurish, dabdabali to'ylar qilishga shoshilgan ekanman. Yolg'on dunyoda insoniyat nuqul

qayoqqadir shoshiladi. Shoshilib ishlaydi, shoshilib xulosa chiqaradi, o'ylamasdan ish qilib, keyin afsus-nadomat ham chekadi. Biroq chin dunyoning saodati yo'lida, xayrli amallarni qilish uchungina shoshilish kerakligini bilmaydi. Endi men farzlarimni bajarishga ulgurish uchun shoshilardim.

Ko'zlarimning yoshi go'yo borliqni mendan berkitgandek tinmay oqar edi. Ba'zida o'zimni o'zim urishib: "Nega buncha yig'layverasan, hamma ham bir kun o'ladi. Ha endi, Alloh shuni lozim topgan ekan, bergan jonini o'zi xohlagan vaqtda oladi-da. Shunga shunchalik yig'laysanmi? Ba'zi odamlar tirmoqqa zor bo'lib o'tadi. Mana, ortingdan haqqingga duo qiladigan farzandlaring bor. Asosiysi, tobutingni aka-ukalaring, o'g'illaring ko'taradi. Tobuting begona qo'llarda qolmayapti-ku?!" derdim. Derdim-u yana ho'ng-ho'ng yig'lardim, chunki yana ozroq yashagim, hayotning lazzatidan bahra olgim kelardi.

O'sha paytlarda atrofimdagi odamlarga nisbatan ba'zan havasim kelsa, ba'zan g'ayiriligim ham kelardi. Ichimda "Nima uchun endi aynan men kasal bo'ldim", degan savol menga tinchlik bermasdi. Shuning uchun asta-sekin qarindosh urug' va yaqinlarimdan qochadigan, to'y va marakalarga bormaydigan odat chiqardim. To'g'ri-da, bu marosimlar ko'nglimga sig'armidi? O'zimni o'zim sirli qolipga joylab bo'lgandim.

Shunday damlarda o'tgan umringiz kino tasmlaridek, birma-bir ko'z oldingizdan o'tar ekan. Ayniqsa, ba'zi qilgan xato ishlarigizni eslab, qattiq xijolat chekib, nadomatlar yutar ekansiz. Bu nadomatlar yuragingizni chok-chokidan so'kkandek bo'larkan. Aynan shunday paytda ikki tomonlama azobda qolar ekansiz. Bu – tan va vijdon azobi. Qattiq afsuslanasiz. Kimlargadir yaxshilik qilgan bo'lsangiz, eslab ko'nglingiz biroz yorishadi, xotirjam bo'lasiz. Bu ikki jarayonni tahlil qilib, yashash nima, mahsharga yo'l qay tartibda bo'lishini topgandek bo'lardim. Ikki olam

baxtiga musharraf bo'lish uchun insonga na boylik, na mansab, na meros yordam bera olmasligini anglagan edim. Demak, faqatgina ezgu ishlar insonning ikki dunyosini obod qilar ekan. Nahotki, inson ikki dunyo saodatiga erishmoqlik sirini anglashi uchun qiyin, dardli kunlarni boshidan kechirishi shart bo'lsa?!

Ayniqsa, shunday paytlarda inson hayotning ziyrak kuzatuvchisiga aylanib qolarkan. Atrofdan bo'layotgan barcha hodisa va voqealarga befarq qarab turolmas ekan. Qo'lidan kelganicha yaxshilik qilish va qiynalganlarning hojatini chiqarish yo'lida o'zini qurbon qilgisi kelarkan. Sababi bu dunyoda ko'rmagan saodatni u dunyodan izlashni maqsad qilarkan. Demak, eng so'nggi daqiqalarda ham insonlar maqsad, orzu, umid, ilinj va havaslarni tark etolmas ekan.

Hayotda boylik, mansab va o'lja uchun birovning hayotini o'yinchoq qilayotgan va buning uchun ko'ksida hech bir og'riq sezmayotgan odamlar ko'z oldimga kelardi. Bu yaramas odamlarning Alloh yaratgan bandani jazolashga, uning bor qisqa umrini ham olib qo'yishga nima haqqi bor? Shu mavzularda kim bilandir dardlashgim kelardi-yu, ammo hammaning dardi o'ziga yetarli.

Hayot yo'llarimizda har xil insonlarga duch kelarkanmiz. Kimdir o'zidan yaxshi taassurot qoldiradi, kimdir iliq xotira, yana kimdir bir umrlik chandi. Kimdir bir umr esdan chiqmaydigan saboq bersa, kimdir senga umid bag'ishlab ketadi, boshqa kimdir orzularingni barbod etib ketarkan.

O'lim bilan yuzma-yuz bo'lganda, savob va gunohlarni o'lchash bo'yicha "bilimdon" bo'lib ketarkansiz. Menga tanish odamlarni ko'rganimda, shu zahoti ko'z oldimga tarozi kelardi. Tarozining pallalariga uning menga ayon bo'lgan barcha ishlarini solardim va uni tortib asl "bahosi"ni chiqarar edim. O'zim o'qituvchi bo'lganligim uchun bu "baholash" jarayoni menga yoqardi. Aslida savob va gunohlarni orttirish – kishi ma'naviyatiga bog'liq jarayon. Biz

ustozlar ta'lim va tarbiya jarayonida yoshlarning faqatgina bilimi emas, balki ma'naviyatini ham baholab borishimiz kerakligini anglagandim. Shuningdek, farzandlarimizning ham ma'naviyatini shakllantirishimiz, o'zimizdan moddiy meros emas, ma'naviy meros qoldirishimiz afzalroq ekanligini tushungandim. Chunki ma'naviy meros bus-butunicha savob ishlarni tashkil etarkan.

Ba'zan odamzod o'limi yaqinligini bilganda, qisman xudbinga ham aylanib qolarkan. Uning xayollari: "Nega endi men o'lishim kerak, nega??? Nega endi bir umr yovuz niyatlari bilan yashayotgan, qabih, razil, sotqin insonlar o'lmaydi?! Axir, men uch nafar farzandni dunyoga keltirib, katta qilib, rohatini ko'rishga arzimaymanmi? Nega ona o'lishi kerak, nega?.. Nega??? "Bu kabi savollar o'limi yaqin insonda ko'p bo'lar ekan. Ming afsuski, bu dunyoning ishlariga, sinovlariga, yolg'onlariga hech kim, hech qachon javob topolmagan. Shunda ham, baribir, o'limim yaqinligini bilgach, yechimi yo'q tushunchalarni tez anglab olishga, javobga olib boradigan yo'lni topishga intilardim.

Odamzod hayotga to'yimas ekan. Dilozorlik qilayotgan ayrim odamlarga qarata: "Ey ahmoq, sening kuning bitmagan-ku, Alloh senga umr beryapti, vaqt beryapti, imkon beryapti, maza qilib yashamaysanmi? Hayotni yaxshiligiga yaxshilik qo'shsang-chi, ko'zlaringni och! To'yib-to'yib nafas ol, savob ishlarni ko'proq qil, farzlaringni bajar", deb tanbeh bergim, hayotning asl mohiyatini, o'zim anglab yetgan haqiqatlarni uqtirgim kelardi.

Tug'ilmoqdan o'lmoqqacha umr bir lahzani tashkil etarkan. Men faqat bitta narsani tushunmayapman, agar o'lim shu qadar yaqin va ravshan bo'lsa, nega hayotimni jang maydoniga aylantirdim? Nega shu qisqa umrimizda ezgulikka yo'g'rilgan, ajoyib sarguzashtlarga boy, xotirada qolishga arzigulik yashamaymiz? Nega quvonchli kunlarim sanoqli bo'lgan? Nega asabiylashishga arzimaydigan, to'g'irlasa bo'ladigan ishlar

uchun ham sog'ligimni ketkazib, jig'i-biyron bo'lamiz? Nega hayotimizni shubha-yu gumonlar, o'tib ketgan ishlarga ham afsuslanish va nadomatlarga to'ldirib tashlaymiz?

Men shuni angladimki, peshonamizga yozilgan taqdiridan hech qayerga qochib qutilolmaymiz. Hayot qanday bo'lsa, uni shundayligicha qabul qilishimiz, yorug' manzil tomon yurib, har bir nafasimizni muhabbat bilan olib, shukur bilan chiqarmog'imiz kerak ekan. Qisqa umrni o'tib ketgan ishlarga ham achinish, afsuslanish, qayg'u va iztirobga to'ldirmaslikni, u qanday bo'lsa, shundayligicha yashash kerakligini angladim...

Olti marotaba kimyoviy nurlar yordamida davolandim. Kundan kun guldek husnimdan ayrila boshladim. To'kilayotgan sochlarimga termulib, go'yo yuragim mingga bo'linardi, shunda o'kirib-o'kirib yig'lar edim. Ko'ksimda bir og'riq bor edi. Shu og'riq ko'nglimni ham aynitib yuborardi. Aynan shu og'riqni his etmaslik uchun yomon xayollarni o'zimdan quvishga urinardim. Bilasizmi, bu qanday og'riq edi? Bu qalb azobi, nadomat azobi edi. Bu – o'zni to'liq anglash va bilish jarayonidagi og'riq. Bu og'riq dunyodagi og'riqlardan azoblir oq edi.

Sochlarimni oldirgan kunni ko'p bora eslayman. Qop-qora va uzun sochlarimdan ayrilish men uchun katta yo'qotish edi. O'sha kuni qo'rquvdan lablarim titrar, pichirlab Allohdan madad so'rardi. Chunki yolg'izning yori – Alloh. O'sha kuni "Alloh, senga qochyapman, o'zing menga sabr, panoh ber!" – deya iltijo qilib, unsiz yig'lagandim.

Sartarosh sochlarimni olib bo'lgach, oynada bir xunuk ayolni ko'rgan edim. Shu ayol menligimga o'zimni o'zim ham ishontira olmaganman. Chunki men o'zimga juda yuqori baho berib yashagan edim. Cho'kkalab o'tirib, yerdagi sochilib yotgan qop-qora sochlarimdan ko'zimni uzolmay, ezilib-ezilib rosa yig'lagandim. Bu qora sochlar bir umr men bilan sirdosh, darddosh, og'ir kunlarimda biroz bo'lsa ham ko'nglimga taskin bera olgan "taqdirimning bezagi", meni xursand qilib kelgan go'zallikning asosi, yagona suyanchim edi. Shu oxirgi ilinjimdan ham ayrilganim menga juda alam qilgan edi. Sochsiz boshimni qo'llarim ushlo olmay rosa qaltiraganini shuncha yillar o'tib ham unutilmadim.

O'shanda tangrim o'zi bergan sochlarimni o'zi olgan edi. Bunda faqatgina o'zimni ayblaganman. "Ayb o'zimda. Allohni va shukurni unutgan edim. Lekin meni Xudo shunchalik yaxshi ko'radiki, menga dard berdi. Do'zax azobidan qutqarish uchun bu dunyoning o'zida jazolayapti. Mayli-da, Allohim oz bo'lsa ham gunohlarimni yuvishga imkon beryapti-ku", deb o'zimni o'zim yupatgan edim.

Biroq o'zizligim qursin, sartaroshxonadan tashqariga chiqqach, yana chopganicha ortimga qaytib, sochlarimni ushlab yig'laganim bir umr xotiramdan o'chmasa kerak. O'shanda o'kirib-o'kirib yig'lab, sochlarim bilan vidolashgandim.

O'shanda ilk bora baxtsiz ekanligim va dunyodagi eng xunuk ayol ekanligimni tan olgandim. Insonning go'zalligi bu tashqi ko'rinishda emas, uning sog'ligi va ma'naviy dunyosining boyligida ekanligini angladim.

Shunday qilib, o'z qarashlarim va o'z qarorlarim bilan taqdirimning palaxmon toshini o'lmay turib, o'z qabrimga o'zim qo'yib bo'lgan edim...

Umrindan bor ekanmi, Allohga yoqadigan ish qilgan ekanmanmi, menga yoki farzandlarimga rahmi keldimi, ishqilib, men yashab ketdim. Sog'ligim asta-sekin tiklana boshladi.

Hozirda kasallikdan batamom forig' bo'ldim, qutildim. Barcha azoblar ortda qoldi... Ba'zida "yaxshiyam kasal bo'ldim, hayotning qadriga yetdim", deb ham qo'yaman o'zimga o'zim.

Ikki yil davolanish mobaynida bu dunyo o'tkinchi dunyo ekanligini, insoniyat bu dunyoga faqat ezgu ishlar qilish uchungina kelishini angladim.

Eng asosiysi, vaqtning qadriga yetdim. Har bir o'tgan kunimiz g'animat ekanligi, uni yaxshi va foydali ishlarga sarflash kerakligini angladim. Bugungi kun ertaga qaytmasligi va ertangi kunda bugungi kun bilan yashab bo'lmasligini bildim. Bugun otayotgan tongimiz esa tunimizni ham charog'on qila olishiga ishonдим. Zulmatni esa oddiy bir sham ham yorita olishi, aynan shu sham ezgulik timsoli ekanligini angladim. Tushunishimcha, ezgulik va insoniylik ikki dunyo saodatining tiriklik davridagi ma'lum bir sharti ekan.

O'shanda boshimga tushgan barcha ko'rgulikka chidadim, sabr qildim, kurashdim va yengdim. Biroq bellarimni to'ldirib turadigan qop-qora sochlarimdan ayrilgan edim...

Men oldin she'riyatga unchalik qiziqmas edim. Betoblik chog'imda boshimdan o'tgan og'ir kunlar, hozirda qalbidimda kechayotgan his-tuyg'ular, bor hasrat va iltijolarim ko'z yoshlarga aylanib, satrlarni bo'yay boshladi. She'rlar yoza boshladim. Bir ko'ngilsiz ishga bir yaxshilik degandek, menimcha, tuppa-tuzuk havasmand shoiraga aylandim-qoldim.

...Xayolga berilib ketgan ekanman, yonim-dagi ayolning yig'isidan xayollarim qochdi.

Nigina Karimjon bilan sochning narxini kelishib olib, ayolning sochlarini tagidan kesib tashlabdi. Hech bo'lmaganda, yarim qarich sochini ham qoldirmabdi. Ayol shunga yig'lagan ekan. Niginadan sababini surishtirsam, soch qanchalik uzun bo'lsa, shunchalik narxi baland bo'lar ekan.

Erkak esa niyatiga yetgach, xotinini ham kutmasdan pulni olib, allaqachon juftakni rostlagan ekan.

Ayolga achinganimdan uning boshini silab, yupata ketdim: "Singlim, yig'lamang. Siz eng suyg'an narsangizni Alloh yo'lida, erning rizoligi uchun baxshida qildingiz. Hali sochlaringiz qayta o'sib bellaringizga tushadi. Siz sabr ila o'sha kunlarni kuting. Eng muhimi, tan-joningiz sog', oilangiz tinch. Siz ayollik burchingizni sidqidildan bajaryapsiz, erning mushkulini oson qilish yo'lida sochlaringizdan ayrildingiz. Ayniqsa, shu harakatingiz ezgulik yo'lidagi qurbonlikdir, siz aslo ranjimang..." Mening gaplarimdan keyin ayolning yuziga samimiy, iliq tabassum yugurdi. Ayolni tinchlantirganimdan, unga andak nasihat qilganimdan ko'nglim shod edi, biroq uyga borgach, to tonggacha erkakning gunohini "taqdir tarozi"da o'lchab chiqdim va shu xulosaga keldim: har kim hayotining sahifalarini o'z qo'llari bilan oq yoki qora rangga bo'yar ekan. Aynan, shu bo'yoqlar – taqdirining bezagi. Bu bezaklar hattoki, kishi chehrasida namoyon bo'larkan. Taqdir bezaklarining qiymati esa, umrning mazmunini belgilab beradi. Lahzalikka tenglashgan umrdagi yaxshilik va go'zallik kishilarni baxtli qilarkan. Qalblariga abadiy xotirjamlikni berib, ikki dunyo saodati sari yetaklar ekan. Qilingan gunohlar esa, soyadek bir umr egasining ketidan quvib, mangu azob beraverarkan...

**Xayrullo
XOLTO'RAYEV**

Shudring nafasiday **sofdil ko'ngil bor...**

* * *

Baxtliman, baxtliman, baxt isin tuydim,
Ko'ksimni bezagan, gul bor, yaproq bor.
Hayot g'ussalarin o'ylamay qo'ydim,
Ortimdan qolar iz, oydek yuzim bor.

Qizim bor, o'g'lim bor, jilmay, rafiqam,
Dunyodan dunyoga aytar so'zim bor.
Qolgani bahorning go'zal ertagi –
Tonglarga termulgan boqar ko'zim bor.

Baxtning jamoliday yuzlari oppoq,
Shudring nafasiday sofdil ko'ngil bor.
Farzandlar kulgusi eng totli titroq,
Alqasam arzirli Haqdan qarzim bor.

Falak gardishidan o'tgay shoh, gado,
Munavvar onlardir har lahza hayot.
Olamning yuziga nazar sol erkam –
Mudroq ko'ngillarni baxt uchun uyg'ot.

Nasimlar esadir, kezar baxt isi,
Bunda tog'lar go'zal, tog'lar ulug'vor!
Mahabbat haqida so'z ochsam agar –
Jannat jamoliday ketmas viqor bor.

* * *

Ruhimni opichlab, arsh ko'shkida,
Dilimni yordim, to'kildi hasrat.
Bo'g'zimda qotgan umidvor vido -
Rahm qil, Xudo, o'zing ber rag'bat!

Kechalar kechmishi o'tar lahzada,
Har xato ortidan gunohlar yangi.
O'kinchlar tosh qotgan yuraklar zada,
Umrga quvonch ber, o'payin tongni?!

Dunyo qizg'onadi mendan jomini,
Dunyo sharobidan to'kilar ohlar.
Dunyo hayratlardan to'zg'ib yotganda -
Qalblarni bezaydi, o, mudhish dog'lar.

Nafsim kirlanadi, ichaman visol,
Iblis qah-qah ura o'tadi shodon.
Lahzada lazzatdan to'kilar zavol,
Oh dardim, ko'z yoshga achinmas vijdon.

Asmi qaritar yillar to'foni,
Xazonga burkanar oshliqlik titroq.
Bunda hayo bezar chirkin dunyoni,
Bunda barcha ohning o'tmishi firoq.

Umri sarf etdim, chopdim, yetmadim,
Dil ko'shkin unutdim, qilmadim toqat.
Bul g'amnok nafsning niyati qadim,
Ko'ksimni yoritar Haq ishqiq faqat!

* * *

Kecha qishloq ketaman dedim,
Boysun tog'ning cho'qqisin bo'ylab
Ko'kargan gul ko'zmunchoqlarga –
Shamol bo'lib yetaman dedim.

Ey qo'zigul, binafsha atri,
Qizg'aldoqlar ko'ksimga rangdir.
Toychoqlari depsinar tunda –
Qaytmas bahor bolalik tongi!

Kechir, ona, kechirgin qishloq,
Men ham senga mushtog boqarman.
Sog'inchlarim yomg'irlarga xos –
Tongda shudring bo'lib yog'arman.

Gumburlaydi momaqaldiroq,
Gumburlaydi yuragim mening.
Kamalaklar ko'kdagi hilol –
Maftun etar yuzlaring sening.

Olismidi, baxt sari yurmoq,
Olismidi, tuproq ko'chalar.
Har to'kisning ko'ylagi quroq,
Sog'inaman yo'qlab kechalar.

Pishqiradi tunda boychibor,
Ruhim tandan ko'chaman deydi.
Chanqovuzga kuy bo'lar bahor,
Tongda, Boysun ketaman endi!

* * *

Bir kuni ketaman, jilmayib tongga,
Ortimdan ko'z tikib qolar g'alayon.
Hech kim anglamagan, hech kim bilmagan –
Tiriklik ko'rmagan olam namoyon.

Bir kuni ketaman, uchaman shaksiz,
G'aflat kulbamizni bosar qadamlar.
Dardli oh chekadi qismati ahdsiz,
Bunga ko'nikadi o'tar odamlar.

Bir kuni ketaman, ruhim uchar jim,
Hayrat ko'zguna qalbim xavotir.
Oh chekib izladim, Haqqa yolvordim,
Ko'rdimki kafansiz tanim sovqotur.

Bir kuni ketaman, tillarda oyat,
Bo'zlab uyg'otadi ruhi tanimni.
Yorug'lik mavh etar tunni nihoyat,
Essiz, so'zlatadi g'aflat g'animni.

Bir kuni ketaman, uchaman uzoq,
Falakda hurlarim kutadi intiq.
Og'ir qadamlarning og'riq ohidan
Uyg'onib ketadi gullagan bir tig'
– Bir kuni ketaman...

Sovg'a

(Hikoya)

**Konstantin
PAUSTOVSKIY**

Rus tilidan
O'roz HAYDAR
tarjimasi

Har safar kuz yaqinlashganda tabiatdagi juda ko'p hodisalar bizlar istaganchalik yaratilmaganligi to'g'risidagi gap-so'zlar boshlanardi. Qish bizda uzoq davom etadi. Yoz qishdan ancha qisqa, kuz esa lip etib, xuddi derazang yonidan tillo qush uchib o'tganday o'tib ketadi.

Bizning bu suhbatlarimizni o'rmonchining nevarasi Vanya Malyavin tinglab o'tirishni yoqtirardi. U o'n besh yoshlarda edi. Bobosining Urjensk ko'li yoqasidagi qorovulxonasidan tez-tez kelib turar va har doim safar xaltasida qo'ziqorinlar yo savatchada maymunjon bilan yoki o'zi shundoq bizning gaplarimizni eshitib, mehmon bo'lardi yo "Бокыр света" jurnalini o'qirdi. Bu jurnalning qalin-qalin muqovalangan sonlari qaznoqda; eshkaklar, chiroqlar va eski asalari uyasi bilan birga to'zib yotardi. Asalari uyasi yelim qo'shilgan oq bo'yoq bilan bo'yalgandi. U qurigan daraxtdan qirqib olingan taxtadan yasalgan bo'lib, taxta bo'yoq tagidan eski gilam hidi kelib turardi.

Bir kuni Vanya tomiri bilan kovlab olingan kichkinagina oq qayin ko'chatini olib keldi. U ko'chat tomirini mox bilan chiptaga o'rab kelgandi.

– Bu sizlarga, – dedi u qizarinqirab. – Sovg'a, buni taxta tuvakka o'tqazib, issiqxonaga qo'yasizlar. U butun qish bo'yi yam-yashil bo'lib turadi.

– Nima uchun sen uni kovlab olding, afandi. – So'radi Ruvim va qayinning yupqa barglarini ushlab ko'rdi.

Biz ombordan taxta quti olib keldik. Uni og'zi barobar tuproq bilan to'ldirib, qayin niholini unga o'tqazdik. Qutini iliqqina xonaning eng yorug' joyiga – deraza rapiga olib borib qo'ydik. Bir kun o'tib ko'chatning shalpayib qolgan barglari tirilib, sho'xchan hilpiray boshladi.

Boqqa kuz kelgan bo'lsa-da, niholimiz barglari yam-yashil, jonlanib turardi. To'q qizg'ish rangda zarang yonar, shiyponchada yovvoyi tok bujmayib turardi. Hatto bog'dagi ayrim qayinlarda xuddi hali qarimagan odamning boshidagi oq soch tolasiday sariq kokillar paydo bo'ldi. Ammo xonamizdagi nihol go'yo yosharayotganday tuyilardi. Biz unda hech qanday so'lish alomatlarini ko'rmasdik.

Kunlarning birida kechasi, qayin turgan xonaning derazasidan sovuq ufurdi, derazaning ko'zlari bug'landi. Tom tepasiga qirov qo'ndi, oyoq osti tasirley boshladi. Faqat yolg'iz yulduzlargina birinchi sovuqdan quvonganday, ular yozdagidan ham ko'ra yorishib, yarqiray boshladi. Men uzoq va yoqimli jaranglagan tovushdan uyg'onib ketdim – qayerdandir cho'pon surnayining ovozi kelardi. Derazadan tong oqarib ko'rinardi.

Kiyinib boqqa chiqdim. Sovuq havo yuzimni yuvganday bo'ldim, uyqum birdan uchdi. Tong otib kelardi. Sharq tomondagi to'q ko'k rang qizg'ish rang bilan almashayotganday, xuddi gulxan tutuniday ko'rinardi. G'ira-shira qorong'ilik yorug'lik bilan

Rasmlarni Asliddin Katanov chizgan.

almashar, uzoqdan qizg'ish, tilla rang bulutlar mamlakati ko'rina boshlagandi. Shamol esmasa-da, ammo bog'dagi daraxtdan barglar tinimsiz uchib tushardi. Bir kechada qayinlarning to uchigacha sarg'aygan barglari go'yoki g'amgin yomg'irday yog'ilardi.

Men xonaga qaytdim: bu yer iliqqina edi. Tongning oqish yorug'ida qayinning kichkina niholi turardi – u bir kechada butunlay sarg'ayib qolibdi, bir nechta limon rangidagi barglari pech ustida yotardi. Xonaning issig'i niholni saqlay olmagandi.

Bir kundan keyin u butunlay, xuddi sovuq o'rmonlardagi, daraxtzorlardagi, kuzgi nam kengliklardagi o'rmonlardan ortda qolishni istamaganday yalang'och qoldi. Vanya Malyavin, Ruvim va bizlar – hammamiz judayam achindik. Aslida bizlar qishning qorli kunlarida quyosh oppoq yoritib turgan, quvnoq pechning qizg'ish rangida tovlanib isigan xonamizdagi qayin yam-yashil bo'lib gurkirab turadi, degan xayolga ko'nikib bo'lgan edik.

Yoz haqidagi oxirgi xotira yo'qoldi. Tanish o'rmonchiga qayinning barcha yashilligini saqlab qolishga urinishimizni gapirib berganimizda u miyig'ida kulib qo'ydi.

– Bu qonun, – dedi u. – Tabiat qonuni. Agar daraxtlar bargini qishda to'kmaganda edi, u ko'plab sabablarga ko'ra nobud bo'lgan bo'lardi; barglarda to'planib qolgan qorning og'irligini ko'tarolmagan yo'g'on shoxlarining sinishidan, bundan tashqari, barglarda har xil tuzlarni to'planishidan va nihoyat qish o'rtasida ham barglar namlikni bug'lantirib turishi sabab muzlagan tuproq uni daraxt tomirlariga yetkazib asrolmasdi va oxir-oqibat ular qishki qurg'oqchilikdan muzlab halok bo'lishardi.

“O'n foiz” laqabli Dmitriy bobo esa qayin to'g'risidagi bu

kichkina hodisani eshitib uni o'ziga tushuntirmoqchi bo'ldi.

– Sendan aylanay, – dedi u Ruvimga qarab. – Meni yoshimga yetgandan keyin bahslash. Aqlingni ishlatishga hali vaqting yetmaydi-yu men bilan buncha bahslashasan.

Biz – qariyalar ko'proq fikrlaymiz. Bizning tashvishimiz ham shu sababli yer yuzida nima, qanday, ma'nisi qayerda, ko'proq o'ylaymiz. Deylik, mana shu qayinni olaylik. Sen menga o'rmonchi nima deganini gapirib o'tirma, u nima deganini oldindan bilaman. O'rmonchi ayyor odam, aytishadiki, u Moskvada yashaganida ovqatni elektr tokida tayyorlaganmish. Shunday bo'lishi mumkinmi, yo bo'lishi mumkin emas.

– Mumkin, – javob berdi Ruvim.

– Mumkin, mumkin! – Masxara qildi uni qariya.

Sen o'sha elektr tokini ko'rganmisan? Qanday qilib sen uni ko'rasan, ko'rinmasa. Xuddi havoga o'xshab. Sen qayin to'g'risida eshit. Odamlar o'rtasida do'stlik bormi, yo'qmi? Ha-a, xuddi shunday, bor. Ammo ular adashishadi. O'ylashimcha, ko'ngil faqat ularda bor, har kimlarning oldida kerilib ham qo'yadilar. Do'stlik bilsang og'ayni, hamma yerda bor, qayoqqa qarama, hamma joyda. Sigir sigir bilan do'stlashadi, sayroqi qush sayroqi qush bilan.

Turnani o'ldirgin – moda turna kasal bo'lib qoladi, yig'laydi, o'zini qo'ygani joy topolmaydi. Har qanday o'simlik va daraxtda ham qachonki do'stlik bo'lib turadi. Qanday qilib sening qayin niholing yalang'och bo'lmasin, qachonki o'rmondagi barcha do'stlari bargini to'kib bo'lgan bo'lsa? Bahorda u qaysi ko'zi bilan ularga qaraydi, ular qishdan qiynalib chiqishsa-yu, bu pechkani yonida, issiqqinada, toza joyda isinib o'tirsa? Vijdon bo'lishi kerakmi?

– E, qariya, sen rosa olib qochding, – dedi Ruvim. – Sen bilan surishib bo'ladimi.

Qariya hiqillab kuldi.

– Yon berdingmi? – so'radi u zaharxandalik bilan. – Taslim bo'lasanmi? Sen men bilan surishma, befoyda ish.

Qariya mamnuniyat bilan bu bahsda bizni hammamizdan, shu bilan birga o'rmonchi ustidan ham g'alaba qozonganiga ishonib hassasini do'qillatib jo'nab ketdi.

Qayin niholini biz boqqa – devor yoniga o'tqazdik. Sarg'aygan barglarini yig'ib olib “Boxpyr sveta” jurnalining varaqlari orasiga solib quritdik. Shu bilan bizning yoz xotirasini saqlashga bo'lgan urinishimiz tugadi.

Ishqni yuragimga berkittim bexos!..

Latofat AMIROVA

1997-yilda tug'ilgan.
Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili va
adabiyoti universiteti talabasi.

Gunohkor qalbm...

Bir onga to'qnashdi sirli nigohlar,
Yana yuragimda mavj urdi sevgi
Unutildi necha yillik qiynoqlar,
Yurakni yondirdi yoqimli sezgi...

Tandirdagi cho'g'day qizardi yuzim,
Qo'l kuydirar nonday uzildi nigoh.
Yerga munchoqdayin to'kildi ko'zim,
O'zganing yoriga qaramoq gunoh...

Dil o'lgur ilondek to'lg'ondi bu kech,
Xumori tutdimi oh, u ko'zlarni.
Telba qalb hijronning tugunini yech,
Endi bog'lolmaysan ayro dillarni...

Aldamchi nigohlar, yolg'on nigohlar,
Taqdir o'yinida qildingiz g'irrom.
Sizni deb yuragim to'la yamoqlar,
Ma'nosin yo'qotdi kunlarim tamom...

Sahardan tungacha soyam singari
Ta'qib qilavermang, bo'ldi! Yetar! Bas!
Chaqiring sevgining sulh elchilarin,
Yetkazsin vafoli sevgidan bir sas.

Sog'inch dard yarasin bitkazolmaydi,
Tashnadek simirdim eng so'nggi sabrim,
U jodu ko'zlarni unutilmaydi,
Aybdor yuragim, gunohkor qalbm...

Raqqos

Skripka so'ylar.... Yog'adi yomg'ir...
Belimdan quchasan... Titrayman noxos...
Sevmoq oson emas... Sevishmoq og'ir...
Seni sevib qoldim, ey raqqos, raqqos!!!

Chuvalar o'ylarim, xayolim daydi...
Ishqni yuragimga berkittim bexos!
Nega nigohlaring sezdim demaydi?!
Men seni sevaman!!! Ey raqqos, raqqos!!!

Skripka g'ingshir... Kelarsan yaqin,
Qo'ng'ir sochlarimda issiq nafasing...
Yomg'ir!!! Gumbur-gumbur!!! Guldurak!!! Chaqin!!!
Raqqosim, meni ishq bazmiga chaqir!

Qandayin yoqimli ishqqa yengilmoq,
Men sulton ko'ngilga qul bo'lib qoldim!
Dengizdek mavjlanmoq... Daryodek to'lmoq...
Ey raqqos, raqqosim... Men sevib qoldim!!!

Umr

Unutilar eski xotira...
Yechiladi yurakdan tugun...
Xayolingga kelgaymi, sira?!
Biz tuproqda gullaymiz bir kun...

“Kabob”ning o‘zbekchasi

Kabob o‘zi o‘zbekcha-ku, demoqchimisiz? Ha, kabob o‘zimizniki bo‘lib ketgan. U oilaning haqiqiy a‘zosiga aylangan, boshqalarning qizi ekani bilinmaydigan yaxshi kelinga o‘xshaydi.

Kabob – go‘shetni sixga tortib, so‘ng ko‘raga terib, cho‘g‘ damida pishiriladigan taom. U Yaqin Sharq, Kavkaz va Markaziy Osiyoda juda mashhur. Menimcha, tandirda yoki qozonda tayyorlanadigan turlari keyinroq paydo bo‘lgan.

O‘zbekchaga forschadan kirib kelgan **kabob** so‘zining ildizlari akkadcha *kuydirmoq*, *yoqmoq* ma‘nosidagi *kabābu* so‘ziga borib taqaladi. U nafaqat turkiy tillar, hatto arab, ingliz va rus tillariga ham o‘tgan. Albatta, talaffuz o‘zgarishlari bilan.

Xo‘sh, uning o‘zbekchasi nima? Hozir so‘zlashuv tilida biz asosan ana shu o‘zbekcha muqobilni ishlatamiz: shashlik. Hayron bo‘lmang, aynan shashlik. U ruscha yoki forscha emas, turkiycha so‘z.

Shashmaqom va shashlikdagi *shash* umuman boshqa-boshqadir. Shashmaqomdagi *shash* forschada olti sonini bildirsa, shashlikdagi *shash* *sish* so‘zining o‘zgargan shakli. “Devonu lug‘atit turk”da *sish*, *shish* shaklida kelgan bu so‘zni bugun *six* shaklida ishlatamiz. **Sishliq** – sixga terib pishirilgan taom demakdir. *Suqmoq*, *suqilmoq* fe‘llari ana shu *sish* – *six* o‘zagidan yasalgan.

Rus tilining etimologik lug‘atlarida ham *shashlik*ning asli turkiycha *shishlik* ekani ta‘kidlanadi.

Shashlik xuddi yurib-yurib, dunyo kezib, yana qaytib kelgan tanishimizga o‘xshaydi. Asli o‘zimizniki bo‘lsa-da, begona-sirabroq qaraymiz. Unga adabiy tilimizdan emas, so‘zlashuv tilidangina joy berganmiz, xolos. Bunga o‘xshash jahongashta so‘zlar yana bor. O‘rni kelsa, ular haqida ham to‘xtalamiz.

Baliqdan balchiqqa, balchiqdan Balxashga

Etimologiya juda qiziqarli soha. So'zlar-ning boshidan kechirganlari, sarguzashtlari haqidagi fan deyish mumkin. Biror so'zning tarixini o'rganib, qiziq hikoya o'qiganday bo'lasiz. **Bal** o'zakli so'zlar ham ana shundaylar sirasiga kiradi.

Shavkat Rahmatullayev qalamiga mansub "O'zbek tilining etimologik lug'ati" kitobida aytilishicha, **bal** qadimgi turkiy tilda namlik, suv ma'nosini anglatgan. *Baliq* so'zi **bal** so'ziga **-i'** (qisqa **i**) qo'shimchasini qo'shib fe'l yasash, so'ng unga **-q** qo'shimchasini qo'shish orqali hosil qilingan va suvda yashaydigan jonivor ma'nosini anglatgan.

Baliq so'zi turli fonetik o'zgarishlarga uchrab, bir qancha slavyan va bolqon tillariga o'tgan. Jumladan, bolgar, serb, rumin, rus,

ukrain kabi tillarda baliq va uning turi ma'nosini beradi. Volga va Don daryolari havzalari-da *Baliqli* nomli bir nechta daryo va irmoqlar bor.

Balchiq so'zi ham xuddi shu o'zakdan. "Tuproqning suyuq loy holati" ma'nosini ifodalovchi bu ot **bal** so'ziga kuchaytirish ma'nosini ifodalovchi **-chi'** va **-q** qo'shimchalarini qo'shish orqali yasalgan.

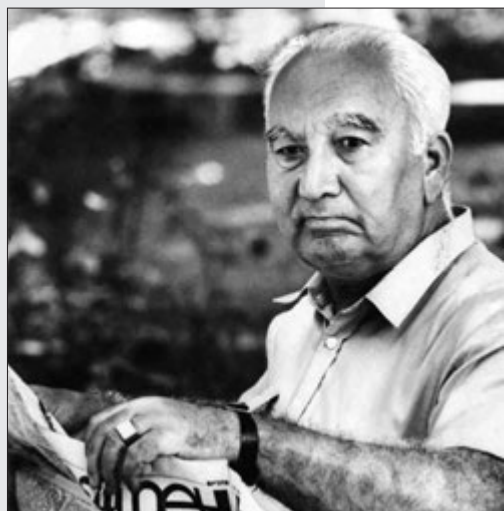
Eski Moskvada **Balchuk** nomli tuman bor ekan. Balki, bu hudud bir paytlar doim loy-balchiq bo'lib yotgandir. Olimlar bu toponim etimologiyasini turkiy *balchiq* so'zi bilan bog'lashadi.

Balxash – Qozog'istondagi ko'l nomi. *Balxash* so'zining ildizi ham **bal** o'zaga boradi. Mashhur tilshunos Maks Fasmer fikriga ko'ra bu ko'lning nomi yo'sin bilan qoplangan *botqoq joy*, *botqoqdagi yo'sin*, *balchiq*, *loy* ma'nolarini beradi. Yo'sin bu – zax yerlarda, hatto tosh va daraxtlar ustida ham paydo bo'lib qoladigan, yuzani qoplab oladigan mayda yashil o'simlik.

Qardosh turkiy tillarda **bal** o'zakli boshqa so'zlar ham bor.

Qadimiy turkiy tilda shahar, kent ma'nosidagi **baliq** so'zi keng qo'llangan. Lekin u shakldosh, xolos, aslida umuman boshqa so'z. Xonbaliq, Bo'rbaliq, Beshbaliq kabi toponimlarda aynan ana shu *baliq* ishlatilgan.

Orif TOLIB tayyorladi.

Shuhrat aka hamisha hayot, adabiyot bilan hamnafas, hamqadam, adabiyot olamidagi yangiliklardan xabardor, adabiy hodisalarga, asarlarga odil baho bera oladigan, o'z asarlari, ularning darajasi, adabiyotdagi o'rni, kam-ko'stlarini nozik fahmlay biladigan, haqqoniy tanqidga doimo tan beradigan zukko, mard qalamkash edi.

Umarali NORMATOV,

O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan fan arbobi

ShUHRAT

O'zbek adabiyotining taniqli namoyondalaridan biri, shoir, nosir va dramaturg Shuhrat (G'ulom Alimov) 1918-yil 19-aprelda Toshkentning Hazrati Imom (Hastimom) mahallasida tug'ildi.

U eski va yangi maktablarda tahsil olgach, transport texnikumida o'qidi. Bu yerda Yunus Latif ta'sirida she'rlar yoza boshladi. So'ng Toshkent davlat pedagogika institutida tahsil oldi (1936–1940). Shuhrat ijodini 1935-yilda she'r yozish bilan boshlagan. Uning “Orzu va qalb” dostoni hamda “Mehrol” ertak-dostoni 1940-yilda bosilgan. Shu yili harbiy xizmatga chaqirilgan Shuhrat Ikkinchi jahon urushi janglarida ofitser sifatida xizmat qiladi.

U urushdan keyin respublika gazeta va jurnallarida adabiy xodim bo'lib ishlaydi. Shu yillarda uning “Hayot nafasi” (1947), “Qardoshlar” (1950) she'riy to'plamlari nashr etiladi.

Qatag'onning mudhish shamoli Shuhratni ham chetlab o'tmadi. 50-yillar boshida sovetlarga qarshi targ'ibotda ayblanib, umrining besh yili Sibir-u Shimoliy Qozog'istondagi qamoqxonalarda o'tadi. “Jannat qidirganlar” romani nashr etilgandan keyin esa (1968), ayrim kimsalar uni millatchilikda ayblashga urinadilar. Shularning hammasi uning sog'lig'iga putur yetkazadi.

U umrining so'nggi yillarida harbiy mavzuda “Farzand”, “So'lmas chechaklar”, “Oqibatli kishilar” kabi rang-barang janrlarda asarlar yaratdi.

Yosh avlodning axloq-odobini, mehnatsevarligini, jangovar jasoratini, ozodlik va tinchlik uchun kurashgan ota-bobolarga munosib vorislar bo'lib yetishganini iftixor bilan tasvirlovchi “Bizning ko'cha”, “Balog'at” (1957–1958), “Quduq” (1973) asarlari yaratildi. Adibning “Sening sevging” (1931), “Ishqingda yonib” (1964) lirik kitoblari, “Kavkaz daftari”, “Qiz tabassumi”, “Buyuk muhabbat” kabi she'riy turkumlari, balladalarida Vatan va hayot, sevgi va muhabbat, qadr va qimmat, mehnat va mehnatsevarlik ulug'lanadi.

U Ikkinchi jahon urushi frontlarida orttirgan katta hayotiy tajribasi asosida xalqimizning jangovor hayoti, qahramonligi, vatanparvarligi, qiyinchiliklarga bardoshi, kelajakka umidi haqida hikoya qiluvchi “Shinelli yillar” (1947–1957) romanini yaratadi. “Oltin zanglamas” (1967) romanida ma'rifat sohibi – o'qituvchi degan sharaflı kasb ulug'lansa, “Jannat qidirganlar” (1968) romanida vatangadolik fojiasi badiiy ifodasini topgan. Shoirming hayot haqidagi falsafiy mulohazalari ifodalangan she'r va to'rtliklardan iborat “Lirika” (1973) to'plami, “Besh kunlik kuyov”, “Qo'sha qaringlar” komediyalari o'zbek adabiyoti rivojiga ulkan hissa bo'lib qo'shildi.

O'zbekiston xalq yozuvchisi Shuhratning ko'pgina asarlari xorijiy tillarga tarjima qilingan.

Shuhrat vafotidan keyin “El-yurt hurmati”, “Buyuk xizmatlari uchun” ordenlari bilan mukofotlandi.

Rustam Nazar she'rlari, asosan, aniq sujetga ega. Shoirning mahorati shundaki, u muayyan bir voqelik, holat-manzarani yorqin va rangin bo'yoqlarda tasvir-laydi, ular asosida muayyan bir fikr, g'oyani ilgari suradi. Muhimi, hammaga ma'lum narsalar haqida ham mut-laqo yangi bir gap, ohorli fikr ayta oladi. O'z fikrini badiiy jihatdan puxta asoslaydi va ishontiradi. Masalan, kuz “daraxtlarning rayiga qaramay” hammasini sariq rangga bo'yaydi. Faqat archa har doim ko'm-ko'k. Shoir buni shun-day izohlaydi:

*Jur'at etmas bo'yashga,
Qo'r qar ignalaridan!*

Mamasoli JUMABOYEV

Yerdagi quyosh

Jingalaksoch qizaloq,
Dilda ortib jur'ati –
Asfalt yo'lka yuziga
Chizdi quyosh suratin!

Mamnun edi ishidan,
Ko'zlarida zavq, surur,
Qanday yaxshi, yerda ham
Tursa quyosh sochib nur!

Shoshiladi qaygadir
Ola-bula xaloyiq.
Boqmas oyoq ostiga:
Yuki og'ir, vaqti ziq!

Yomon ekan loqaydlik,
Sodir bo'ldi ayanch hol –
Uning jajji quyoshin
Toptashmoqda bemaolol!

Xafa edi qizaloq,
Jim turardi bir yonda.
Yaxshi hamki odamlar
Yurishmaydi osmonda!

Yo'qsa, shoshib beparvo,
To'rxalta-yu qop tashib –
O'tishardi haqiqiy
Quyoshni ham toptashib.

Rustam NAZAR

O'rimdan so'ng

Quyosh botdi, shom cho'kib
Bug'doyzorni yashirdi.
– Uyga qayting! – deb otam
Bizni qistab shoshirdi.

– Eshakda kim jo'naydi? –
Bo'lsa hamki u yuvvosh –
Nimagadir xo'mrayib,
Akam keskin tortdi bosh.

Darrov mindim eshakka,
Yo'q uyatli bir joyi.
Ovul tomon yo'rttirdim
Qilganimcha xirgoyi.

Akam qoldi orqada,
Qadamlari edi sust.
Yayov yurgandan ko'ra,
Eshak mingan ham durust!

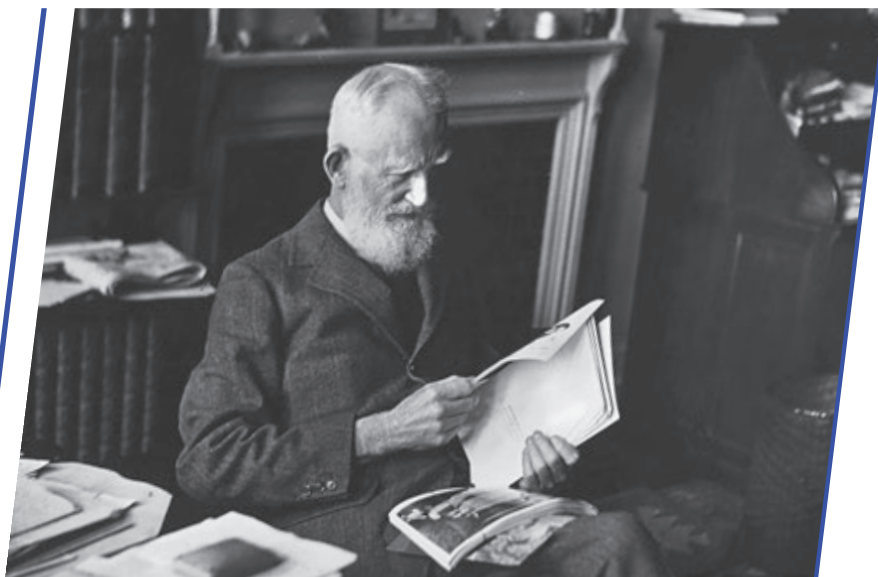
Rustam NAZAR

1949-yilning 8-sentabrida Xorazm viloyati Hazorasp tumanidagi Otaliq qish-log'ida tug'ilgan. Respublika rus tili va adabiyoti (hozirgi O'zDJTU) institutini tugatgan. “Yashasin quyoshli kun”, “Rangli favvora”, “Mo'jiza” nomli she'riy to'plamlari chop etilgan.

KUNLARDAN bir kun...

Matematikning ertagi

Oksford universitetining o'qituvchisi Kerol ish orasida "Alisa ajoyibotlar mamlakatida" nomli ertak yozadi. Angliya qirolchasi bir kuni ana shu ertakni o'qib nihoyatda ta'sirlanadi va Kerolning boshqa asarlarini ham zudlik bilan sotib olishni buyuradi. Lekin, Kerolning boshqa barcha kitoblari oliy matematika bo'yicha ekanligini ko'rganda qirolicha battar hayratga tushadi.

Dramaturgning javobi

Amerikalik bir yirik moliyachi matbuot bayramida o'z xayollari bilan band bo'lgan Bernard Shouga deydi.

- Sizning nima haqida o'ylayotganligingizni bilish uchun, janob Shou, men bir dollar berishga roziman.
- E-e, mening o'ylarim bir dollarga ham arzimaydi, - javob beribdi dramaturg.
- Qanday bo'lganda ham, - kavlashtirishni davom ettiribdi moliyachi, - nima haqida o'ylayotgan edingiz?
- Siz haqingizda, - mamnun javob beribdi Shou.

Yozuvchining taajjubi

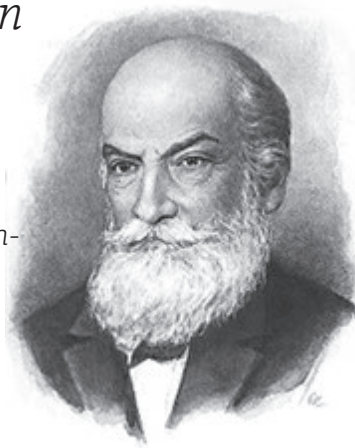
Bir kuni Bernard Shou teatrBoribdi. Spektakl boshlanib qolgan ekan. Nazoratchi asta eshikni ochib shivirlab sekingina joyini egallashini tayinlabdi.

– Nima, hozirdanoq hamma tomoshabinlar uxlab qolishdimi? – soʻrabdi Shou.

Oʻz uyida mehmon

Mashhur olim, “rus samolyotsozligining otasi” Nikolay Yegorovich Jukovskiy juda parishonxotir kishi boʻlgan. Bir kuni oʻzining mehmonxonasida yoshlar bilan oqshomda uzoq suhbatlashib oʻtirib, birdan oʻrnidan turibdi, shlyapasini izlab shosha-pisha xayrlasha boshlabdi:

– Oʻziyam ancha uzoq oʻtirib qoldik, janoblar, endi uyga boray.

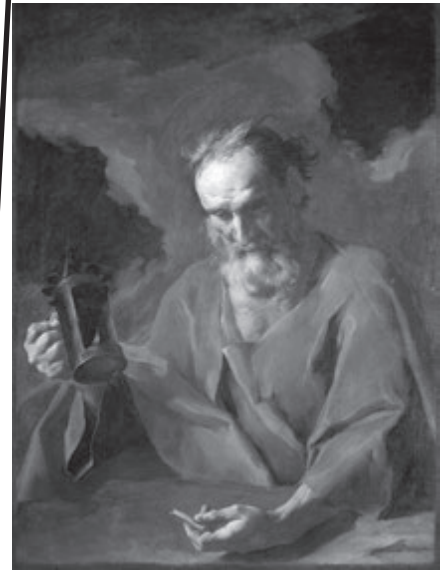
Xorijcha soʻz

Mehmondorchilikda Bernard Shou bir toʻqimachi boyning xotini bilan yonma-yon oʻtirib qoldi.

– Muhtaram janob Shou, – muloyim jilmayish bilan buyuk yozuvchiga murojaat qildi ayol, – semirib ketishdan saqlaydigan yaxshiroq vositani bilmaysizmi?

Shou yonidagi ayolga diqqat bilan tikildi va soxta jiddiylik bilan soqolini oʻychan silab dedi:

– Men bir vositani bilaman, ammo uni sizga qanday tarjima qilib berishga boshim qotyapti: “ish” siz uchun xorijcha soʻz-da.

Diogenning maqtovi

Afinada bir kuni kechki ovqatlanishga yigʻilganlar bir sozandaning yomon chalayotganidan norozi boʻlishibdi. Faqat Diogengina uni astoydil maqtabdi.

– Men uni maqtayman, – tushuntirdi faylasuf, – shuning uchunki, unchalik yaxshi chalmasa ham umid bilan soz koʻtarib yuribdi, har qalay chalayapti, oʻgʻri boʻlib ketmayapti.

Diogenning donishmandligi

Bir kuni yunon donishmandi Diogendan soʻrashibdi:

– Kimning koʻzi eng zoʻr koʻradi?

– Hasadgoʻylarning koʻzi, – javob beribdi donishmand, – chunki, ular senda yoʻq narsalarni ham koʻrishadi.

Ezop zindonda

Qadimgi yunon masalnavisi Ezop, ma'lumki, qul bo'lgan. Bir kuni uni xo'jayini qandaydir arziyas ish bilan shaharga yuboribdi. Yo'lda Ezopga qozi duch kelibdi va so'rabdi:

- Qayoqqa ketyapsan?
- Bilmayman, – javob beribdi Ezop.

Bunday javob qoziga shubhali tuyilibdi va Ezopni zindonga olib boribdi.

– Men chin haqiqatni aytgandim, – e'tiroz bildiribdi Ezop. – Haqiqatan ham zindonga kelishimni bilmagandim.

Qozi kulibdi va uni qo'yib yuboribdi.

Kim shoshilishi kerak

Bir ayol taniqli yozuvchidan Fransuaza Saganning so'nggi romanini o'qigan-o'qimaganligini so'radi.

– Siz shoshilishingiz kerak, – dedi u rad javobini eshitgach. – Romanning chop etilganiga uch oy bo'ldi.

– Siz Dantening “Ilohiy komediya”sini o'qiganmisiz? – O'z navbatida so'radi yozuvchi.

– Yo'q.

– Unda shoshiling: uning nashr etilganiga olti yuz yil bo'ldi.

Masalnavisning javobi

Kunlardan bir kun mashhur masalnavis Krilovdan ajoyib qobiliyat egasi bo'laturib nima uchun buncha kam yozishini so'rashibdi.

– Nima uchun yozasiz o'zi, deb so'raganlaridan ko'ra, nima uchun kam yozasiz, deb so'raganlari yaxshi-da, – javob beribdi Krilov.

Ruschadan **Habib SIDDIQ** tarjimalari

Muqovada:

“Ipoteka – bank” ATIB Axborot va bank brendini boshqarish xizmati rahbar o'rinbosari Lobar Qosimova.

Bosishga 25.12.2020-yilda ruxsat berildi.

Qog'oz bichimi: 84x108 ¹/₁₆

Nashriyot hisob tabog'i: 8

Obuna indeksi – **822.**

ISSN 0207-9137.

Jurnal 2007-yil 4-mayda

O'zbekiston Matbuot va

axborot agentligi tomonidan

№ 0253 raqami bilan

ro'yxatga olingan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda “Yoshlik”dan olindi” deb izohlanishi shart.

“SILVER STAR PRINT” MChJ bosmaxonasida chop etildi. Buyurtma № 64. Adadi: 600.

Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 22-mavze, 17-uy.